ESŐ

irodalmi lap

2018/1. tavasz

AHMED AMRAN - BALASKÓ ÁKOS - BÁNKI ÉVA
BENEDEK SZABOLCS - BIRTALAN FERENC
BOD PÉTER - CSIKÓS ATTILA
DARVASI LÁSZLÓ - DENKE DOROTTYA
FEKETE VINCE - FÖRKÖLI GÁBOR
GYŐRFFY ÁKOS - HÁY JÁNOS - JÓNÁS TAMÁS
KARÁDI ZSOLT - KONTRA FERENC - KÜRTI LÁSZLÓ
LACKFI JÁNOS - MARKÓ BÉLA - NAGY LEA
NAGY ZSUKA - PETŐCZ ANDRÁS
PUNGOR ANDRÁS - SAÁD KATALIN
SÜTŐ CSABA ANDRÁS - SZEIFERT NATÁLIA
SZÍV ERNŐ - TERÉK ANNA - VÁMOS MIKLÓS
VARGA DÁNIEL - ZALÁN TIBOR

SULYOK GABRIELLA *grafikáival*

2018. tavasz
XXI. évfolyam 1. szám
Megjelenik negyedévente
Alapító kiadó: Vass Lajos
Főszerkesztő: Jenei Gyula
Szerkesztők: Benedek Szabolcs, Molnár H. Magor
Szerkesztőbizottság: Fekete Marianna, Kele Fodor Ákos,
P. Nagy István, Simon Ferenc,
Várszegi Tibor, Verebes György
A szövegeket gondozza: Varga Sándor
Lapterv és tördelés: Cselle Judit

Szerkesztőség levélcíme: 5000 Szolnok, Verseghy u. 7/a;
telefon: 30/270-1774; ímél: jeneigyula@chello.hu
Szerkesztőségi titkár: Fekete Marianna;
telefon: 30/487-5320;
ímél: feketeria@chello.hu
Honlap: www.esolap.hu
Kiadó: Max-kontír '99 Bt., 4461 Nyírtelek, József Attila u. 14.
Felelős kiadó: Fekete András
Készült az All in One Nyomda Kft. üzemében, Szolnokon
ISSN: 1419-7987

NEHÉZ

3 FEKETE VINCE
A hasznos hívás; Útravaló a huszonegyedik századba; Ez a nap

7 TERÉK ANNA
Nehéz hajnalok

9 BALASKÓ ÁKOS
Fjara; Sebbimbó; Tejsav

11 DARVASI LÁSZLÓ
A szolnoki bombázás

22 BENEDEK SZABOLCS
Kádár hét napja

BESZÉLGETÉSEK ISTENNEL

28 PETŐCZ ANDRÁS
Beszélgetéseim Istennel

29 SZÍV ERNŐ
Az Istennek írt levél

31 GYŐRFFY ÁKOS
Egy kagyló megtisztítása

33 SAÁD KATALIN
Kétségbeesés

35 VÁMOS MIKLÓS
Öt piczi – nagy témáról

38 MARKÓ BÉLA
Amikor érkezem

38 LACKFI JÁNOS
Kontárok és cinikusok zsoltára

44 BIRTALAN FERENC
Istenem

44 ZALÁN TIBOR
Háttal

46 JÓNÁS TAMÁS
Modern Talking

A KAVICSGYŰJTŐ

50 AHMED AMRAN
Piros eső

53 SZEIFERT NATÁLIA
A kavicsgyűjtő

56 KONTRA FERENC
Boldog szárnyasok

62 NAGY ZSUKA
Vadkamera

63 KÜRTI LÁSZLÓ
00; Az emelkedettségről; Feje se fájdul

64 SÜTŐ CSABA ANDRÁS
voltidő; rossz elmért telkű rezervátum

66 PUNGOR ANDRÁS
Ebéd

70 NAGY LEA
Zongora; Csak oda

72 VARGA DÁNIEL
Felhőátvonulás; Aliga télen

A FOR KALÁRA

74 BÁNKI ÉVA
Kattan

77 CSIKÓS ATTILA
Nótarádió, kis dolgaink

A MŰPARASZT

80 HÁY JÁNOS
A műparaszt
(Móricz Zsigmond)

OLVASÓ

108 DENKE DOROTTYA
Az idő lélektana
Bánki Éva: Elsodort idő

111 FÖRKÖLI GÁBOR
Halottas ének és minimalista hangszerelés
Terék Anna: Halott nők

114 BOD PÉTER
A változó idő tettenérése
Benedek Szabolcs: A fiumei cápa

116 KARÁDI ZSOLT
Kísértetek és halálmennyország
Nagy Zsuka: küllők, sávok

FEKETE VINCE

A HASZNOS HÍVÁS

Már a reggel első pillanatával, az ébredés, az eszmélés legelső pillanatával, már amikor rányílik a szemünk erre a csodálatos világra, a reggel, az ébredés, az eszmélés legelső pillanatával, amikor kipattan a szemünk a reggel első, az ébredés legelső pillanatában, hogy meggyőzőek, lehengerlőek legyünk, már ekkor belső ösztönzésre, stratégiára, akaraterőre van szükségünk, ami a reggel első pillanatával, az ébredésével, az eszmélésével kezdődik, hogy ne induljunk a napnak üres gyomorral, hogy együnk, keveset, de finomat, lágytojás, mézes kenyér, sajt, sonka, müzli tejjel, ugyanígy délben, keveset akkor is, és nagyon finomat, mondjuk valamelyik vendéglőben, mondjuk a törzshelyünkön, mondjuk ott, ahol a pincérek már kívülről tudják, hogy mit szoktunk közvetlenül étel előtt, hogy mit nem szeretünk evés közben, hogy mit kérünk az étkezés befejezése után, már a reggel legelső pillanatával előlegezzünk meg magunknak elegendő reggeli- és ebédidőt, nyugodtan, el nem sietve semmit, már a reggel legelső pillanatával, már az ébredés, az eszmélés legelső pillanatával határozzuk el, hogy nem hagyjuk, hogy napközben mindenféle apró-cseprő bosszúságok letörjenek és megakadályozzanak a céljaink elérésében, hogy nem rágódunk fölösleges dolgokon, már a reggel legelső pillanatával, jó előre képzeljük el, hogy szenzációsan fog sikerülni minden, és ne beszéljünk sokat, ne nyomjuk hosszasan a dumát, inkább figyeljünk a másikra, gondolkodjunk az ő fejével, és ne szakítsuk félbe, és ne vágjunk közbe, és ne konfrontálódjunk, helyes technikával, jól elgondolt szöveggel, kedves, elbűvölő hangszínnel rengeteg időt takaríthatunk meg, már a reggel legelső pillanatával, már az ébredéskor, és soha nem látott eredményeket érhetünk el, már az ébredés legeslegelső pillanatával, ha szakítunk rossz szokásainkkal, gátoló érzéseinktől megszabadulunk, ha hangunk nem lesz feszélyezett, ha kellemes érzéseink átsugárzanak a másikra is a telefonon keresztül, már a reggel legelső pillanatával, ha felszabadult, ha energiát sugároz a hangunk, ha átragad ez a felszabadultság, energia a másikra is, ha felkeltjük a másik figyelmét, ha olyant kérdezünk, amire csakis igent válaszolhat, ha nem adjuk

HARANGSZÓ, TUS, KRÉTA 58,5x60 CM, 2015

fel, ha kitartóak, pozitívak, magabiztosak vagyunk, ha
nem rettent vissza már az elején az elutasítás, már a
reggel legelső pillanatával, már ébredéskor, ha gondolatban
mindig egy lépéssel előbbre járunk, már a reggel legelső
pillanatával, és soha nem adunk túl sok információt, már
reggel, már ébredéskor, már eszméléskor…

ÚTRAVALÓ A HUSZONEGYEDIK SZÁZADBA

(1)
A legelső lépés, hogy figyelek rád, megdicsérlek,
neveden szólítlak, saját kifejezéseidet használom,
és kérdezlek szüntelenül: „Hogy van a családod,
John?", „Ez az ön otthona, Mrs.?", és szünetet tartok,
amikor válaszolok, ettől úgy gondolod, hogy
érdekes volt, amit mondtál, a *te* és *tiéd* szavakat
használom az *én, enyém, engem* helyett, a legelső
lépés, hogy téged beszéltetlek, hogy rólad beszélek…

(2)
A legelső lépés, hogy figyelmesen hallgatlak,
egyetértően, bólogatva, „Gen", az emberek
kedvelik, akik egyetértenek velük, „Gen", a legelső
lépés, hogy a szemedbe nézek, így, és kérdezlek, így,
nem térek el a témádtól, és nem szakítalak félbe, a
legelső lépés, hogy azt mondom neked, amit hallani
akarsz, és rámutatok, valamit hogyan érhetsz el, „Gen".

(3)
A legelső lépés, hogy meggyőzzelek: „A szomszédom
rég használja, és nagyon meg van vele elégedve", hogy
olyat kérdezzek, amire csakis igennel felelhetsz, a
legelső lépés, hogy igenlő hangulatba kell hozzalak:
ugye szeretné, hogy a családja boldog legyen,
és bólintani közben, és mindig csak Őt megszólítva
kérdezni, *egyes szám harmadik személyben*: „Akar
egy jó kávét?", és adjunk lehetőséget, hogy két
igen között választhasson: „Megfelel a ma délután,
Mrs. Janice, vagy alkalmasabb volna a holnap reggel
vagy délután?"

(4)
A legelső lépés, hogy jókedvre tudjunk deríteni, őszintén és kedvesen mosolyogjunk, még mielőtt megszólalnánk, és dicsérjünk, azt, amit hallani szeretnének, a tettet, ne az embert: „Joe, csodálatos dolgokat készítettél", bírálni pedig szigorúan négyszemközt, kedves szóval, dicsérettel vezetve be, és személytelenül, a tettet: a legelső lépés…

(5)
A legelső lépés, hogy javasoljunk megoldást, kérjük az együttműködését, ne követeljünk, és barátságos hangon fejezzük be: „Bízom benned, Alice, biztos vagyok, hogy meg tudod csinálni", a legelső lépés, hogy meg tudjunk köszönni dolgokat – határozottan, szemébe nézve, félreérthetetlenül: „Köszönöm, Miss Jones", és mindig jó benyomást keltsünk, saját érdemeinket kidomborítva vonjuk magunkra a figyelmet, ne másokat befeketítve, arra pl., hogy hol dolgozunk, ne úgy feleljünk, hogy ó, egy szar helyen, hanem a világ egyik legjobb helyén…

(6)
Ne legyünk túlbuzgóak, de legyünk jó színészek, legyünk büszkék magunkra, de ne önteltek, legyünk büszkék arra, akik vagyunk, arra, amit teszünk, arra, ahol dolgozunk, ez a legeslegelső, így gyakorolhatunk jó benyomást, legyünk őszinték, lelkesedjünk, ez a legeslegelső lépés…

EZ A NAP

Itt nő fel körülöttünk, energiaitalos ciciből szívja
az anyatejet, a multik, a plázák, az internetcafék,
pubok nevelik termetesre,
itt nő föl,
fáj a kislábujja az érettségitől, mert
apuka úgyis elintézi, anyuka úgyis elintézi,
itt nő fel körülöttünk, pénz van, s minden van,
megnyom egy gombot, s jön magától,
megnyomja, s kész, jön a táp is a falból,
műízű táp, mert milyen is
legyen,

készen jön a falból, és készen a lélek is,
készen az isten, a siker
a falból, *mondja, meséli*,
szolizni jár, mert nem menő az ilyen bőr, nem jó,
kocogni is járna, de az túl megerőltető, tornászni is,
de az sem jó, mert parasztok előtt kell röstelkednie, hogy
nem megy, az istennek se, *mondja, meséli*,
akkor a szobakerékpár, nem használja, de nem kér enni,
nem érdekli amúgy sem az élet, csak ez a nap,
csak az erősek, a sikeresek, csak a szerencse, a
szerencsések,
a tutik, a pozitívak.

Itt nő fel körülöttünk,
meséli, itt nő föl, itt, itt, itt, *mondja*,
ezen a hegyes-dombos-borvizes vidéken,
a rablóautomaták a testvérei, a gombok, karok a rokonai,
a képernyő az anyja, apja, s a törtető, a kapzsi, a
bármi áron hepi, a féktelenség állapotában tomboló, az
elszabadított én a tulajdonképpeni apukaminta, anyuka-
minta, aki mindent elintéz a hivatalok csikorgó ajtóitól
kezdve a minisztériumokig,
itt nő fel körülöttünk,
itt nő fel, *mondja*,
szerinte kövér, noha girhes valójában,
épp a legújabb kilencvennapos fogyókúráját tartja,
koplal, energiabevitelét vezeti a notebookjában, napi 500
kalória alá nyomja, hashajtózik, hányik szappanos ujjal,
súlyát ellenőrzi, az ura, Nagyjóura maga
a nagybetűs Mérleg itt, itt, itt…

Itt nő fel körülöttünk,
itt nő fel, *mondja, meséli*,
a fitneszmagazinok a bibliája, napi három evés helyett
napi két hányás, fogyasztótabletták, hashajtótabletták,
szülei a hús-vér masinériák, akik
életet adtak neki, nekik, aztán magukra hagyták őket,
hadd boldoguljanak a pubok rengetegében,
itt nő fel,
nincsenek ősei, szertartásai,
csak álmai, pazar villa
a gazdagok
lakta utcában vagy a városszélen, tejelő
társasház, panzió,
a ház melletti kert négy méter magas

terméskő kerítéssel
körbebástyázva, kamerák kereszttüzében
lévő bejárat, modern öntözőberendezés, ápolt fű, teniszpálya,
jakuzzi, bernáthegyiek, medence, hintaágy, japánkert,
tavacska aranyhal- és vízirózsa-állománnyal, a kerítés
mentén tujasor, posztmodern
szobrok, házvezetőnő, elektronikus kapu
és garázsajtó, a hatalmas garázsban S 600-as Mercedes, X5-ös
terepjáró és egy 750-es BMW, légkondicionált tér, kristályüveg
válaszfalak, szolárium, hogy télen is nyár lehessen, minibár a
lakásban, Rolex óra, vastag arany nyaklánc, medálként
a legdrágább miniatűr kézi telefon, gombnyomásra minden,
még a budira is mozgólépcsők vezessenek, *mondja, meséli,*
s olyan unalmas, rettentő unalmas minden…

TERÉK ANNA

NEHÉZ HAJNALOK

Mert vannak
olyan nehéz hajnalok,
maga is tudja, uram,
mikor az ember már
mások cigarettáját szívja,
behorpad az idő
a fejek súlya alatt,
eltévednek a szájak,
és pokolsötét lesz
hirtelen mindenütt,
az ember alig talál haza.

Épp ahogy most maga
issza a poharamból
a megmaradt italt,
s néha már megindul
felém a szája.
Kapaszkodhatunk az asztalba,
egyikünk sem lesz már
boldogabb, uram.

Mert beleragadnak az estébe
a tervek minduntalan,
és hiába törli az ingével,
előbb-utóbb csúszós lesz
minden asztal, mindegyik arc,
s onnan már nem érződik
az a fájás, ami hazahajtja
vagy épp a városba űzi
az embert.

Figyelje a szikrázó szélét a városnak,
nézze, hogy gurul szét
és pattan le a tetőről a fény.
A városok szélét bámulom
folyton, uram, hátha előtűnik
majd ott valahol apám,
és majd nevet, én integetek,
hátha olyan hirtelen lesz
ennek az egésznek vége,
mint ahogy elkezdődött,
ahogy apám elhallgatott és elment.

Dolgozni indult, még hallottam,
hogy zárja az ajtót,
és órákkal később már
egy szót sem tudott szólni,
oly erősen nyomta
az agyát a vér.

Mert vér szorul előbb-utóbb
az agy és a koponya közé,
s az ember szó nélkül marad.
Mozdul a feje, a karja felrándul,
de az arc, a száj
már nem engedelmeskedik
tovább, s lilára vált
az a szép halvány rózsaszín,
összetekeredett agy.

Talán van valahol egy pont,
amit ha átlép az ember, visszajut
minden elengedett tenyérhez,
és talán az elengedett
kezek közt
vár majd rám valahol
apám tenyere,
a tévé előtt a távirányítót fogja,
vagy a garázsajtót nyitja
majd épp vele,
valamit keres vagy szerel,
és én kicsi leszek újra,
olyan kicsi, hogy
a tenyerébe férjek,
hogy a zsebébe tegyen,
a cigaretta mellé,
s hogy majd nevessek,
éppúgy és olyan hangosan,
mint régen,
s amitől az összes
izmom kiegyenesedik,
és nem tudok tovább
lépni, ülni, de
lélegezni sem.

Az élet úgy múlik,
hogy közben,
mint jég a betonon:
repedéseket keres,
belém nyúl és tör tovább.

Apám koponyájából
kifűrészelt az orvos egy
kerek darabot.
Az intenzív osztályon,
mikor köhögött,
csak úgy dudorodott
a kötés,
s én csak dermedten néztem,
hogy lép ki apám fejéből
az összes gondolat,
hogy emeli meg a kötést,
majd hogy húzza valami vissza.
Minden köhögésnél
azt hittem, meg fog halni,
és reméltem, hogy nem
jön újabb perc az elmúlt
percek után,
tudja, uram, a legszörnyűbb
talán az, hogy nem tudja az idő,
hogy mikor kéne véget érnie,
és pont addig fog folytatódni
a félelem,
amíg az ember nem is gondolná.

BALASKÓ ÁKOS

FJARA

Felsírt. Vékony lepedőbe bugyolálták,
és elvitték a szükséges vizsgálatokra.
Ránk ereszkedett a nyugalom,
egy szabadstrandra ősszel.
Lámpák távoli bójafénye.
Időnként egy-egy ütköző idegrángás.
A mellkas egyenletesebb emelkedése-
süllyedése, csillapodó dagály. Elvirágzott
növényeket visz a mély felé a víz.
Miután a partig hoztad, ennyi maradtál.

Ablakot nyitottunk a forró radiátorok fölött,
hadd férkőzzön közénk valami még az őszből
az elhasznált levegő helyére. A szobánk
azonnal kifeszült, mint egy felszínre vetett tüdő.
A sarkig tárt ajtón túl a folyosó pattogzott,
halványzöld, foltokban kiégett föveny.
Felmostak már, csak a szélén hagytak
egy száraz csapást a későn távozóknak,
finom jelzés, mennyi is lehet hátra a műszakból,
mennyire vajszívű a következő. Mennyi időnk
lehet együtt magunkban gyakorolni a ringatást.
Mennyi, amíg az évelő feszültség ismét
bontogatni kezdi a szirmait.

És mintha nem is a földön járna, olyan hirtelen
toppant be a nővér. Elsatnyult mikroizmok
egy kétségbeesetten rúzsozott száj vonalán,
vajon hány hetet kell mosoly nélkül tölteni,
hogy végleg felszívódjanak a nevetőráncok.

Egy homokozóvödör a kezében, ennyi telik, benne
még lüktetni láttam a méhlepényt.
Már akkor gyanakodhattam volna,
mert csak annyit mondott, hogy apa,
ezt ássa mélyre jól.

SEBBIMBÓ

Te nem fuldoklásra ébredsz.
Nálatok a gyerekszoba kulcslyukán nem
csordogál át semmilyen nyöszörgés.
Az ajtót résnyire nyitva te nem látod
egy anya ínyig húzott vicsorgását,
a mellére szorított nedves hajcsomót,
hogy egyen már a bimbózó sebekből.

Te nem dolgozol napi 12-14 órákat,
és már nemcsak hogy minden meglegyen.
Te nem hagytad addig magára,
hogy tünetekbe forduljon a szeretetéhség.

A közös pontjaitok még kitapinthatóak.
Van, hogy egyszerre esztek, néha még
együtt fürdötök. Még látod meztelenül.

Te nem csitítgatod őket órákon át.
Te nem tűnődsz el azon, hogy a szája szélén
inkább alvad vagy inkább alszik a véres tej.
Téged elringatnak, te végigalszod, aludj.

TEJSAV

Túl sokat fogja tartogatni altatás után,
egészen, amíg a görcs, egy preparáció drótjai,
karrá nem feszíti a bőrét.

Idővel a látszathoz sem lesz majd elég erős,
leplezni a vereségeket. A sebesüléseket.
A napok kiharapnak egy-egy darabot belőle.
Csak előtte nem fél tönkremenni.
Csak rá nem fél terheket rakni.
Lemosni a sminket, megszellőztetni
a tanult túlélési stratégiákat,
alattuk a szemkörnyéken alakuló évgyűrűket,
rekedtre üvölteni magát a túl hosszú hallgatások után.
A legkisebb ellenállás felé hagyja magát el,
oda, ahol nem botolhat egy feltételbe sem.
Az ártatlan vadon puha körmei,
száradó köldökcsonkja felé.

Anya akkor szeret, ha segítek rajta.
Azért kuporodik idővel össze, hogy anya megnyugodjon,
fojtógátak épülnek a könnycsatornák elé,
anya arca hadd tükröződjön
a kisimított tengerszemekben.

Anyának a reggel kávé, az este altató.
Anya *fekete rózsa, nem tud kiszínesedni.*
Anyától, anyához rezervátumba hátrál, fölé sűrű lomb borul,
cafatokban lógnak a ruhái rajta, a szégyen kérgein él,
mert még az öngyűlölet is jobb, mint a cserben hagyás,
az elhanyagoltság nyomolvasása.

Jutalmazni a kuporgást jó stratégia. Megbízható munkaerő lesz,
sokáig benn marad, amíg anya nem szól. A túlórát nem fizetik.
A kisemmizettség létélem. De szülni nem fog – mondja.
Anya ilyenkor úgy mered majd rá, mint egy
fogságban nevelt állat kitömött kölyke.

DARVASI LÁSZLÓ

| regényrészlet |

A SZOLNOKI BOMBÁZÁS

Van isten, hát persze, miért ne lenne. Micsoda oktalanság megkérdőjelezni a magasságos létét. Hogy lehetne olyan nagy növésű az ember, hogy a lét fölé kérdőjelet tehessen. A létezés értelme fölé! Azt azért már mégse! Van isten, mert nem lehet helyette más valami, nem lehet helyette ez vagy az, és hogy ez milyen kevés és milyen sok egyszerre, azt fel nem tudja fogni az emberi elme. A nem és az igen közötti láthatatlan, titokzatos mezsgye, palló a hit, nyikorog, törik és reccsen, leszakad veled, ámen.

Lehet, a gróf úr is ilyesmikről beszélt akkor régen, amikor a kert növényeit ültették, amikor még Karolina is kicsi lány volt. Nem is kellett olyan sokat hozzáadni az elvadult, gondozatlan ősi kerthez, mint ahogy vélték. A kalandor zsidó, Arany Sámuel, értette a dolgát, a megcsúnyult nagyhoz éppen csak kicsit toldott, és ami kerekedett ebből a toldásból, az bizony szép volt. Nem ilyen-e az életünk is, meg a hitünk is? Az a csúf gondozatlanság az élet, de ha a hit kicsinységével kiegészítjük, ami mégis olyan nehéz, mint Kristóf révész vállán a gyermek Megváltó, megszépül.

Ilyenek körül jártak Erna gondolatai, Istenen, a Mindenhatón, aki legalább kétszer mentette meg az életét azokban a hónapokban, a félelmetes negyvennégyes esz-

tendőben. Pedig elég beteg volt már akkor is, és nem is nagyon áltatta magát. Csak a fiára gondolt folyamatosan, Istvánra, aki a fronton volt, őt akarta még látni.

Először Szolnokon vette gondjaiba őt az ég, június legelején. Akkor volt az első nagy bombázás, meg se gondolta volna, mi vár rá, váratlanul belekerült, szörnyű volt, félelmetes és lenyűgöző, Erna életében ilyet nem látott, nem hallott. Még az első bombákat is látta, ahogy hullnak lefelé.

Kakasszóval kelt otthon, nem a kastélyban aludt, és beutazott a városba, Szolnokra. A hajnali járat volt, alig pirkadt még, az állomáson a mozdony okádta a füstöt, hamarabb beért. Zsolt fia mondta neki, hogy van egy helyen egy rádió. Titokban kellene elhozni, mert ez olyan rádió, amin akár Londont is lehet fogni. Zsolt nem ért rá. Vagy nem akart menni. Erna meg ment, mint általában, a kacska lábú fia helyett. Az az igazság, hogy valamennyire őt is érdekelte a rádió. A kastélyban még mindig hallgatott zenét, a gramofon gombjaival és kallantyúival régóta boldogult, de azért egy rádió más. Élőbb dolog. Meg aztán egy saját rádió! És azon sem lenne meglepődve, ha zsidó rádió lenne, mert a zsidóktól nemcsak a boltokat vagy műhelyeket vették el, be kellett szolgáltatni a rádiókat is. Parasztokkal utazott együtt, milyen szorosan, mozdulatlanul ültek, a közeli földekről és tanyákról gyűltek egybe, karót nyeltek, asszonyok és férfiak elkeveredve, szavak nélkül, ő meg gondolatban nézte magát, azért nem olyan volt, mint ők. Nem úgy nézett ki, mint ezek.

A kalauz nagydarab, humoros ember volt, ahogy kicsapta a kupé ajtaját, máris kieresztette a hangját, s ahogy zengve szép jó napot kívánt, egészséget, békességet, meg kevesebb zsidót, többen fölrezzentek.

Hol vannak a zsidók, milyen zsidók?!

Udvarolt aztán Ernának, mint egy pántlikás kislánynak. Hát azért mégis egy öregasszonynak, nem? Vak tán, hogy nem látja, mennyi ránca, vásott foga van? Boszorkánynak lenne ő már csak jó, beteg banyának. Elpirult mégis, mintha igaz lenne, még lehet neki szépet tenni. Ugyan, hagyjon már, mit képzel, bohóckodik! Mit gondol az úr, ki vagyok én?!

Ön szép, önben látok titkot, ön, asszonyom, nem akárki, kiabált a kalauz, pedig súgni-búgni akart.

Na, menjen jóember, fülelje le a potyázókat, mert azok mindig vannak. Ha ég a világ, akkor is vannak. Tisztelt kalauz úr. Büntesse meg a szomszéd vagont, az egészet!

Nevettek. Jó volt nevetni, még néhány paraszt is húzott a kiszáradt, részvétlen száján. Kicsit köhögött Erna, piros lett a kendő, ahogy elvette a szájától. Eltelt az idő gyorsan, milyen vékony volt a Zagyva, és már fordultak is befelé az állomásra.

A főépület fölött füst kavargott. Mi füstöl annyira, hogy megköhögteti az embert? Mozdonyok? Német katonák őrködtek egy szerelvény mellett, ha valaki arra tévedt, integettek idegesen, fölemelték a fegyvert. Rikkancs árult újságokat, a nagyteremben vasutasok gyülekeztek, fizetésnap volt. Fölsorakoztak az emberek a pénzért, nyilván az ő marha kalauza is közéjük áll majd. Kijött már az épületből, tapogatta magát, de fájt a lába. Éppen aprópénzt dobott egy féllábú, kolduló embernek, amikor bömbölni kezdtek a szirénák. Annyira meglepte, hogy megállt, és csak bámult körbe. Aztán fölnézett. Mint a méhkas, olyan lett a környék. Hangyaboly inkább, hogy valamit beledobnak a barna örvénybe, morzsát, húscafatot, hogy a rend fölbolydul. Futott, menekült mindenki, újság, kas, szatyor, táska maradt a földön szerteszórva. Forog egy eldőlt bicikli kereke, ordít a sziréna. Az épület mellett, kissé távolabb nagy szalmabálák. Egy síró kisgyerekért sikoltozva fut vissza az anyja, van nála másik kettő, azokat rángatja, ez valahogy lemaradt, mielőtt vinné, még lekever neki egyet. Egy fura, öltönyös alak szép akkurátusan szedegetett össze minden elhullajtott

tárgyat, mint aki tudja a dolgát, mint aki csinálta már, pedig Erna szerint ez volt az első ilyen bombázás a városban, ez a zabráló meg milyen nyugodt, megfontolt, cigaretta füstölt a szájában. Még mindig bömböltek a szirénák. Reggel nyolc után volt, kevéssel, és nagyon hamar hozzájuk értek. Addigra Erna, akinek nemrégen még csókolni akarták a kezét, egy szép, emberes, nagy mellkasú kalauz, és különben fájt minden tagja, bejutott egy fapalánkkal kerített udvarra, egy üres kis térre, ahol árkok futottak keresztbe és kasul a földben. Hordók, kidobált bútorok hátul. Egy rozzant, kibelezett autó, össze van törve az orra. Ferde akácok, japán fák, tornyokban vashulladék, meg macskák. Nézi az eget egy macska! Talán házalapot kezdtek ásni, de még vékonyak voltak a hasadékok. Egy grund volt, valójában. Akkor már nagyon közelről hörgött az ég. Most mit tegyen? Erna akkor belefeküdt az egyik ásásba, préselte a hátát és a vállát, fájtak, de befértek, a karjait a hasára fektette. Ilyen lesz, ha kiterítik? Ilyen lesz a sírja, nem? Vagy ez már az? Mit mondasz erről, Istenem. Bámulta szórakozottan a reggeli eget, olyan aligha kék volt. Kék, de mégsem az. Van, de nincsen. Fátyolok áztak benne, elhúzódtak nyugat felé. Szemben volt az ég. Óriási tócsa. Miatyánk, drága. Nem félt már egy csöppet sem. Gyertek már, na, gyertek. Jöttek is, búgtak, berregtek a repülő vasak, ő meg látta a csillanó, hulló bombákat, és aztán elkezdődött a robbanások sorozata. Robbant, fölköpte a földet, a kerítést, a házfalat, megint robbant, és minden robbanás után valami eszelősen sivított. Mint amikor eltörik egy vezeték, ami eddig falban, téglák között bujkált. Csapkod az elszabadult gáz, az áram. Szikrázik, sziszeg, sistereg. Sivít, mintha odafent vágnának disznót, abban az alig kékben. De nem, nem hallott emberi jajszót. Velük, nahát, mi van. Ezt érdekesnek találta, hogy ilyen szörnyűséges bombázás alatt nincsen kiáltozás, sopánkodás. Pedig sebeket kapnak biztosan sokan. Szörnyű sebeket, iszonyatos fájdalmakat, arcra, törzsre, tagokra. Meghalnak egy pillanat alatt, mintha nem is éltek volna. Úgy szakad szét az ember, mint a rongy. Hát micsoda dolog ez?! Mintha az az egész, az a szép, gondozatlan, beláthatatlan, gazdátlan dolog, vagyis az életük, nem is lett volna. Huss, és kész. Legalább át tudna kiáltani a háborún. De nem hallani őket se így, se úgy. Mintha elszállt volna fölötte egy egész tető. Hullt rá a por, a föld, leesett egy szék éppen a fejénél. Állva maradt! A lábak a földbe fúrtak. Ha arasszal arrébb teszi, az ő arcát fúrja át biztosan. Ott állt meg a hasadéka mellett, egy földpúpon, kicsit ferdén. Egy szék, talán hivatali darab. Talán egy közeli vasútirodában az imént még ült rajta valaki. És közben a hulló bombák. Szarta őket a magasság. Recsegett és ropogott a világ, újságpapírok kavarogtak, mint letépett, kósza szárnyak. Meg pénzek is! Honnan került ide ennyi lebegő lepkepengő? Az ég küldte ezt is? Ó, igen, a vasutasok pénze. Fölrobbant az egész vasutasfizetés is! Nem tudta megfogni egyik címletet se, gyorsak voltak, pergette, forgatta őket a szél, és a pénz még így is milyen gyorsan szállt. Nevetett ezen, hova kapkod, na, Erna, mi vagy te, gyerek?! Szegény vasutasok, nincsen már fizetésük. Majd ballagnak haza a kráterek között, lehajtott fejjel, és ha nyílik nekik az ajtó, így keseregnek, jaj, anyukám, nincsen bér, nincsen fizetés. Elbombázták nekünk az amerikaiak. Piszok jenkik! Az egyik újságlap viszont az arcába szállt, alig tudta lefejteni, továbbszállt gyorsan.

Aztán hirtelen csönd lett.

Elmentek. Fújt a szél még mindig, meg volt zavarodva. Kattogott a fülében valami.

Amikor ezt az első támadást túlélte, és lett valamennyi szünet, nem sok, néhány perc talán, de arra elég, hogy lesepregesse az arcáról és a hasáról a földet, és fölállt, rátámaszkodott a székre. Lesöpörte arról is a törmeléket. Jó kis szék volt, erős. Nem is értette eddig, de most igen, milyen jó dolog csak ülni egy széken, üldögélni. Kifújta az orrát, köpött vagy kettőt, tele ment a szája. Nem volt véres a köpete.

Aztán jött a második támadás. Eddig úgy lélegzett, mint bármikor, ült a széken, kicsit lihegett. Megint jöttek. Most már kapkodta a levegőt. Nem volt a maga ura. Megint jönnek, rájuk szállnak ölni, gyilkolni. Visszaheveredett a földbe, ez lesz a sírja. Így lett neki kiszámítva, egy ilyen vékony ásás. Baj, nem baj, ez van. Most már biztos volt abban, hogy meghal. Kettő ilyen támadást nem lehet túlélni. Gondolni akart valami fontosra, még utoljára.

Mondj nekem valami biztatót, Istenem. Van két gyerekem, nagyok, megátalkodottak, mind a kettő az, mint az apjuk. Két gyerek, két apa, mégis ikrek. A tanárt szeretem harminc éve, azt az ügyetlen, kedvetlen, morózus alakot. A neve Gál. Néha fölolvas nekem ez az ember, az érthetetlen verseit olvassa hangosan, és aztán arra kér, ne mondjak semmit. Úgy elfárad ettől, az olvasástól. Sír is, mint a gyerek, szipog. Nem mondok semmit neki. De nem szeretem a verseit, nem is értem őket. És ez olyan furcsa, olyan nagyon furcsa, hát, szerethetek egy embert, amit meg csinál, ami neki a legkedvesebb, azt meg nem? Hogy lehet ez?! Hogy van ez, Uram? Te szeretsz engem, de amit csinálok, amiért élek, azt meg nem? Az mind bűnös, rossz, odvas, silány?! Beteg vagyok. Mit akarsz. Ne akarj éntőlem semmit, én se akarok.

Ezüstben őrjöngött az ég.

És akkor dac támadt benne, maga sem értette, honnan. Egyen meg benneteket a fészkes fene! Szarháziak! Ha meghal, hát legalább nézzen körbe, lássa közben, milyen, amikor kifordul magából a föld, és magasba köpik, mint a szökőkút vizét. Föltápászkodott megint, porolta akkurátusan a szoknyáját. A szék még mindig ott volt, nem tört ripityára, ahogy illett volna. Hulltak a bombák, vájták, szaggatták a földet, robbanás robbanást követett, és neki, akár egy színházban, volt helye, ülőalkalmatossága, voltaképpen páholya lett. Leült szépen a székre. A haját igazgatta, a szél az ölébe repített egy újabb lapot, és ő, mintha egyéb dolga sem lenne, olvasni kezdte.

Betűzni kezdte az első iromány t, amit meglátott, és nem akart hinni a szemének. Nagy, kövér betűkkel szedték szerencsére.

Az volt a címe: A titokzatos szekér.

Kémek járkálnak a szolnoki határban, egész Fegyvernekig, Martfűig elzörögnek, és aztán olvasta a saját városának nevét is, kiolvasta a betűtengerből, hogy ott is megfordultak, a Kollowitz-földek és a kastély fölött is látták, megfigyelték őket. Zsidók, bolsevikok, felforgatók! A Nemzetvédők is közölték a hírt! Közölte az újság, hogy a Gestapo megerősítette a hírt. Nahát, a Gestapo! Erna nevetett, mióta megy ez már, mióta görög fel és alá az a szekér, amióta az eszét tudja, azóta biztosan, ő már gyerekkorában is látta őket, meg mások is mesélték, régtől fogva meséltek, voltak mendemondák, szóbeszédek, kismesék meg nagymesék, a gróf például, míg élt szegény, hát ez nem új dolog egyáltalán, nem egy felfedezés, ez a szekér, hogy lenne az, amikor különben ő is ült benne, jaj, te jóisten, küldöd nekem itt a butaságot, és miért, és akkor Erna meghajtotta szépen a papírt, négybe, aztán nyolcba, és eltette az újságlapot, rajta a riporttal, ami még arról is szólt, hogy az a szekér az égbe beleszáll, ha akar, a folyón is úszik, a földbe is eltűnik akár.

Ez nem háborús hisztéria!

A Nemzetvédelem megerősítette!

A Gestapo!

Na, majd megmutatja a grófnőnek, ettől a hírtől hátha föléled a régi nyál a szájában, és nyelnie kell neki.

Aztán, mintha már nem is érdekelné, nem rettentené ez az egész, fölállt, körbenézett. Addigra eltűnt a kerítés. Fákat, roncsokat dobált szerte a légnyomás. Eddig úgy ült ott, mintha utcán ülne, ahogy a sámlis öregasszonyok a városban, a Petőfi utcán, a Kossuth úton. Ez most igazi csönd? Abbahagyták?

Végül csak elindult. Botorkált vagy száz métert, a város központja felé haladt, erre volt az a bolt, a lakáscím.

Akkor látta meg őket. Nem tudta, honnan bújtak elő. Mint a bogarak, amiket kifújtak, kimostak a repedésekből, a rések mélyéből. Meztelenek voltak, világított a hátuk, az ülepük. Szaladtak, menekültek. Németek voltak. Fiatal férfiak, fiúk fölnyírt tarkóval, sárga hajjal. Sok fehér test, véreztek is, meg is voltak égve, gatya se rajta, leng a hímtagja, nem is takarja magát. Mezítelenül rohan, egy asszony pokrócot vet rá, inget lobogtat neki. Istenem, mennyi megroskadt, kibombázott ház, kidőlt a fal, belátni a szobába, a falon festmény, Krisztus az Olajfák hegyén. Ott meg fekszik valaki. Odament, nem volt magánál, vagy meg is halt már. Német fiú volt, mezítelen. Ernának jó szaglása volt, nyomban megérezte a vizes, csupasz testből áradó illatot. Fertőtlenítőszer. Azért volt mezítelen ez a bolond, mert fürdött, fürdették őket éppen, nem volt idejük még gatyát rántani sem. Visszanézett. Volt itt az állomás mellett, a legutóbb látta, egy fürdő, katonák használták. Reggel nyolckor már nem fürdeni kellene. Akkor már régen rajtunk van a ruha, és mindegy, hogy háború van, vagy sincsen. Így halt meg a német gyerek, klórszagúan, meztelenül, egy bombaszilánk megvágta a szívét.

Majdnem a víztoronynál volt már, haladt vagy háromszáz métert. Itt is roncsok egymás hegyén és hátán. Ide dobálta őket valami hallatlan erő, oldalukra fordult vagonok az utcákon, lángok és füst. Nem maradt épen ablak. Nem kellett sok idő, hogy előbújjanak az emberek. Néhányan csak kóválygogtak, megütötte őket a lég. És akkor már gyűltek, gyülekeztek is, csoportban szaladgáltak, kellett a vödör, a kanna, ásó, lapát. Nő guggolt egy elferdült oszlop mellett, mintha pisilne, öklendezett. Néhány halommal odébb egy fiút éppen sikerült kiásni a törmelék alól, kézzel is kaparnak, kiabálnak, még él, még él. Söprögetik az arcát. Tátog, mint aki mondani akar valamit. Üveges a tekintete, és csak tátog. Éppen Erna lába mellé tették le, ő meg hajolt, simogatta a homlokát, jól van, ne akarj mondani semmit, most felesleges. Kisfiú, kisfiú, jaj, csak nehogy sírjon. Aztán a megdermedt testet elvitték, meghalt hamar.

Ott volt a bolt, megtalálta aztán. Hiába kopogott, hiába kiabált. Nyitva volt az ajtó.

– Jó napot!

Aztán eszébe jutott, hogy még reggel van.

– Jó reggelt!

Várakozott. A sorba rakott virágok a tornácon még remegtek, néhány cserepes növény. Muskátlik, pozsgásak, dáliák. Végre előjött egy ember, nyilván nem lehetett zsidó, mégis olyan volt. Mint aki az. Erna zavarba jött.

– A fiam küldött, Lackó Zsolt.

A férfi nem szólt semmit, tett-vett. Az ajtóhoz ment, kinézett az utcára.

– Na hiszen – mondta végül.

– Mit na hiszen?

– A maga fia…

– Mi van a fiammal?

A férfi újra kinézett az utcára.

– Hogy rohadnának meg – szólt. Végül előhozott egy dobozt. Nem volt túl nagy, de könnyűnek sem látszott.

– A hátára kötöm – mondta, és újra visszalépett a házba. Madzagot, füvet hozott. Lapulevelet tépett az udvarról. Szatyorba gyömöszölte a rádiót, füvet szórt rá. A lapulevéllel jól betakarta.

– Mivel tartozom? – kérdezte Erna.

A férfi megmondta, egy fél disznó ára volt. Erna leszámolta a pénzt, visszacsomózta a rongyot.

Arra gondolt, hogy inkább átmegy a városon, nem a sínek mentén indul haza. Vonat már biztosan nem jár, hogyan is járhatna. Még mindig füstölt a világ. Szekerek vonszolták magukat, lovas kocsik talán, de azok is árnyékba, fák alá húzódtak inkább. Azóta is szálldostak a repülők, igaz, nem olyan fenséges, lenyűgöző rajban, ahogy órája még az ezüstöző Liberátorok, így nevezték őket, már Erna is hallotta. Még mindig a víztorony mellett volt, akkorra már munkaszolgálatosok kaparásztak a romok között. Zsidókkal gyűjtötték a halottakat. Kivezényelték őket a gettóból, egyelőre itt volt szükség rájuk. Ami azt illeti, elég gyorsan ideértek. Jó nagy sárga csillag van rajtuk. Erna kicsit közelebb lépett hozzájuk, fölfigyelt az egyikre. Nagyon ismerős férfi volt. Még közelebb óvakodott, de akkor már egy katona rászólt.

– Hozzátartozóját keresi, néni?

Erna a legkedvesebb mosolyát küldte vissza.

– Nem, katona úr. Azaz igen – kapott észbe, és még mindig a romok közt ügyködő zsidókat fürkészte, ugrált a tekintete. Furcsa volt a katona beszéde, nem idevalósi.

– A testvérhúgom nem találom – mondta.

– Aztán a kinézete?

– Szőke asszony. Olyan… vékony. Szép teremtés. Olyan…

És akkor fölismerte a boltost, a Gold Áront, aki az öreg Kahn helyett vette át az üzletet a Piac téren. Arany Sámuel fia! Föl nem fogja, hogy került ide. Állítólag keletre vitték a munkaszolgálattal, még a Donnál is megfordult, abban a nagy fagyos halálban, ahol a fia is sokat fázott. Állítólag ott pusztult ez a Gold. Most meg itt van. Áll egy halott mellett, nézi, hol kellene megfognia.

– Gold Áron!

A katona közelebb hajolt. Gyanút fogott. Még mindig azt vizsgálta, Erna nem zsidó-e, mert keresztények nem szoktak ennyire érdeklődni a kártékony fajta iránt. Meg nem is szólongatják a zsidókat.

– Fiam – szólt rá fáradtan Erna –, nem vagyok zsidó. Te sem vagy az. De vele már régen találkoztam – mutatott Gold felé, és megindult felé, és már ott is állt előtte. Az meg lehajtotta a fejét. Nem nézett rá, nem mert, nem akart, mindegy volt, de a földnek fordított arcból beszélt a száj. Úgy beszélt, hogy senki sem látta, vagy hallotta, csupán Erna.

– Hazaszökhettem volna, ha akarom. Tudtam volna üzenni is, de nem tudom, miért, nem mertem. Mondták, hogy nálunk is van gettó. Van még?

– Várnak haza, Áron – nézett félre Erna. – Nagyon várnak. Veled akarnak lenni.

– Velem?

Olyan fájdalom volt a hangjában, mintha egy elveszett ember szólt volna.

– A fiad, Ármin leérettségizett. Gál kiszervezte neki. A tanár, tudod.

Hogyne tudta volna Arany, Gál még őt is tanította.

– Csak megcsinálta – nézett föl, az örömtől elveszett a veszélyérzete.

– Megcsinálta, bizony! Érettségizett, komoly fiatalember – bólogatott Erna, és közben úgy szorította a hátára kötözött rádió szíját, hogy kifehéredett az körme. Akkor már egy másik katona is futott feléjük.

– Hé, a kutya úristenit, mit csináltok!

– Mondja meg nekik, hogy jól vagyok – suttogta Arany. – Hogy nincsen semmi baj – és adott még Ernának valamit. Zörgött. A kezébe gyűrte. Egy alufólia hajtás volt. Mint egy papírdarab, óvatosan több rétegbe simogatva. – Add oda a fiamnak, ha legközelebb látod. Te biztosan látni fogod. Add oda neki!

Erna elvette a papírt, ingatta a fejét, bolond ez, milyen bolond, hát senki se maradt.

A katona odaért hozzájuk, Aranyt megtaszította, aki nyomban megtántorodott, és el is esett, vékony volt már, erőtlen, éppen a halott mellé zuhant, a katona még ütött is rajta a puskatussal. – A kurva anyádat, ingyenélő!

– Csak a családjáról hoztam neki hírt, katona úr – kérlelte Erna, mire a tiszt megragadta az ő nyakát, és tolni kezdte a föld felé, a halott nő feküdt ott, a bombázás áldozata, mellette meg Arany zihált, folyt az orrából a vér. A katona sziszegett.

– Neki mit üzensz, boszorkány? Neki mondasz valamit a családjáról? Ennek a szegény magyar asszonynak mit üzensz?

– De hiszen…

– Mit de hiszen?! – ordított a katona, és addigra Aranynak sikerült a többi zsidó közé keverednie. Már el is tűnt közöttük. Nem volt sehol. Ott volt, ahol mindenki egyforma, hajlongtak, túrták a törmeléket, néha megfogták egy halott lábát, karját, és kiemelték. Ráemelték a kocsira.

– Hogy ő is zsidó volt – mondta Erna, és porolt kicsit a halott asszony mellén. Ott volt a sárga csillag, mint a mesében. Rá volt varrva a kabátjára. Hogy került a bombázásba, azt már meg nem tudta mondani senki.

***

A városuknak végül is hallatlan szerencséje volt, az irigység és a szűkkeblűség jó sorsot kerekített a településnek. Náluk nem bombáztak egyáltalán. Csak hallották, a környéket mint szórják meg többször, szörnyű, elvetemült módon. Kíméletlenül! Hallották, ha robban egy bomba, tíz-húsz kilométerre elhallatszik. Meg tovább is, ha több bomba robban. Hallották Szolnokot, Szajolt, Martfűt, hogy hulltak oda. S hogy mi volt a szerencse oka? A szűkkeblűség, az irigység, igen. Kollowitz gróf pólyás gyerekember se volt még, amikor a helyi földesurak meg egy réges-régi Kollowitz gróf nem engedték rá a földekre a sínpályákat, megtiltották, hogy a déli vonal a város alsó fertályán csatlakozzon be a debreceni főpályára. Szikrát kap a termés, elég a búza, veszélyes! Nem itt, hanem a Tisza kanyargása alatt lenne helye, oda vigyék azt a büdös vasutat. Vigyék Szolnok alá, Szajolba!

Karolina pedig még mindig aludt, nyitva volt a szeme, és úgy lélegzett, mint akinek üvegből van már a tüdeje. Néha bekopogtatott az ablakán egy madár, pinty talán. Erna morzsákat szórt a párkányra. Az első bombázás után, ami leverte mind a földre a zsömleszemeket, és amit követett még néhány, bejárt neki Erna a városba, utazott Szolnokra, elkocsizott délre, más falvakba ennivalóért, főleg húsért. Kezdett érni az alma, a szőlő. A dinnyébe már beleköptek. Adott és vett, üzletelt Erna. Óvatosan tette. A fészerben nem

akadt már semmi, a németek, még márciusban, elvitték a járműveket. Egy Fordot és egy régi Skodát. Vittek mindent, amit értek, találtak. Erna egy kerékpárt eldugott egy párázó, márciusi hajnalon, lemosta a vázat, jól begöngyölte, elrejtette, széna, szalma, pokróc, föld, széna, szalma, szépen rétegesen csinálta. Karolina grófnő tudott kerékpározni, Erna látta még kerekezni az ősidőkben, arra is emlékezett, hogy ordított izgalmában a gróf úr, topogott a billegő szerkezet mellett, vörös volt a képe, ordított. Karolina! Karolina! Vigyázz! Vakondtúrás! Vigyázz, mélyed a föld! Süllyedés! Szaporázott a kerékpár mellett a rossz, fájós lábával, vigyázz, kislányom, nagyon óvatosan, kanyar jön, emelkedő, most lejt, és aztán Erna már nem nevetett, a grófnak rettenetesen hasogatott a lába, egy esés miatt, és eszébe jutott, hogy nem szép, amit tesz. Csikorogva, vicsorogva óvta volna a lányát, de már meghalt szegény, és Karolina is elaludt. A lány Stein Fricibe volt szerelmes akkoriban. Régen. Gondolni sem szabadna a nevére. Neki meg van két gyereke, és az egyik, aki sánta és táncol, éppen úgy néz ki, mint Stein Frici. Sánta volt, már akkor is, ő tolakodott ki később a méhéből. Olyan a Zsolt mosolya, kétértelmű leginkább. Olyan a mozdulata, mint aki már letörölgette a vért valahonnan, kissé álmodozó, szórakozott, gyilkos.

A rokonok Szolnoktól dél felé laktak, egy balsorsú, renegát fejedelemről nevezték el a falut, Rákóczifalva. Augusztus volt, és hőség, 1944. Erna tyúkot akart hozni, élő jószágot. Az élő tyúk nagyon nagy kincs volt akkor már, addigra a kenyérrel is adagokban bántak már, porciózták és dekázták.

Körben a szomszédos házakban megtanultak a zsidó holmikkal bánni. Amik kézen-közön a magyarokhoz kerültek. Például egy csavaros, mintás dugóhúzó. A diódaráló. Mennyi kis üvegedény, cukornak, lisztnek, fűszernek, csak hát nincs mit beléjük rakni. Késes, villák, kanalak kerültek át a szomszédokhoz, van bennük ezüst is, és mennyivel súlyosabbak, mint a magyar evőeszközök. Erna csak csóválta a fejét.

A rokonok libát is adnának, de azt nem bírja el, ahhoz ő már gyönge, véres a zsebkendője, na. Kacsa is van pedig. Megkérte a fiát, a sánta Zsolt fiát, kísérje most az egyszer el, hátha el tudnák hozni együtt, igazán ráférne a segítség, de az csak nézett szelíden két olajos, fekete szemével, ingatta a fejét, anyuka, a rumbát tanuljuk éppen, mit?!, a rumba táncot, nagyon nehéz, anyuka. Ilyen kacska lábbal. Gondolja csak meg! Most nem lehet. Nem tudlak elkísérni, édesanyám. Anna? Anna is jöhetne vele. Nem, nem, Anna hogy mehetne, hiszen együtt táncolnak.

Basszák meg, de tényleg. Meg is mondta Erna aztán Radu Kipternek, amikor egymásba botlottak a gőzfürdő oldalánál, hogy éppenséggel hogyan vélekedik róla. Feszítette a méreg nagyon, szaporázott vele, sietett mellette, pedig hogy loholt a szép román, beszaladt a házába, topogott aztán a kapu előtt Erna, sok tócsa volt, esett még tegnap meg tegnapelőtt, beléjük toppantott, összesározta a szoknyáját is, nem érdekelte.

– Szar ember vagy, Kipter!

Majdnem az árokba lépett, húzta fölfelé a szoknyáját.

– Egy senkiházi vagy te, Radu Kipter!

A román visszadugta a fejét a kapuból.

– Aztán miért, Erna? Mert segítek a fiadon?

– Te nem segítesz neki! Te csak kihasználod.

– Ugyan, Erna, miért mondod? Semmihez se tud ragaszkodni, csak az álmaihoz. Akkor meg?! Hadd ragaszkodjon!

Erna az öklét rázta, de már nem tudott szólni. Mégis kitalált valamit.

– Adj egy szünnapot nekik, Radu Kipter! Kapsz tőlem egy üveg pálinkát.

– Mire menne vele, Erna. Kapnának egy szünnapot, és akkor sem kísérné el magát. Aludnának, hétalvók, föl se kelnének.

Radu Kipternek igaza volt. Ezeket az ingyenélőket az se zavarja, ha üres tányért, görbe kanalat találnak ebédre. Ha nem volt mit enni, hát nem volt. Éheztek, ábrándoztak, az álmaik odvából nyalakodtak. Hallgatták a zavaros, szörnyű zenéiket, mert bár Erna hallott sok ilyet a kastélyban, és ott szépek voltak, andalítók és még izgatók is, de itt, nála, az ő otthonában ricsajozásnak tetszettek. Csak zenéltek ezek, mint az üres békák. Sárgára festette őket az éhezés. Erna kosztja se kellett nekik, főzelék, krumpli, tészta, gyümölcsleves, tarhonya, mindegy volt. Nem láttak konyhát, ebédlőt hetekig. Lekváros kenyérhaj. Cukorral kevert dara, tavalyi befőtt elég volt nekik. Ha szelet akartak, de nem fújt, bizony elképzelték. Ha szélcsöndre vágytak, de lengtek csikorogva a cégérek a főúton, elképzelték, hogy még a fűszál se mozdul. Egymás elé térdeltek, és befűzték a másik cipőjét. Zsolt fia és az Anna. Ingyenélők, szerelemkoldusok!

Drágám.

Szerelmem.

Édesem.

Egyetlenem, így szólították egymást.

Erna egyedül utazott be Szolnokra, ami hányszor meg lett addigra bombázva. Ez a háború ára. Hogy talán nem is lehet ezt a szegény várost már újjáépíteni. Mennyi rom, összetört élet. Mennyi halál. Mi lehet Arany Áronnal, a társaival, vajon túlélték-e. A gettót már itt, náluk meg Szolnokon is régen kiürítették. Nem volt itthon módja a fiatal Arany gyerekkel találkozni, az érettségizettel, a gettó mellől elhajtották a katonák, akik nem idevalósi csendőrök vagy rendőrök voltak, ahogy sejtette korábban, hanem észak felől hozták le őket, Miskolcról, Sátoraljaújhelyről. Többet is ütöttek, rosszabbak voltak. Kétszer is elzavarták, aztán meg beteg lett, napokig nyomta az ágyat, és amikor már tényleg indult a temetőből a menet, későn ért oda. Már zárták a kocsikat. Annyi embert csak így, kocsikba! Ernának fázott a szíve. Aztán elindult a vonat. Elhaladt mellette egy csendőr, ismerte, pénzt számolgatott, a Petrik volt az. Az állomásfőnök felesége reggel kimosott, száradtak a ruhák. A vonat már elment, milyen csönd maradt utána. Néhány ember a földet nézegette, hagytak-e el valamit a zsidók. Kutya mindig akad, hiéna. Mintha integetett volna az állomásfőnök néhány ingje, trikója, alsógatyája.

Most megint úgy alakult a sorsa, hogy éppen akkor érkezett Rákóczifalvára, amikor megszólaltak a szirénák. Őrjöngeni kezdtek a kutyák, kapkodva, kiáltozva zárni kezdték az ólakat, torlaszoltak, reteszeltek. Erna már a főtéren téblábolt, letette a kosarat. Nézett körbe, a templom felé fordult. Remegtek a fák, talán nyárfák, nem tudta most, az egyik derekára szalag volt kötve, lebegett. Hogy zizegtek levelek! Féltek ők is? Még szóltak a szirénák, amikor ezüstös színűvé vált az ég, csillogott-villogott az a sok fém, az a rengeteg vas odafönt, és mintha egy közeli zenekar szólt volna, de csak fúvósok. Nehéz, szörnyű, beteg fúvósok. Halál, halál! Olyan volt, mint alig három hónapja Szolnok fölött. Csak itt nem lett csönd. Vonyítottak a kutyák. Bőgtek a marhák. Kisfiú futott el mellette, csattogott a talpa a poros úton, hallotta. Egy asszony integetett neki a kerítés mögül, gyere már, ebadta kölke, gyere már, hányszor szóltam, el ne csavarogj! Kidülöngélt egy részeg a kocsmából, leült az ajtó előtt a porba, berángatták, bazmeg, János. Elment a maradék eszed is?! Ott maradt utána elbillenve az üres korsó. Szemben megemelkedett egy boglya, mintha repülni akarna. Már

hulltak is a bombák, vájták, szaggatták a földet, fekete szökőkutat csináltak belőle. Erna akkor a templomhoz szaladt, belépett a nagy ajtón, többször meglökték közben, mások is nyomakodtak, odabent megütötte a hideg és dohszag. Templomot csak nem bombáznak le, nem olyanok. Olyanok persze, de nem annyira. Templomot mégsem nem. Kicsit előrebotorkált, a miseasztalig. Szemben derengett a feszület.

Nézte Jézust.

Na, hallod-e, Uram?

Régen beszéltek, az már igaz.

Most mit mondjon neki? Az utóbbi időkben jó néhányszor vetett számot, legalábbis megpróbálta. Igyekezett úgy viselkedni, mint akit mindjárt szólítanak. Álljon csak készen. Az utolsó fontos gondolatot kívánta például megtenni, kikerekíteni. Elbúcsúzni szépen, rendesen. Milyen rossz lehet annak, aki nem búcsúzhat el. Úgy hal meg. Szólította a szeretteit, üzent a férjének, hogy menni fog hozzá, hamarosan találkoznak. Nem biztos, hogy Lackó várja, egyáltalán nincsen erre garancia.

A másik fia meg odavan, és hol. Néha bepillézik az ablakon egy-egy levél. A szíve szakad meg ilyenkor. Jól vagyok, jól vagyok. Jól vagyok, anyám. Ezt írja István. Biztosan nem írhat mást, mert erre figyelnek, nem szabad rémhírt terjeszteni, nyugtalanságot kelteni. Biztosan fázik, éhezik, fél István. Szegény kisfiam. Most már egészen sokan voltak bent. Többen imádkoztak, hányták a keresztet, ráborultak a nehéz, konok homlokukkal meg a paraszteszükkel a padra.

Voltak a faluban légvédelmi ágyúk, napokkal előtte kikészítették őket. Szolnokról kivezényeltek katonákat is, vártak az ágyúkkal, az égre irányították a suvickolt csöveket, még húztak a sörös kancsóból, aztán célra tartottak. Tűz. Tűz. Tűz. Nem lehetett tudni, meddig robban, hol robban.

Valaki kivágta a templom ajtaját, beömlött a fény, elkaptuk, telibe trafáltuk!

Ordítás, tülekedés.

Ernát magával sodorta a tömeg, többen hasra estek, nem volt érdekes, tapostak rajtuk, fölálltak, fájós karral loholtak tovább. Az utca végén már terült a határ, végtelen fekete föld, nem igaz, inkább piszkos sárga most, az aratás után megmaradtak a torzsák. Nem csak a faluban a házak, azok is égtek.

De a határ is füstölt. Az ég!

Lelőttek vagy két gépet, hevertek száz méterre egymástól, azok ontották a füstöt. Óriási béna madarak. Erna hunyorgott. Milyen furcsa, hogy lent vannak. Vagy három, de inkább négy amerikai pilóta katonát hoztak, kettőt cipelni kellett, nem tudtak járni, nyögtek és jajgattak. Köpködtek rájuk. Rugdosták a tehetetlen testeket. Meg akarták lincselni őket. Erna érezte, hogy mindenre elszántak az emberek. Utat tör a félelem a gyűlölet felé.

Akkor a falu felől kiabáltak.

Úgy kiabáltak, mint akit megölnek éppen, a torkát vágják. Ordítva haladt feléjük egy földműves, sírt és átkozódott, hozta karjában a gyerekét. Mint a rongyot, úgy cipelte, halott volt a csöppség, egy-két hónapos, semmi kár nem látszott rajta, nem voltak sebek, nyomok, csak a halál, az elváló ajkak és az üveges tekintet, és hogy piszkos az arca, pedig milyen fehér.

– Átkozottak! Legyetek átkozottak!

Megállt, nem tudta hirtelen, mit csináljon. A térdelő amerikai katona lehajtotta a fejét. Valaki fölemelt egy kaszát, visszahúzták. Kiabáltak mások is. Akkor az apa előrébb lépett,

és a halottá dermedt testet a lehajtott fej alá tartotta. Ott volt az amerikai arca előtt a kicsi hulla, centikre. Nem fordult el, nem húzta odébb magát. Rázkódott a válla.

– Csókold meg! – és tartotta a gyereket a tiszt elé, akinek a fél arca véres volt. Zuhanás közben üthette meg, lent ütötték meg, mindegy, rácsöppent a vér a halott gyerekarcra.

– Csókold meg! Csókold meg a művedet!

Akkor érkezett lihegve a jegyző meg egy fiatalember, olyan diákféle, legalábbis tudott valamit angolul, és jöttek katonák, táguljanak, emberek, kihallgatás lesz. Ki kell hallgatni őket! Mielőtt. Mit mielőtt. Mielőtt bármi történik. Meg kell tudni, amit lehet. Ezek itt hadifoglyok! Már el is kezdték.

– Name?

Megmondták szépen, még azt is, hogy médzsör. Meg hogy szolcsör. Ilyeneket mondtak, hogy szori. Szoszó szori. De ez nem volt elég, pontosabban a jegyző meg a diákforma fiú nem erre volt kíváncsi.

– Júde? – kérdezte a diák, mert ez volt a kíváncsiság fő tárgya.

– Júde?! Vat?!

– Az, bazmeg, júde, Van köztetek amerikanisz júde, van köztetek? Ver júde?

– Not andesztend. Szori. Áj, áj…

– Júde is, a zsidó. Ju ár iz zsidó? Júde?

– No, no, vi ár emeriken. Szolcsör. Junó, vi ár emeriken pípol, szori.

Nem csoda, hogy elvesztették a türelmüket. Elegük lett.

A jó kurva anyád amerika pípol! Az. A zsidót mondjad, bazmeg!

Gyerünk, vigyétek!

Lehet, hogy megölték őket aztán. Agyonverték őket. Zsidót találtak köztük, azért. Nem találtak, azért. Biztosan volt köztük, az országot, a falvakat bombázó amerikai katonák között még a néger is lehetett az, zsidó néger, ezt mondták, hogy négernek álcázza magát, pedig rohadt zsidó, aki idejön, hogy fölégesse ezt a szép, békés országot.

Erna eljött a határból, eleget látott és hallott, a rokonoknál keveset időzött, amit akart, megkapta, lett neki hús. Vitte haza a kopasztott tyúkot. Azt kapta, az jutott neki, ami belepusztult a bombázásba. De még ott, a rokonoknál megpucolta, fölkészítette. Aztán indult haza. Fölvette egy katonai teherautó, Szolnokra tartott, onnan meg egy lovas kocsi vitte tovább. Gyalogolt is az éjszakában, lépdelt az alvó Szajol mellett, égett néhol a petróleum. Hajnalban már otthon is volt. Zsolt fiánál is égett a petróleum, meg zenét is hallgattak a rádión. Bekopogott hozzájuk, az ő szobájukba.

– Megjöttem.

Sűrű dohányfüst gomolygott ki onnan, Zsolt furcsán mosolygott.

– Drága édesanyám.

És aztán egy poharat nyújtott neki. Erna beleszagolt, likőr volt. Émelyítő, erős likőr. Piros, mint a vér. Honnan szerezték, miből? Ilyet szokott a tüdejéből fölköhögni. Megitta gyorsan, egy hajtásra. És máris megszédült, finom szédülés volt, de megkérte Zsoltot, hogy tegyen föl egy lemezt.

Mit, édesanyám, milyen zenét?

– Rumbát vagy csacsacsát – mondta Erna, forgott vele a világ. Táncolt egy kicsit a sánta fiával, Gálra gondolt. Anna nézte őket ülve, gonosz mosoly a szája sarkában. Hajnal volt, pirkadt, vérzett az ég. A tyúk ledobott szatyrából is előcsorgott még egy kis piros, mintha nem lett volna neki ideje kicsöpögni Rákóczifalvától idáig a hosszú, fáradságos úton.

BENEDEK SZABOLCS

KÁDÁR HÉT NAPJA

A fogadóépület előtt páncélozott csapatszállító jármű várakozott járó motorral. Erdélyi heves buzgalmában föltépte az ajtaját, azt azonban, hogy Kádár mennyire közel van már az autóhoz, csak akkor vette észre, amikor a nehéz vasajtó a Moszkvából akkreditált miniszterelnök fejéhez csapódott. Kádár és Erdélyi egyszerre kiáltottak föl, utóbbi hangosabban és rémültebben, mi több a fiatalember láthatóan majd elsüllyedt ijedt szégyenében, zsebei után kapdosott, és sűrű bocsánatkérések közepette remegő kézzel jókora kendőt rángatott elő az egyikből.

– Semmi baj – mondta Kádár, aki közben ugyancsak kendőt keresett, ám nem talált. Mária mindig be szokott készíteni egyet szépen összehajtva valamelyik zsebébe, ám ezt a ruhát most nem ő adta rá, és úgy látszik, a moszkvai elvtársak gondoskodása nem terjedt ki mindenre. – Elmondhatom, hogy én is megsebesültem a felkelés alatt.

Ebben a pillanatban jött rá, hogy nem a helyes kifejezést használja, úgyhogy rögtön megismételte a mondat második felét, ezúttal ellenforradalmat említve. Erdélyinek azonban ez nem tűnt föl. Valósággal reszketett abbéli félelmétől, hogy mi lesz tettének következménye, és olyan zavaróan ismételgette, hogy mennyire sajnálja, hogy Kádár bosszúsan legyintett, majd a zsebkendőt a homlokához szorítva beült a páncélautóba.

– Ilyennel se utaztam még – közölte a kisvártatva melléje telepedő Erdélyivel, aki viszont azt tudakolta, hogy nincs-e szüksége orvosra, nem volna-e jobb megmutatni egy szakembernek a sebet. – Semmi szükség rá – mondta Kádár. – Induljunk!

A járművet mindjárt a repülőtérről kifelé menet megállították, és állig fölfegyverzett szovjet katonák hajoltak be az ismét kinyitott ajtón, meghallgatták a sofőr tőszavakban, hadaró orosz beszéddel elmondott közlését, végigmérték Kádárt, aztán intettek, hogy mehetnek. A jelenet nem sokkal később a Tisza-híd keleti, majd nyugati lábánál megismétlődött, mint ahogy a belvároson keresztülhajtva annak több pontján is. Az óvatosság indokolt – magyarázta útközben az ijedtségből (miután látta, hogy tettének jó eséllyel nem lesz következménye) lassan magához térő Erdélyi –, hajnalban ugyanis kisebb incidens volt a város harmadik, a Magyar Néphadsereg kezén lévő laktanyájánál, a Zagyvarékasra vezető út mentén. A hadműveletek megkezdésekor a szovjetek be akartak vonulni abba a laktanyába is, a magyarok azonban föltartóztatták őket. A tűzharcban többen meghaltak. Szerencsére a laktanya parancsnoka észnél volt, s mielőtt az összecsapás jobban kiterjedt volna, kitűzette a fehér zászlót.

Az utolsó ellenőrzési pont a laktanya bejáratánál volt, ahol a szovjet katonákon kívül egy átlagos küllemű, simára borotvált arcú férfi várta őket. Kádár első pillantásra tudta, hogy kicsoda. Miután a börtönből való szabadulását követően a XIII. kerületi pártbizottságról átkerült a Pest megyei élére, azt vette a fejébe, hogy nemcsak irányítani és felügyelni akarja a reá bízott területet, hanem közelről megismerni is. Járni kezdte a megyét, annak legkisebb településére is elment, beszélt mindenkivel,

aki csak találkozni akart vele. Ezen a sovány férfin is azonnal látta, hogy ő a helyi párttitkár. Kissé divatjamúlt konfekciós öltönyt viselt, amihez nem kötött nyakkendőt. Kálmánként mutatkozott be, majd örömét fejezte ki, amiért a főtitkár és miniszterelnök elvtárs a városba látogatott, ő pedig a többi párttag nevében azonnal fölajánlja szolgálatait, és azon lesz, hogy az itt töltendő napok minél emlékezetesebbek legyenek Kádár elvtárs számára.

– Köszönöm – mondta Kádár, és arra gondolt, hogy ez az ember a jelek szerint már mindent tud. Az is lehet, hogy többet, mint ő. – Mi a helyzet Szolnokon, Kálmán elvtárs?

Míg átvágtak a laktanya udvarán, hogy elérjék a Kádár szállásául kijelölt, sárgára vakolt, egyébként tetszetős épületet, a párttitkár elhadarta, hogy bár Szolnokon is történtek ellenforradalmi megnyilvánulások, olyan jellegű felkelés nem robbant ki, mint amilyen a rádióadások alapján Budapesten volt. A diákok a pesti egyetemistákkal egy időben, október 23-án elkezdtek tüntetni, s itt is megpróbálták lebontani a szovjet emlékművet (sikertelenül, mivel azt időtálló módon, kellően bebetonozva emelték), továbbá történtek felvonulások, és megalakult a munkástanács is. Az egyetlen veszélyesebb incidens akkor zajlott, amikor 25-én a Budapestre vonuló, Szolnokon keresztülhaladó szovjet katonai kontingenst megdobálták, és egy kő fejen találta az egyik tisztet. Szerencsére azonban, ecsetelte Kálmán, a szovjet elvtársak hatalmas önfegyelmet és önmérsékletet tanúsítottak, az esetet semmiféle megtorlás nem követte, mindössze arra kérték a szolnokiakat, hogy legyenek tekintettel rá, hogy ők parancsot teljesítenek, és senki számára nem volna jó, ha bárki bármilyen módon megakadályozná őket feladataik végrehajtásában. Egyébként a szovjetek immáron negyedik napja érezhetően jelen vannak Szolnokon, folyamatosan járőröznek, és gyakran vonulnak át nagyobb egységeik is a városon. Minden bizonnyal ez az oka, hogy a ma hajnali laktanyai eseményt leszámítva Szolnokon rend van és nyugalom.

Negyedik napja?, töprengett Kádár. November 1-jén még Andropovval tárgyaltak a csapatkivonásról, majd nem sokkal később Nagy Imre bejelentette a semlegességet.

Ezek szerint az intervencióról korábban, még elseje előtt döntöttek. Ebből is látszik, hogy a Nagy Imre-kormány képtelen volt kezelni a helyzetet. Hiszen az ország minden pontjáról érkeztek jelentések a szovjet csapatmozgásokról. A vak is láthatta, hogy október vége óta valami készül. Gerő mindjárt az események kezdetekor behívta Budapestre a szovjeteket, ám az az egy, Székesfehérvárról érkezett hadtest kevésnek bizonyult. A Vörös Hadsereg azonban legyőzhetetlen – nem is olyan régen térdre kényszerítette Hitlert és a Harmadik Birodalmat –, és a szovjetek nincsenek hozzászokva ahhoz, hogy vereséget szenvedjenek. A második csapást már nem akarták elhibázni. Nem is fogják.

– Igazából nem akarnám Kádár elvtársat zavarni, meg feltartani a munkájában – mondta Kálmán –, gondolom, elég sok a teendője, mégis arra kérném, ha megteheti, látogasson el hozzánk a pártbizottságba. Az a helyzet ugyanis, hogy az elmúlt napokban elbizonytalanodtunk. Olyanokat mondtak a rádióban, meg olyanokat lehetett olvasni a pesti újságokban, amiknek nagy részével egyetértettünk. Közben azonban nem egészen tudjuk, hogy merre haladnak a dolgok, és mi is az az irány, amit követnünk kellene. Úgyhogy arra szeretnénk kérni Kádár elvtársat, jöjjön el egy órácskára, és igazítson el bennünket.

A laktanya központi épületéhez értek. A bejáratnál Erdélyi, aki a helyzetet fölmérendő előrement, valamint egy magasabb rangú tiszt, föltehetően a laktanya parancsnoka várta Kádárt, aki mielőtt belépett volna, megállt, és azt mondta a párttitkárnak:

– Nézze, Kálmán elvtárs, megmondom őszintén magának, hogy ebben a pillanatban nem tudom, hogy az elkövetkező órákban mit fogok csinálni. Ez leginkább attól függ, hogy miként alakulnak az országban a dolgok. De amennyiben megtehetem, szívesen ellátogatok önökhöz egy kis beszélgetésre. Esetleg jöjjön vissza néhány óra múlva, akkor föltehetően már okosabbak leszünk.

– Mérhetetlenül hálás vagyok, Kádár elvtárs – Kálmán polgáriasan meghajolt. – Hamarosan jelentkezni fogok. Addig is jó munkát kívánok.

Megfordult, és ugyanazon az úton, amelyen jöttek, elindult vissza. Egy géppisztolyos szovjet kiskatona követte.

– Ez az ember elhívott egy beszélgetésre a pártbizottságra – magyarázta Kádár már bent az épületben Erdélyinek. – Maga mit szól ehhez? El lehet menni?

– Utánanézek – bólintott Erdélyi. – Egyeztetek a parancsnoksággal.

– Igazság szerint szívesen elmennék. Idejét se tudom, mikor voltam utoljára vidéken, és beszéltem vidéki emberekkel. Az ő gondjukat, bajaikat, nézetekeit is meg kell ismerni. Az ország nem csak Budapestből áll.

– Tökéletesen igaza van, Kádár elvtárs. Utánajárok, miként tudjuk a dolgot kivitelezni.

– Nem kell különösebben utánajárni – fortyant föl Kádár. – Szerezzen egy járművet, és odamegyünk. A párttitkár azt mondta, hogy a városban rend van. Mi is láttuk, hogy minden utcasarkon szovjet katonák állnak. Félni tehát nem kell. Különben meg nekem akkor is mozognom kellett Budapesten, amikor ropogtak a fegyverek. Intézze el, Erdélyi elvtárs. Vagy netán engedélyt kell kérni valakitől?

Kádár ezt egyáltalán nem költői kérdésnek szánta, Erdélyi mégse válaszolt. Helyette kinyitotta Kádár előtt a szoba ajtaját, és kézmozdulattal jelezte, hogy fáradjon beljebb. Minden jel szerint ő maga már járt itt, és előzetesen megmutattak neki mindent, hogy hova kell menni.

Az sincs kizárva, jutott Kádár eszébe, nem csupán azzal bízták meg, hogy a jobbkeze legyen. Hanem azzal is, hogy minden lépését figyelje, és a későbbiekben jelentsen. A kocka még nincs elvetve egészen. A szovjetek kóstolgatják őt is. És ha nem úgy cselekszik, és nem úgy teljesít, ahogyan elvárják, más megoldást léptetnek életbe. Bevezetik a Bata által szorgalmazott katonai diktatúrát, esetleg Magyarországot teljes egészében szovjet megszállás alá vonják, úgy, ahogyan azt a németek tették a háború utolsó évében. Hiába szajkózza a Szabad Európa, a nyugatiak nem fognak beavatkozni. El vannak foglalva a Szuezi-csatornával, és különben is megmondták Hruscsovnak, hogy szabad kezet adnak neki.

Hruscsov pedig meggyőzhető. Ugyanúgy, ahogyan valaki vagy valakik meggyőzték arról, hogy Münnich helyett benne lássa a jövőt. Amennyiben a szükség úgy hozza, arról is meggyőzhető lenne, hogy ültesse vissza inkább Rákosit a trónra. Vagy ha nem is konkrétan őt magát, akkor valamelyik emberét. Például Hegedüst.

Kádár úgy nézett Erdélyire, hogy az ijedtében megkérdezte:

– Valami baj van, Kádár elvtárs? Nem tetszik a szoba?

A szobával nem volt semmi baj. Tágas volt, kényelmes, világos, modern bútorokkal berendezett. Kicsit hasonlított a moszkvaihoz.

A baj ellenben az volt, hogy Kádár egyszeriben szorongani kezdett. Minden korábbinál erősebben tört rá az érzés, hogy nem lesz egyszerű. Sőt nehéz lesz, nehezebb, mint ahogyan azt korábban gondolta és vélte. Nemcsak meg kell találni azt a keskeny pallót, hanem egyensúlyozni is kell rajta. Egyszerre kell megfelelni a szovjeteknek és a magyaroknak. Vigyázni arra, hogy Moszkva hite ne inogjon meg benne, és ne állítsanak a helyébe egy keményvonalast, közben meg ügyelni, hogy a nép jól érezze magát, és ne akarjon ismét fegyvert fogni.

– Vannak újabb hírei?

– Egyelőre nincsenek. De utánajárok ennek is. Meg annak is, amit kért, Kádár elvtárs. Addig pihenjen egy kicsit.

Kádárnak nem kellett kétszer mondani. Amint Erdélyi becsukta maga mögött az ajtót, ruhástól végigfeküdt az ágyon.

Arra riadt, hogy Erdélyi ott áll az ágya mellett, és szólongatja.

Hirtelen talpra ugrott. Erre bármikor képes volt. A börtönben begyakorolta, miként lehet az álomból azonnal az ébrenlétbe kerülni. A smasszerek nem költögették kíméletesen az embert. Aki az első ordításra nem reagált, és még dörgölte a szemét, ütötték.

– Mi van Nagy Imrével?

Ez a kérdés jutott elsőként eszébe. Közben fölkattintotta az ágy melletti kisvillanyt. A szobában már eléggé sötét volt.

Erdélyi aggodalmas arckifejezéssel méregette a homlokát:

– Ne hívjuk ide a laktanyaorvost, Kádár elvtárs? Kiváló szakember.

Kádár megtapogatta a sebét, aztán megrázta a fejét:

– A kérdésemre válaszoljon! Nagy Imre lemondott?

– Nem mondott le.

– Hát akkor hol van?

– A hírek szerint a jugoszláv nagykövetségre menekült.

– Hova? – Kádár jól hallotta a választ, csupán meglepetésében kérdezett vissza.

– Több emberével a jugoszláv nagykövetségen kért menedéket.

– És adtak neki?

– Jelenleg ott tartózkodik. Mások viszont máshova mentek. Mindszenty például az amerikaiakhoz.

Kádár a cipője orrát méregette. A szép moszkvai lábbelit se rúgta le, mielőtt végigfeküdt volna az ágyon. Pedig hajnal óta jócskán bekoszolódott.

– Erdélyi elvtárs – mondta egészen szelíd hangon –, úgy látom, maga otthonoson mozog az itteni dolgokban, és bejáratos mindenhova. El tudja intézni, hogy beszélhessek a feleségemmel?

– Kérem, Kádár elvtárs…

– El tudja intézni a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa elnökének, hogy fölhívja a feleségét?

Maga is tisztában volt vele, hogy a címzés anakronisztikusan hangzott: azáltal, hogy Nagy Imre nem mondott le, még mindig ő a miniszterelnök. Kádár János legföljebb egy ellenkormány vezetőjének nevezhető. Egy olyan ellenkormányának, amely eddig egyetlen tagból áll. És az is tehetetlenül várakozik egy különben szépen berendezett szobában egy vidéki szovjet laktanya mélyén.

Münnich vajon hol lehet? Őt hová vitték Ungvárról?

– Kádár elvtárs, az a helyzet, hogy a telefonvonalak továbbra sem működnek.

– Miért nem működnek?

– Talán a városon belüli, helyi hívások kivitelezhetők. De Budapestet nem lehet hívni. Ott még harcok folynak. A külső kerületekben a hadsereg állt ellen a szovjet bevonulásnak, a belső városrészekben pedig a felkelők ismét aktivizálták magukat.

Nyomasztó csend telepedett közéjük.

Az intervenció ezek szerint a vártnál nagyobb ellenállásba ütközött. A hadműveletek mégse úgy zajlanak, ahogyan azt Moszkvában elképzelték. Vajon elég lesz mindenre a Konyev által ígért három nap? A magyarok sokat tűrnek, ha kell, akár éveken, évtizedeken keresztül, azonban végül képesek az utolsó csepp vérükig harcolni az ügyükért. Nagy Imre pedig bátrabbnak és határozottabbnak mutatkozik, mint amit ki lehetett nézni belőle. A jugoszláv nagykövetség csak első pillanatra tűnhet őrült és meglepő ötletnek, jobban belegondolva van benne logika: Nagy Imre kommunista, az volt, és föltehetően most is annak vallja magát. Nyugati nagykövetségekre nem akart menni. Az egyetlen lehetséges megoldás, amennyiben nem akarja megadni magát, és el akarja kerülni azt, hogy a szovjetek fogságába essen, ha a jugoszlávoktól kér menedéket. Mégiscsak egy szocialista állam, amely ugyanakkor az utóbbi években a Sztálin által kijelölt helyett a saját útját igyekezett járni. Más kérdés, hogy Nagy Imre ezzel a jugoszlávokat hozta nehéz helyzetbe. Most főhet Tito feje, hogy miután Hruscsov vele is egyeztetett az intervencióról, mit kezdjen a hozzá futott magyar miniszterelnökkel, aki azzal, hogy ellenállt a szovjeteknek, egyszeriben a felkelés első számú vezetőjévé lépett elő.

Amennyiben pedig végül mégis külföldre menekül, ő lehet az új Kossuth. Mint ahogy Haynau szerepére is megvan már a jelölt.

– Kádár elvtárs – törte meg a töprengést Erdélyinek valahonnét a messzeségből érkező hangja –, Kálmán elvtárs odakint várja. Azt szeretné megtudni, hogy…

– Menjünk – Kádár fölpattant üléséből. – Menjünk a pártbizottságra. Föltéve, ha a szovjetek engedik.

Mást úgyse nagyon lehet most tenni. Kimozdulni, járni egyet, másokkal találkozni még mindig jobb, mint kuksolni a szobában, és várni, hogy történjen valami.

Mindezeket csak gondolatban fűzte hozzá Kádár, hangosan nem mondta ki.

A pártbizottság egy néhány évtizeddel korábban emelt, nem túl nagy, de egyébként fess és rendben lévő épület volt Szolnok belvárosában, a főutca és az arról nyíló egyik mellékutca találkozásánál. Ugyanaz a páncélautó vitte őket, amelyikben a repülőtérről idefelé is ültek, az út mindazonáltal sima volt, és a járőröző meg mindenütt posztoló szovjet katonákon kívül a városban egy lélek sem mutatkozott. Nem véletlenül, tudta meg Kádár Kálmántól, kijárási tilalmat rendeltek el. A pártbizottság fogadótermében viszont összegyűlt vagy tíz-tizenöt riadt tekintetű, idegesnek látszó ember, akik hangos székzörgéssel egyszerre mind fölálltak, amikor Kádár belépett.

– Jó estét, elvtársak!

A terem majdhogynem üres volt, csak székek és pár asztal sorakozott benne. Valamint egyik sarkában egy üres szekrény, amelynek az fél ajtaját leverték. A bejárattal szemközti falon a mennyezetről lógó villanykörték fényében tisztán látszott az eltávolított címer helye. Meg körülötte a képeké. Kádár megszámolta: öt. Szokás szerint Marx, Engels, Lenin, Sztálin, Rákosi. Sztálin talán már korábban lekerült, és a helyére föltették Gerőt. Most viszont sehol senki közülük.

Marx, Engels és Lenin idővel vissza fognak kerülni.

A terem egyetlen hatalmas kérdőjelnek tűnt. Ugyanúgy a tanácstalanságot tükrözte, ahogy a benne összegyűlt emberek arca is.

Kálmán előresietett, és hellyel kínálta Kádárt. A középső asztalon zsíroskenyér-szeletek sorakoztak. Kádárnak az jutott eszébe, hogy elege van az efféle ételekből. Szívesebben enne végre egy jó krumplilevest meg grízes tésztát. Amilyet Mária szokott főzni. Annak a világon nincsen párja. A pálinka viszont ízlett. Bár még élénken élt benne a moszkvai vodka emléke, nem kérette magát, fölhajtott egy kupicával. Ezekben a hideg és bizonytalan napokban kell a lélekerősítő.

– Megsebesült, Kádár elvtárs? – kérdezték többen is aggodalmasan.

Kádár megtapogatta a fejét.

– Én is az ellenforradalom áldozata vagyok. Bevertem a fejem a jármű ajtajába.

Néhányan óvatosan együtt nevettek vele.

PETŐCZ ANDRÁS

BESZÉLGETÉSEIM ISTENNEL

hallgatom a hallgatásod, ahogy nem mondasz semmit,
valamiféle úton megyek, és betakar a csönded, ahogy
betakar a sötétség is, talán beszédes mindez, nem is merek
meg sem is szólalni, visszabeszélni nem szabad

ha megszólalnék, fekete koboldok jönnének ellenem,
így is vissza-visszanézek, ahogy járom az éjjelt,
mindenütt különös, nem e világi alakokat látok,
torkomban érzem fenyegetésük

csak ennyit tudok, hogy nem beszélek vissza, mert
nincsenek érveim kimondatlan szavaidra, nincsenek
ellenérveim, nem is gondolhatom azt, hogy netán
nincsen igazad, valahogy mindig igazad van

elképzelem mindazt, ami vagy, néha látom az arcod,
vagy éppen látni vélem, de tudom, hogy nem látok
semmit, mégiscsak aszerint lépek, ahogy szerinted
lépnem kellene, mindenben a csönded vezet

füves legelőkön nyugtatgatsz engem, különös
vizekhez terelgetsz engem, mégis, látod, nincsen
nyugovásom, nincsen megpihenésem, mondom,
űzött vad bennem minden gondolat

és mégsem lehet másképp, újból és újból hallgatom
a hallgatásod, ahogy nem mondasz semmit, valami
úton megyek, és betakar ez a csönd, nem merek
megszólalni, visszabeszélni nem szabad

SZÍV ERNŐ

AZ ISTENNEK ÍRT LEVÉL

Mert megírta azt már régen, hogy minden postás angyal. Úgy érti, ezt a mondatot. Ha postás leszel, angyallá válsz, nincs apelláta, nyakadon a hurok. A hír tesz azzá, és mindegy, mit viszel, mivel cipekedsz. Mindegy, miféle hírrel kereskedsz, fizetés, bevallás, fölszólítás, határozat, kívánom szeretettel, légy boldog. Üzenetek, ahogy a szél fúj, ahogy a homok pereg. Szeretlek. Ne várj most már, soha. Dögöljél meg, szörnyeteg!

Ott állt előtte a postás, félkövér, mosolygós öreg fiú, és ő arra gondolt, van-e aprója. Nem mindig volt, ezt annyira szégyellte. Milyen csúf figyelmetlenség! Hát nem az a lényeg, hogy mindig figyelni kell, állandóan, félve, beszarva, mámorosan, és mindenre?! Az apróra is figyelni kell. A közepesre. Ami csak elcsöppen, ami csak reccsen, ami nem mozdul, csak feszül, majd szétveti magát. Figyelni az átlagosra.

Vagyis otthon kell lennie aprónak, ám sajnos nem mindig volt csörgős pénze a dobozban, se kicsi, se nagy, ezt mondjuk a maga javára írta, hogy nagy se volt olykor, a sok is elfogyott, arra se figyelt eléggé, de, mondjuk, egy hamis ezerforintos mindig libegett a konyhaszekrény nyitott polcán, az idős pénztáros néni adta vissza neki, amikor hírlapot akart venni a világszenzációk miatt, de rászóltak, rászólt a néni a gép mögül, Ernő, hát nem látja, hogy nem valódi, hogy gyártott ez a pénz!? Hazai! Maga csinálta? És tényleg hamis volt. A vízjel, mint egy ecsethúzás beteg gyerekkézzel. A boltot, lent, ahol az öreg pénztáros néni is figyelte a tolvajokat meg a hamis pénzeket, a ház alatt, most verik szét. Döbögnek, mint egy világháborúban. Isten rendre szétveri a kisboltokat. Szervusztok, kiskereskedések, agyő. Nagy boltok kellenek az Úrnak, pláza, komplexum, központ, mélygarázs, a tetőn vetítés, kis pezsgő, a bukszus földjébe nyomják a csikket. Döng napok óta a betontörő gép, izzanak a fúróhegyek.

– Visszajött a levél – mondta a postásfiú, és elrakta az aprót. Mert ő talált mégis a zsebében valamennyit, egy sör ára volt, legalább annyi jár neki, ha már följön. Az angyal apróval beéri.

Forgatta a borítékot, hát nem is ő írta, nem az ő írása.

– Valaki más. A világ nagy, értem, de abból kell választani. De most nem engem.

A postásfiú bólintott, nem jött zavarba.

– Nem a te írásod, Ernő, kétségtelen. De te is címezhetted volna, nem? Neki írták, hiszen látod. A címet az ügyfél elvétette, és ez, valljuk meg, gyakori hiba. Olyan gyakran rontják. Emelet, házszám, kerület, irányítószám. Valami nem stimmel. Majdnem jó, de aztán mégsem, és a levelet vissza kell hozni. Nem mindig annak hozzuk vissza, aki rányalta a bélyeget, és föladta. Ezzel se te bicegtél a postáig, Ernő, világos. De neked jött vissza. Köszönöm az aprót – mondta még, a lifthez lépett. Hogy tudott inteni! Mint aki a pokolig meg se áll, de jó lesz.

Ó, igen, a lift. Szív nagyon szerette a liftet. Utazni egy dobozban, fölfelé, lefelé, csupa metafizika. A misztika meg az, hogy félúton megáll, segítség, segítség. A lift elvitte a postásfiút, és ő belépett a lakásába a borítékkal. Valaki írt Istennek valamit, de mit, mindegy. Jól megforgatta a borítékot, azt bámulta, átsejlik-e valami kékség, valami tintaság, látszik-e néhány mondat, egy-két szó. De nem.

Ült aztán a borítékkal az asztalnál. Voltak ott számlák, más levelek. Nézte, néha hozzáért. Férfiírás, női, nem tudta eldönteni. Aztán átbámult az ablakon. Csak a szokásos. Hat éve élt itt, minden zug, minden repedés, minden az övé volt. A beteg fikuszok. Ikrek, és állandóan betegek, levelet írnak, levelet hullajtanak. Itt lenni, ebben a kis zugban, ez az egész az övé volt, birtok, tulajdon, teremtés. Ez volt az élete, lent a szél rángatta fák, a park, a kisgyerekek visongása. Itt kellett neki kitalálni mindent, őt is, az Isten állapotát, de mégiscsak abban lehetett kitalálnia, ami személyesen, kizárólag neki szólóan az övé volt. Nem volt nagy, sok és beláthatatlan mennyiség. El nem tudom mondani, gondolta, mégis milyen óriási. Itt ver a szívem, surrog a vérem, a fájások. Tegnap is volt, ma éjjel is ritmuszavarom. Beszéltem valamit az alvó arcához, hát most elfordult. De a múltkor közelebb bújt. Süssünk valami finomat. Süthetsz este is, jó?

És akkor erre a szóra, hogy süssünk, majdnem megszakította a borítékot. Csak a szíve tartotta vissza. Hogy az a másik, az az ismeretlen, akinek a levelét neki hozták vissza, mit írt az Úrnak. Mit akart tőle, miféle kívánságokkal illeti. Huhh, jól van, visszahúzta a kezét. Bassza meg. Járkált kicsit, keveset. Nemrégen két hónapig élt egy nagyobb német lakásban, ott például húsz métert is lehetett gyalogolni előre. Húsz méter! Sok. El és vissza. Úgy érezte végül, nagyon okos lett. Íze lett a lélegzetnek, kicsit cukros.

Ráhelyezte a tenyerét a borítékra, amit más írt Istennek, és neki hozták vissza.

– Most akkor megmondom, miért van. Nem azért van, mert valami tőlünk független, nem látható, föl nem fogható akarat, szellem létezik és működik, dehogy. Én ezt nem. Ez a hit nekem nem kell. Azért van, mert mindig ugyanaz van kérve. Ugyanaz van mondva neki. Replay, replay. Kis, fájdalmas módosításokkal, de a lényeg marad. Csupa lázas száj, azt hiszik, különböznek, és nem, dehogy. Egyforma éhes szájak, ugyanúgy tátognak, ugyanazt, ugyanaz az éhség, egyforma mondatok. A lényeg gyötrelmes hiánya, nemde? Ugyanaz a gazsula, alázkodás, korrupció, ugyanaz a térdelés.

Ha jól imádkozol, éppen olyan leszel, mint a másik.

Ez az Isten. Hogy te meg te meg te egyformák lesztek, miközben kértek. A szokásos nóta. Kicsinyesség. Semmiség. Hiány. Isten ebből van, semmi fenséges, semmi nagyszerű, semmi hangzatos, hanem csupán a meggyötört, kifosztott, szarrá kínzott lélek tüdőbeteg sípolása, mindenki tudja a dallamot. Ezért van, ebből lett, ebből a közössé tett nagy, univerzális áhítatból, ebből a nem táplálható éhségből, hogy legyen más, legyen több, legyen még, ebből van az Isten. A repetából. Nem abból van, hogy van. Abból van, hogy soha nem elég. Hogy nincsen. Nem lehet elég. Köszönöm.

Visongtak kint a gyerekek, szállt fenn egy repülő is, a ház fölött volt a légifolyosó.

Fölvette a borítékot az asztalról. Szépen belegyűrte egy másikba, egy alig nagyobba. Ráírta a címzettet a címmel és a saját nevét, a feladóét: Isten, világ, Szív Ernő. Lezárta most már. Bélyeget nyalt, volt neki otthon egy templomos. Elment a postára. Úgy, ahogy ködben gurul a szív. A postás kisasszonynak, akinek a múltkor ki volt sírva a szeme, odaadta a levelet, kifizette még a súlytöbbletet. Elküldte újra ugyanannak, ugyanoda, ugyanazt.

GYŐRFFY ÁKOS

EGY KAGYLÓ MEGTISZTÍTÁSA

Négy- vagy ötéves lehettem, uszadékfákat
kötöztem össze spárgával, tutajt készítettem,
ráültem, és eveztem a folyó közepe felé.

Volt egy erő, amit addig
nem ismertem. Nem tudtam arról az
erőről.

A parttól néhány méterre éreztem
meg, egyszer csak tudtam, hogy ez
az erő nem vesz tudomást rólam.
Ha nem lennék, ugyanígy sodorna valamit.
Vagy ha nem lenne semmi, amit sodorhat,
az sem számítana. Önmaga lenne,
mindegy neki.

A tutajon ülve úgy döntöttem, nem szólalok
meg többé. Nem szólok senkihez, mert
nem érdekel semmi, ami nem olyan,
mint ez az erő. Kérdeznek valamit, nem
válaszolok.

Aki hozzám szólt, abban nem volt jelen
ez az erő. Csak abban láttam, ami nem ember.

Úgy látszik, nem kell feltétlenül embernek
lenni. Mert a kagylók például olyanok. Bennük
megvan az, ami miatt újra megszólalnék. A kagylók
szavakat írnak az iszapba. Ha egy kagyló kérdezne
valamit, válaszolnék.

Ezt a verset (a címe: Egy kagyló) évekkel ezelőtt írtam. Néha eszembe jut. Általában nem jutnak eszembe a saját verseim, nem foglalkozom velük. Igyekszem távol tartani magam a saját szövegeimtől. Mintha félnék tőlük. Vagy unnám őket. A legtöbb esetben látnom kell, hogy miért és hol hamisak a mondataim. A legtöbb mondatom hamis, vagy ha nem hamis, akkor erőtlen. Hamis és erőtlen mondatok ezreit írtam le az elmúlt évtizedekben. Több ezer hamis és erőtlen mondat, s köztük néhány tucat olyan, ami kilóg.

Felfelé lóg ki, vagy lefelé, nézőpont kérdése. Ahogy az ember közeledik a saját halálához, valahogy rendeznie kell a viszonyát a saját mondataival. Ha már mondatokat ír le. Kérdés persze, hogy kellenek-e ezek a mondatok, szükség van-e rájuk. Nem vagyok biztos abban, hogy valóban szükségesek. Jó ideje már, hogy távolodom az írástól. Talán mindig is távolodtam, és csak azért kezdtem írni kamaszkoromban, hogy formát adjak a távolodásnak. Meg kellett értenem, mitől is távolodom egyáltalán. Mélységes, leírhatatlan csend van mindenütt. Ez a csend foglalkoztat a leginkább, nem tudok és nem is akarok úgy tenni, mintha bármi más is érdekelne ezen kívül. A világűr csendje a dolgok és a lélek mélyén. Ami nincs összefüggésben ezzel a csenddel, nem foglalkoztat. Ezt a csendet nevezhetjük Istennek is, ha akarjuk, de valójában nincs neve. Így van jól, hogy nincs neve, hogy névtelen, hogy az emberi nyelv számára megfoghatatlan. Ez a régi versem ebbe a megnevezhetetlenbe próbál behatolni. Egyszer azt álmodtam, hogy gyerek vagyok, és tutajt készítek a nagymarosi Duna-parton, a házunktól alig százméternyire. Az álomban alig volt jelen a mai tudatom, tényleg gyerek voltam, vagy majdnem gyerek. Nem reflektáltam arra, hogy mi történik, hogy mit csinálok. Alig voltam jelen abban a régi gyerekben, és elmondhatatlanul jó volt alig jelen lenni benne. Épp csak annyira voltam ott, hogy lássam, mit vesztettem el. Láttam, mit vesztettem el. Majdnem mindent. Majdnem mindent, talán csak a hiány okozta fájdalom maradt meg. De az megmaradt. Abban a régi gyerekben a hiány fogalma még nem tudatosult, noha már tudott róla. A fogalmi gondolkodás még nem kerítette be őt egészen. A folyó még nem folyó volt, hanem valami, ami emlékeztette őt arra, honnan érkezett. Hogy honnan érkezett, már akkor sem tudta volna megmondani, legfeljebb annyit tudott róla, hogy a folyó látványa, a víz illata, sodrásának ereje hasonlít rá. A gondolkodás még nem távolította el egészen a dolgok, a jelenségek igazi arculatától. Nem ismerte az emberi írásjeleket, a teremtett lények mozgásából olvasott. Tudta, hogy a madarak repülése nyomot hagy az égen. Hogy a kagylók verseket írnak az iszapba, miközben arról, hogy mi a vers, nem tudhatott. Kell-e tudni, mi a vers, ha folyamatosan a költészet atmoszférájában élsz. A fogalmi gondolkodás előtti világérzékelés a költészet eredeti állapota, a gyerek által megtapasztalt világ a költészet teljes univerzuma. Ma, lassan négy évtized elteltével, a hiány okozta fájdalom határozza meg a tudatomat. A hiány okozta fájdalom, amit felnőttkornak hívnak. Egy üres tutaj úszik valahol a folyón, vagy a deltatorkolat útvesztőin át kijutott már a nyílt tengerre. Egy üres tutaj, amin mégis kuporog valaki.

SAÁD KATALIN

KÉTSÉGBEESÉS

Katolikus neveltetésben részesültem. Hittem és szerettem Istent. A hit hatalmas ajándék. Vagy van, vagy nincs – szinte semmit nem kell vagy lehet tenni érte. Hinnem adatik, rendületlenül, idestova hét évtizede. *A mindenható Atyában és a Jézus Krisztusban, az ő egyszülött fiában*. És persze a Szentlélekben. Az egyistenben rejtőző három személy közül a Szentlélek létét a legnehezebb elképzelni. Pedig hitvallásunk, a *hiszekegy*, tájékoztatást ad a mibenlétéről: Jézus a *Szentlélek erejéből testesült meg*. Továbbá: *ő szólt a próféták szavával*.

Az édes ifjúság korában hinni és szeretni egyet jelentett; még nem ismertem az istenfélelmet. A félelem az évek hozadéka. Mindamellett az Atyáról ez a humoros gyermekmondóka rögzült: *„Isten szeme mindent lát, el ne lopd a léniát!"* Jézus Krisztussal merőben más a helyzet. Az ő személyéhez nem férkőznek mondókák. A nagyböjti időszakban az egyházi gimnázium évről évre lelkigyakorlatokat szervezett, hogy a növendékek mindjobban elmélyüljenek a hitükben. A lelki tréningek ismétlődő szakaszai bensőséges viszonyba sodortak Isten szeretett fiával. (Akiben az Atyának *kedve tellett*.) Egy ateista barátom úgy vélte, szerelmes vagyok Jézusba. Akkor apácának mentem volna! Tagadhatatlan ellenben, hogy az emberarcú istenfia történet számomra megingathatatlanul a toplista legelején állt – és áll mindmáig. Mind a négy evangélium tanúsága szerint Jézus a keresztfán felkiáltott: *Én Istenem! Én Istenem! Miért hagytál el engem?!* (Mt 27, 46) Ez az írásba foglalt bizonyítéka, hogy Jézus végül kétségbeesett. A legutolsó pillanatban. Az ember esett kétségbe. De hisz ember volt. Ember is volt. Az emberfia.

Megingathatatlannak hitt hitem egyszer mégiscsak megingott. Váratlanul. Az ilyesmi váratlanul történik. Teljesen kétségbeestem. Egy kis beszámolóval kellett készülnöm az egyiptomi mitológiából; egy művészeti csoport bízott meg vele. Az *Újszövetség*en kívül eső mítoszokról szinte semmit nem tudtam, magát az *Ószövetség*et is csak érintőlegesen ismertem. A református igehirdetés az *Ószövetség*en nyugszik, a katolikus főleg az *Újszövetség*en. Akkor bele kellett ássam magam az egyiptomi hitbe, amelyben a két legfontosabb istenalak Ízisz és Ozirisz. Teljesen elképesztett, milyen sok a hasonló motívum az egyiptomi és a keresztény mítosz között. Bunkócsapásként ért, hogy az egyiptomiak is hittek istenük, Ozirisz föltámadásában. Amiként én Jézusében. Elbizonytalanított, hogy a Jézus-történetet többé nem láthattam minden ízében eredetinek. Mármint az egyiptomi istentörténetek háttér-megvilágításában. Lehet, hogy Jézussal nem is úgy estek meg szó szerint a dolgok, ahogyan tanultam? És ahogyan a szószékről hallani szoktam a templomban? Hát persze – spekuláltam tovább –, az egyiptomi mitológiának már csak földrajzilag is bőséges alkalma volt hatni a héber és a keresztény tanokra… Az egyiptomi istenhit eleve jóval korábbi keletű… És Mózes Egyiptomból mene-

kítette ki a zsidó népet… És ha ez vagy az csak átvett mítoszelem lenne?… Miért is ne? De akkor meg mi az igazság? Összedőlt bennem minden. Összeomlottam. Akkor most én miben higgyek?

Nagy kár volt a gimnázium heti két hittanóráján nem elárulni, hogy a kereszténye kívül léteznek más világvallások. Meg sem említeni, hogy azoknak is vannak istenei. A negyedik tanulmányi évben de kár volt végig hitvédelmet tanulnunk – Aquinói Szent Tamás istenérvei alapján. Miért nem inkább valami hasznosabbat – a világkultúráról? Csakhogy egyházi iskolában ez volt a kötelező protokoll. Pedig már akkor is éreztem a hitvédelem oktatásának hiábavalóságát. Vagy hisz valaki, vagy nem. Hogy lehet Isten létét bebizonyítani? A szovjet asztronauta, Jurij Gagarin az űrhajójával alaposan körülnézett az űrben, és ott fent is nyilván, ahová a mennyet képzeljük. Sehol nem látott semmilyen istent. Legalábbis ezt nyilatkozta, amikor visszaérkezett a földre. Ez esetben tehát nincs is? Ha Gagarin nem látta? De hát hogy a csudába lehetne a hitünket megvédeni? És kitől kéne? Védekeznünk viszont épp a tudatlanságunkkal szemben volna helyénvaló. A saját tudatlanságunkkal meg a többiekével. Kellett hozzá némi idő, hogy ráébredjek: legyen bármilyen kicsiny és bármennyire perifériára szorított egy hatalom – a bután tartásban hisz. Mármint a hívei bután tartásában. Az az önvédelmi eszköze. Ám hogyan is lehetett volna elvárni egy katolikus gimnáziumtól a hatvanas években, hogy betekintést akarjon nyújtani (az akkor még szellemi teljhatalmat élvező, mára divatjamúlt marxista tanokra utalás nélkül) a tudatot befolyásoló társadalmi történések közé? *„A lét határozza meg a tudatot."* Honnan lett volna felhatalmazása megvilágíthatni a növendékek elméjét, hol, miért és miként alakult ki egy-egy (világ)vallás, melyek a hasonló és melyek az egymástól eltérő fő vonásaik… Beszélni arról, hogy a mitológiák a világ minden táján és minden korszakában az EMBER hiedelmei, s mondja bár tollba a Szentlélek a történetet – az mégis az emberi elme lenyomata. A szent iratok az emberi kultúrák legnagyszerűbb gyümölcsei. Az pedig, hogy Isten, az én istenem létezik-e, s hogy én miként csüggjek rajta – maradjon csakis az ő meg az én dolgom. Mit se számít, hogy Gagarinnal egy fia isten se száguldott szembe az égbolton. Effélékről beszélgetést kezdeményezni… Valószínűleg ez idő szerint sem volna elvárható egy katolikus hitoktatótól. Az én csalódásomat természetesen a saját tájékozatlanságom és a tudatlanságom okozta. „A butántartottságom." Lett okom kétségbeesni.

Amikor érettségi előtt állt a lányom, nekiindultunk Görögországnak. Az utazási iroda, amelynél jelentkeztünk, túrázós külföldi utakat szervezett. Busszal, sátorral, hátizsákkal. Az első program az Olümposz volt. Repesett a lelkem: tisztelegheték a görög istenek előtt. *Az olümposzi csúcs az istenek el nem múló székhelye, mondják* (Odüsszeia) Sátrunkat az Olümposz-Beachen vertük föl egy kempingben. A híres hegység közelében. Meghaltunk, s másnap kora reggel buszunk elvitt az Olümposz tövébe. Fölpillantottam. „Alföldi" szívem van, nem szereti a hegymászást. Irdatlan monstrumnak láttam az istenek lakhelyét. Pillanatig sem képzeltem, hogy följutok. De azért nosza, gyerünk! Rekkenő augusztusi nap ígérkezett, már a reggel forró volt. Mentünk, kapaszkodtunk. Útitársaink sorra elhúztak mellettünk, leánykám szolidárisan caplatott mögöttem. Meg-megálltam, hogy levegőhöz jussak. Ilyenkor körbemustráltam a felséges ormokat. Minél többször, annál inkább éreztem az istenek jelenlétét. Zeusz atyát és hitvesét, Hérát meg Pallasz Athénét, Apollónt és a többieket. A *haláltalanok, a sose múló égi lakók* – ahogy az ókori görög dalnokok nevezték őket. (Mit számít, hogy a görögök már vagy kétezer éve nyugdíjba küldték isteneiket

erősen változó társadalmi folyamataik következtében.) Mentem feléjük, erőltettem a lépéseimet a fogyó levegőben. Néhány hete a ménkű belecsapott egy idős házaspárba – ott az Olümposzon. A buszon mesélte a túravezető. Már lefelé tartottak, amikor kitört a vihar, s hiába rejtőztek el egy sziklameredély tövében, a villám megtalálta őket. A *fellegtorlaszoló* lesújtott Philemonra és Baucisra.

Menetelünk, leszakadva a többiektől, hull a verejtékem, kapaszkodunk a sziklafalba vájt ösvényen fölfelé; nemcsak a nap perzsel, esküszöm, magamon érzem az istenek tekintetét. És amikor már szinte kibírhatatlan a fizikai megpróbáltatás, és hatalmába kerít a kétségbeesés – egy fa tűnik fel a sziklafalban. Az út jobb oldalán. Balra lent a szakadék. Egy kicsinyke fa, teljesen egymagában. Épp annyi árnyékot vet az útra, amibe belezuhanhatunk. Oázisnak bizonyult, nem délibábnak. Megmenekültünk. „Köszönöm, Zeusz atya!" – lihegtem az út porában, és egész lényem tudta: a görög mitológia főistene könyörült meg rajtunk. Hogy az árnyat adó fát az ő parancsára ültette be a sziklafalba, talán épp az imént, mondjuk maga Hermész, az úton lévők oltalmazója.

Bennem már jól megférnek ők. Zeusz, Jahve, Jézus. És persze Buddha. A többieket, sajnos, nem ismerem.

Olvasni viszont leginkább a buddhista Osho gondolatait szeretem.

VÁMOS MIKLÓS

ÖT PICZI – NAGY TÉMÁRÓL

I. Érted

A bécsi Stephansdomban kezembe nyomtak egy névjegy méretű, kétrét hajtott kartont. A külsején ezt olvashattam angolul:

„Én itt vagyok érted. Isten".
Amikor szétnyitottam, belül meg ez állt:
„Mit tehetek érted?"
Ó! Komolyan vettem. Odaírtam:
„Add, hogy örömöm teljék az életemben, ameddig csak tart."
Kapok-e választ?

II. Írás

A prózaírás (lehet, hogy bármely műfajú szépírás) tulajdonképp rejtelmes társalgás istennel – valamilyen istennel. Aki próbálta, igazat ad nekem. Lehet a párbeszéd egyoldalú, amíg a szerző nincs jó erőben, ám előbb-utóbb mégiscsak kérdezz-felelek.

Mario Vargas Llosa, a később Nobel-díjassá lett perui író egy szabatos és vastag monográfiát írt Gabriel García Márquezről, az akkor még szintén nem Nobel-díjas kolumbiai kollégáról, az idő tájt barátjáról, a Száz év magány megjelenése után.

A címe – *Egy istengyilkosság krónikája* – arra utal, hogy szerinte a regényíró letaszítja istent a trónusáról, s ő ül a helyébe, másként nem tudna embert teremteni, azt fölnevelni, földbe döngölni vagy felemelni, végső esetben megölni. Ezek isteni monopóliumok.

Hát így.

Isteníró?

Én inkább íróisten szeretnék lenni. Nem baj, ha nagyképűen hangzik, egy isten ritkán szerény.

III. Olvasás

Jó könyv csodát tesz. Olyan módon működik tehát, akár a próféták. Nem vizet változtat borrá, vagy néhány cipót sok kenyérré, hanem az értő olvasót varázsolja regénybéli alakká. (Színdarabra, versre, egyéb igényes szövegre is áll a párhuzam.)

Úgy tartom, legalább olyan jó olvasó vagyok, mint amilyen író (föltéve, hogy… értik). Sokszor jártam ilyen alapon például a tizenhetedik századi Angliában és Spanyolországban, vagy a tizenkilencedik századi Oroszországban vagy Franciaországban, hogy a bármely időkbeni Magyarországot ne is említsem.

Ahány jó könyvet olvastam, annyi életet élhettem a sajátomon kívül. Ilyen alapon az olvasás sokéletűvé teszi az embert, ami szinte már halhatatlanság.

További jó hír, hogy ahányan magukévá tesznek mondjuk egy regényt, az annyiféle művé válik, hiszen mindenki hozzáteszi a maga emlékeit, egyéniségét, képzeletét. Az olvasók társszerzők – szerencsére a honoráriumból nem kérnek, sőt pénzt adnak a könyvekért. Isten, jól találtad ezt ki, köszönöm szépen.

IV. Mise

Mi se kaptunk vallásos nevelést.

Irigylem azokat a hívőket, akik egyházközösségek aktív tagjai. Vasárnaponként nemcsak azért járnak a templomukba, hogy dicsőítsék az urukat, hanem azért is, hogy találkozzanak. Számukra a mise szociális esemény. Ha valakit baj ér – haláleset, pénzügyi katasztrófa, gyógyíthatatlan betegség –, a gyülekezet szárnyai alá veszi, vigasztalja, támogatja. Ez főleg az angolszász világban zajlik így, szinte hibátlanul.

De mi van azokkal, akik nem hívők, vagy nem járnak templomba? Marad nekik a kocsma?, a diszkó?, táncház?, esetleg a koncertterem? Csakhogy utóbbiak többnyire esti programok. Annyira jó volna, ha vasárnap délelőttönként tartanának civil misét valahol. Templomszerű helyiségben. Prédikátorok beszélnének világi témákról. Ostya helyett Tibi csokoládét kapnának a résztvevők. Gyónni lehetne, fülkében vagy nyilvánosan, penitenciát is kiszabnának. Példa: Elmondod húsznszor, hogy nem szólsz bele a lányod nevelési elveibe! Vagy: Fölhívod harmincszor az édesanyádat! Esetleg (plagizáció): Megbocsátasz az ellened vétkezőknek!

Sok részletkérdés kidolgozásra vár. Ha valakik elfogadják és kivitelezik az ötletet, szóljanak, egy megbízható hívük már van.

V. Sóhaj

Óvodáskoromban (többek között) olyannak képzeltem istent, amilyennek az asztalos nagyapámat láttam, sajnos csak öt évig ismerhettem. Szemüveges. Szigorú. Hallgatag. Fájós lábú. Pontos (kétszer mérj, egyszer vágj!). Ami még fontos: volt mindig pénze, s ha találkoztunk, nagylelkűen adott belőle.

Isten sajnos mégsem ilyen, ez kétségtelen. Ezért ritkán jut eszembe, hogy kérjek tőle valamit. Már csak azért sem, mert ha elképzelem, hány ezer – millió, milliárd – óhaj, sóhaj, kívánság száll föl őhozzá minden egyes pillanatban, kötve hiszem, hogy egyáltalán hallja ezeket, avagy az írottakat képes elolvasni. Idegesen pisloghat, hogyan gondolja az emberiség, hogy fölfogható a töméntelen mennyiségű megrendelés?

Ennek fényében csoda, ha néha mégis…

Hála istennek! (Ámbár Auschwitzért még szemére hányok, ha egyszer a színe elé kerülök.)

Lehet, hogy nem is kell hinned benne. Elég, ha ő hisz tebenned.

ORFEUSZ KÉRDÉSE, TUS-KRÉTA, 47X49 CM, 2015

MARKÓ BÉLA

AMIKOR ÉRKEZEM

Hogyha bentről is nyitható,
benézhetek végül a kulcslyukon,
úgy látom, mondom majd neki,
nem pedig azt, hogy *úgy tudom*.

Persze hogy leskelődni kell,
persze hogy csak az ajtóhoz közel,
persze hogy lehajolva már,
persze hogy én megyek, nem ő jön el.

Beszéltek vele már sokan,
miatyánk, mondták, s talán válaszolt,
miatyánk, mondta ugyanúgy,
hosszú, fekete nagykabátja volt.

Látták, hogy mi van ott belül,
és érezték, hogy mi lesz idekint,
mert aki betekint oda,
az már tulajdonképpen kitekint.

Nincs ebben semmi rémítő,
kulcslyukon-e vagy levélréseken,
szemembe szúr az égi fény,
s ő is kérdez, amikor kérdezem.

Szabadíts meg a gonosztól!
Ő mondja-e? Vagy én mondom neki?
Mindegy most már, ha egybeér,
aki szenvedi, s aki teheti.

Tiéd az ország, mondom én,
tiéd az ország, feleli nekem,
szeme ott van a kulcslyukon,
néz engem bentről rezzenéstelen.

LACKFI JÁNOS

KONTÁROK ÉS CINIKUSOK ZSOLTÁRA

Uram, ég és föld Istene,
ki lábaddal felhőkön tapodsz,
és a pusztító villámok is jólesően
csiklandozzák a talpadat,
Uram, ki mindent tudsz,
látod az összes adóbevallásban
az összes hibát és összes csalást,
az összes szívben az összes fullánkot,
az összes fejben az összes számolást,
az összes agyban az összes
ki nem mondott, beszáradt,

besült gondolatot,
mondd, mitől szent a művészet?
Attól, ha szonátaírás előtt háromszor
keresztet vetünk?
Ha a lap aljára azt írjuk oda,
AMDG, és nem azt, hogy LOL?
Ha a felavatott szobrot megbolondítjuk
pici szenteltvízzel?
Ha a kiállítást olyan egyházi méltóság
nyitja meg, aki legmagasabb művészeti
képzettsége szerint PhD-fokozatot szerzett
a Naiv Jószándék Akadémián?
Ha egy mű témája valami keresztény dolog?
De hát tudsz mondani éppen te, Uram,
olyan témát, amely nem keresztény dolog?
Egy hajléktalan nő fiút szül a benzinkúton,
rögtön kész a menekülő szent család.
Valakit leütnek a sötét utcán,
Káin keserűen felnevet, míg az elárvult
retikülben pénz után kotorász.
Valaki úgy dönt, hogy nem,
ezt a gyereket most semmiképpen
nem lehet megtartani,
elsüllyedne vele az egész élet,
tönkremenne minden, amiért küzdött,
és beáll a kórházfolyosón a sorba,
Betlehemben meg kardélre hánynak
minden első évét be nem töltött csecsemőt.
A hiányos öltözékű lányokkal
teli limuzinban egy aranyifjú
kokaincsíkot szippant,
otthon az útkereszteződésnél
egy apa várja, jön-e a tékozló fiú.
Egy nő már a hetedik pasiját fogyasztja,
és elindul vízért a szamáriai kúthoz.
Megcsalatások, házasságszédelgések,
hátba szúrások, cinikusságok,
nem találunk olyan témát,
mely így vagy úgy
meg ne volna írva előre.
Akkor hogy lehet nem biblikus
bármely mű, ha jó szemű,
szakmailag képzett alkotó írja meg?

Hogy állunk, Uram,
hogy állunk, vallj végre színt,
a cinikus profizmussal és
a jó szándékú dilettantizmussal?
Zeng a templom, kontár a szöveg,
nem jön ki a prozódia,
rémesen primitív,
megjegyezhetetlen a dallam,
le sem jegyzik, mert kottát olvasni
úri huncutság, ki a lélek tüzével
el van telve, mit bogarásszon
hangyányi hangokat, hát nem?
Minden közepesen képzett
irodalmár vagy zenész
visítva menekül a dalok hallatán,
de üde fiatalok éneklik
teljes eksztázisban,
akár egy Demjén-koncerten,
van ritmus, van erő, van szív,
van átszellemültség, hát mi kell még?

Mondd, Uram, neked hiányzik talán
a félhangról félhangra mind jobban
leeresztő, gyászos nénikórus?,
hisz olyanok, mint egy mind puhább
autógumi, a melódiák rétestészta
módjára nyúlnak a végtelenségig,
Bach a szép bongyori
haját tépdesi, Mozart földhöz vágja
a parókáját, Bartók tovább kopaszodik,
ezért még okosabbnak látszik.
Egyébként meg a nénik is szívvel-lélekkel
húzzák-nyúzzák tovább a dalt,
amelyet már anyáik is pontosan
így kínoztak, és hát illik a gyötretés
a meggyötört Fiúhoz, amint egyébként
illik hozzá a fiatalos lendület,
a gitáros kórusok derűje is,
hogy tegyünk így igazságot,
hol van akkor a gond?

Ott látom a probléma velejét, Uram,
hogy ugyan minek teremtettél
összhangzattant és verstant,
miért hagytad, hogy a tökéletességet
megközelíthessük szóval és muzsikával,

ha aztán beéred ipari szalonnával,
állagjavítóval, húspéppel, pácsóval,
mindenféle pancsolt gagyiságokkal,
melyek szenvedélyes emberi odaszánásból
fakadnak ugyan, de közepesen képzett
művész számára élvezhetetlenek.
Ugyan kinek kell profi művészet, ha a bénázás
is megteszi, ha az istendicséret
még hatékonyabb is három akkorddal,
mint huszonhárommal,
szép-szép ez a darab, kedves Mozart,
csak egy kicsit sok benne a hang,
mondta a császár annak idején.
Illetve értem én, virágozzék
ezer virág, ahogy Mao elvtárs tartotta,
vegyék csak a kenetteljes grafikus
giccses metszeteit halomra,
hallgassák elámulva a megszállott
tekintetű színészt, kinek szájából
csak úgy fröcsög a kereszténység,
dehogy akarnék én betiltani bármit!
Mégis nem tudom, mi az Istennek tetsző
művészet akkor, az aranymetszésben
kibomló, cizellált Keresztre feszítés
vagy a hatásvadász képregényalakokként
rikító illusztrációk, az édeskés istenkedés
vagy a keserű számvetés e világ állapotával?
Segíts meg tudálékos nyomorúságomban, Uram!

Nyisd szólásra ajkadat, Uram,
mutass bizonyságot a te kezeiddel,
arról, hogy vajon a rettentő rossz
és nagyon vallásos versek
elkárhoznak-e, ugyan mi szükség lenne
pocsék versekre a mennyben?
Erre persze mondhatjuk, mi szükség
itt a földön rettentő rossz vallásos versekre,
de hát a siralom völgyében járunk,
eggyel több vagy kevesebb siralom
nem számít, továbbá a rettentő rossz
vallásos verseket itt a földön rettentő
sokan szeretik. Hisz ezek igazán megemelik
az emberek lelkét, mint autót az autószerelő.
Bizony könnyet csalnak a szembe,
akár a tapasztalt urológus.

Üdvözítsd, kérlek, Uram, irgalmasságod
nagysága szerint a rettentő rossz,
nagyon vallásos versek rettentő jóakaratú
szerzőit, hiszen akarattal rosszat
nem cselekedtek a te színed előtt,
csupán olyan kifejezésmódban
szólaltatták meg imájukat,
amelyhez kontárok!
De egyáltalán, a mennyben mi lesz
a jó versekkel, ki olvas ott József Attilát,
ki olvassa a köztörvényes Villont,
a démoni Baudelaire-t? Pedig hát
nekik is te adtad eszközeiket,
s mestermunkát végeztek,
ha életük terhe alatt össze is roskadtak.
Lesz túlvilági élete a jó költészetnek,
zenének, festészetnek? Vagy ha ott
senki se házasodik, gyereket se nemz,
akkor a művészet is leválik rólunk,
mint lepel az izzó szerelemben?

Mi lesz a cinikus festővel,
ki szeretőit vagy megrendelője
ágyasát pingálta meg mejjes
Madonnának, vagy a másikkal,
aki olcsó pénzen vett fiúbarátaiból
fabrikált Szent Sebestyént?
Visszavonja-e lelkét az Úr
az efféle művekből, melyeknek
jámborságát saját alkotójuk is kiröhögi,
vagy mindennek ellenére a Szentlélek,
mely ott fúj, ahol akar, megtölti
igazságával ezeket az amúgy
gyönyörűséges vásznakat?
Hisz te látod a cinikusok haláltusáját, Uram,
röhögés vérhabja csordul a szájuk szélén,
halálba röhögik magukat
mindenféle szenteskedésen,
hogy aztán a halál örvényének partjáról
majd a szenvedélyesen gyűlölt
Istenhez kiáltsanak:
na mi van, öreg,
megváltasz, vagy le se fitymálsz?
Mi a nagyobb bűn,

véteni Krisztus valósága ellen,
vagy megszegni azokat a szabályokat,
melyeket mi magunk állítottunk fel
a Krisztus-ábrázolásban?

Szálljunk le a csúcsokról, és nézzünk
körbe a plébánia háza táján,
mi a helyzet az elrajzolt neobarokk
habos tortákkal, melyekkel
annyi templom telefestve?
Ilyenkor elfordítod, Uram, kegyes
tekintetedet, mintha illetlenséget
követtünk volna el hajlékodban,
orrot fújunk, böfögünk, tudom is én?
Az ember gyenge, spongyát rá, Uram?

Dávid király is amatőr volt,
szakmai besorolása: uralkodó,
de akkor minek muzsikál, fiam?,
hát hobbiból, kérem szépen,
meg nem is lehet puszta szóval
kibírni az Isten hatalmasságát,
magától dallá göndörödik a beszéd,
ha az ő kezének műveiről próbálok
mondani bármit. Akkoriban
az uralkodók adtak még magukra,
a normálisabbja okvetlenül tudott
bizonyos szint felett muzsikálni,
írni, fösteni. Nem ment bizonyos
szint alá.

Nem jutok egyről kettőre, minek a szaktudás,
ha igen derék emberek csöpögős giccsei
is megteszik énekeskönyvbe, plébániai újságba?
S mondhatok-e rossz véleményt annak verséről,
hamis daláról, ki szívét-lelkét tárja eléd
e cukrozott pocsolyában, Uram? Gőgösködünk?
Szakmáskodunk? De te miért nem fusizókkal
építtetted katedrálisaidat? Próbálok régi
mondás szerint úgy élni, mint a jó emberek,
úgy írni, mint a jó írók,
s közben bízvást kifakadhat bárki:
hogy a jóisten tegye banyatankjába az efféle
túlművelt kukacoskodókat, mint amilyen
én vagyok, a te szolgád!

BIRTALAN FERENC

ISTENEM

„veled Isten
s velem ki
lehet-e ilyen léttelenben lenni”

mióta tudom
az időnek jelentősége nincsen
csak segédeszköze fájdalomnak örömnek
rémálmokból riadva kapaszkodom emlékeimbe
az arc a koporsófedél alatt
nem hagy nyomot

imát formáltam neked
elviselhető legyen jelenlétem a földön
bemagoltam az anyagmegmaradás elméletét
reinkarnációt feltámadást

egyre bizonytalanabbul kerestelek
nem tudtam mit kezdeni a szabad akarattal

nővérünket ezerkilencszázötvenegyben temettük
azt mondták nem kaphat vízumot a mennybe
álltam – hatévesen – kétségbeesve
hiszen vele vártam fiad érkezését
hószikrázású megszentelt este
s te magára hagytad lányát máriát
azóta akárha poklok tüzén égnék
és nem tudok hittel nézni rád

ZALÁN TIBOR

HÁTTAL

Mióta vagyunk így egymásnak
háttal Te időtlen idők ó
ta én csak az én időmben és
abból is csak azon évek ó
ta amikor elvetted tőlem
a szeretteimet Így vagyunk
egymással Egymásnak háttal Te
hallgatsz én hallgatok Te tudod
mire gondolok Én a Te gond

olataidat nem ismerem
Ez persze olyan bizalmas így
hogy rögtön vissza is vonom Élj
a te időtlenségedben én
meg élek időtlenül az én
időmben Hallgatásunk szünte
len beszéd Mert tudod mire gond
olok meg sem próbálom kiker
ülni a bűnös szándékokat

melyek mint édes virágú növ
ények bennem bőven megterem
nek s mérgezik vizeid füve
id s mérgezik minden teremtmény
edet Talán ha a köztünk lé
vő beszéd párbeszéd volna de
mi kettőnk között párbeszéd so
ha nem lehetséges Te hatal
mas vagy és ennek megfelelő

en a Te szívedben nincs egyed
ül naplemente Eltaposhatsz
ha olyat szólok hallgatásom
ban mely trónusok lábánál hab
ot ver Te kérdezel és én vál
aszolok bár nem hallom hangod
at csak elmémbe csapódik a
kérdés mint falba a rakéta
keleti zavargások ide

jén És nyilván hiába kérdez
nélek a felelet sohasem
zendülne meg bennem füled már
süket az emberi hangokra
Te próféták által szólalsz meg
nekünk embereknek de én nem
vagyok próféta Féreg vagyok
és csak hamis prófétákkal tal
álkoztam eddig kik azt hozsán

názták hogy te jó vagy a legfőbb
jó és örök vagy te a mindét
ig örök Pedig te nem vagy jó
és öreg vagy Még annál is ö
regebb mint aki a Sion-hegy

alatt szaladgált tépett szakál
lal egy Ady Endrének küldött
korai videófelvétel
en S mert öreg vagy nem lehetsz

jó Az öregek mert meghalni
készülnek mind rémültek és mind
irigyek és mind gonoszak az
élőkkel S bár nem tudhatod hogy
milyen megélni a halált azt
tudhatod milyen elvenni az
életet Hanyag unott szóra
kozott felelőtlen mozdulat
S mert szenilis vagy elfelejtett

él már rég különbséget tenni
jó és rossz között A bűnöstől
elvenni a jónak odaad
ni mit törődsz vele Csak tolo
gatod vakon a bábuid a
mindenség megvakult asztalán
Háttal Háttal nem akarom lát
ni arcodat mely talán egy szörny
arca a Szörny-Istené de az

is lehet hogy szép vagy mint a szent
képeken fiatal vagy a fi
adban és hófehér a szentlé
lek galambjában De mióta
megloptál tolvaj módra mikor
először fordítottam neked
hátat tudom hogy mindegy is az
arcod Mindegy hogy föntebb trónolsz
Nem vagyok többé alattvalód

JÓNÁS TAMÁS

MODERN TALKING

(Kapd be, Uram!)

Ja, a beszédes csend, tudom. Végül is akkor ~~isteni~~ emberi szerencse süket fülekre találni. Hiszek én, persze, az egyensúlyban, a végsőben, a kifürkészhetetlenben. Legalábbis hiszek róluk valamit. Egységben az erő, meg a kétségben is az erő. Csak belőlem hiányzik éppen. A papír, negyvenöt évesen, itt-ott egyre több halottammal, már panasziroda. Nem fogadok el tehát semmiféle rosszallást vagy elutasítást.

Mégis, mit gondoltál te? Amikor hat nap alatt. Meg amikor megpihentél. És én akkor mikor pihenhetek? Negyven éve gyötörsz. Kértem én, hogy taníts? Ha ez tanítás. Ha meg nem: kértem én, hogy ne taníts? Nem, ebből most sehogy se fogsz jól kijönni.

Meg hogy te ott vagy fent? Magad alá teremtettél minket? Tudod, hogy én mit teremtek magam alá. Ne kelljen leírnom, hogy az ürülékemet. Szarember lennék? (Nem, a szar itt nem minőségjelző.)

És te hogy gondolkodsz arról, hogy ajándékot vissza nem veszünk? Az élet ajándék. Ne nézzem a fogát. A vallásod okosságainak labirintusában most már nem akarok többet kóválygogni: áttöröm a falakat. Ja, hogy te nem vagy a vallásod. Akkor mi vagy? A rendőr, aki uniformisban van, nem a rendfenntartó erőszakszervezet tagja? Most meg ne szólalj, én beszélek!

Igen, itt a híres, tömör tanácsod: ne félj! Miért ne? Mondjam a gyerekemnek, ha megüti a lábát, hogy: ne fájjon? Működik az? A fájdalom van, beszél. Csak nem te vagy a fájdalom? Akkor nem kussolnod kéne? Rajtam most ne kérj számon logikát! A hangmásod beszél hozzád. A képedből elegem van. Elegünk.

Örüljek annak, ami van? Akkor tényleg legyen, ami van. De tudod, nem mindig az van, ami van. Sőt gyakran nincs is. Éppen az, ami van. Te például hogy vagy? Remélem, úgy, ahogy én. Alig.

A látszat csal. Ez azt jelentené, hogy te, aki nem látszol, nem csalsz? Azért egyezzünk meg abban, hogy csalogatni csalogatsz. Adogatsz, lopogatsz, csalogatsz. Én meg ne kívánjam meg a felebarátom feleségét. A lányát, a szeretőjét megkívánhatom? Ne öljek. Te ölhetsz egyedül? És a szádat, csak úgy heccből, a nevemre vehetem? Szerinted ennek nincs értelme? És annak van, hogy Lázárt feltámasztod, hogy bizonyítsd magad? Úgy tudom, nem volt tőle elragadtatva. Az egyetlen ember, aki kétszer halt meg. Belefér, ugye? Nem fér bele. Botrány az egész működésed. Ha működsz egyáltalán. Ha nem úgy van ez is, hogy ránk bíztad magad, megteremtettél minket, gazdatesteket, hogy hordozzunk téged, mémet. Hát, működik a náci mémetek.

Ha többen vagytok. Többen vagytok? A „több"-ben? Ha csak egy ember lenne, egyedül, vajon elkezdene-e benned hinni? Vagy inkább csak magában? Na, mi az, megijedtél? Csak nincs neked is gyenge pontod? Egy biztosan van: én. (Igen, pont. Pont én.) És ha el is pusztítasz, csak annyit bizonyítasz, milyen kicsinyes vagy, diktátor. Nem minden hang, nem minden vélemény fér meg az eged alatt. Ha tiéd

egyáltalán az az ég, s nem csak a Föld a játszótered. Az űrrel például mi van? Miért nincs emberarca? Miért hideg, miért végtelen, miért nem az? Mit tehetek én? Megtekerhetem a végtelened elejét. Ahogy te megtekerted az egész életem. Már az elején.

A szentháromság. Egy fotó a fenekedről (hogy szarsz ránk), egy fotó a talpadról (tudjuk, mi tapos el), egy fotó a tarkódról (hogy tudjuk, háttal állsz nekünk). Nincs akkora objektív, amibe belefférnél. Csak szubjektív van. Az dumál most neked – értelmesen értetlenül.

NARRÁTOR

(vagy a szerző, a szöveg éppen építkezik, majd később elárulja, ki is beszél)

Bocsesz. Be voltam szívva. Minden rendben van, tesó, szép a világod, legalábbis ezt mondják. Mondjuk nekem mindegy. Kurva jó fű van Goán. De azért tegnap elgondolkodtam. Hogy mi van azzal a, hogy is hívod te: őszinteséggel. Apám, én nem tudok az lenni, mert nem akarok, de egyébként is: kudarc lenne, mert nem ismerem magam. Te például tudtad, hogy a leggyorsabb emberi izomzat a szemhéjban van? Beszarás, mert logikus. Te miért nem nyomtatsz már vagy hétmilliárd tájékoztató füzetet? Tudod, amilyet a kismamák is kapnak, amikor gyereket szülnek (abban például vannak telefonszámok, nem a gyerekekben). Na jó, bocs, csak vicceltem. Nekünk is van 911 meg lelkisegély-szolgálat. Akkor azért kérdezem: attól, mert én azt hiszem magamról, hogy nem vagyok őszinte, lehet, hogy még őszinte vagyok. És írd meg, légyszi, hogy ki az, akit ez érdekel rajtam kívül. Holnap nem fogok gondolkodni. Szia. Se you soon. Bis bald. Vagy soha. De az is bis bald.

Itt van a bald: itt maradt a spanglim. Baj van ezzel a fűvel, még ez sem mutat meg. Téged.

Engem (nem, nem, nem vagyunk egyek). Én például téged nem féltelek, és te sem engem, ennyire különbözőek vagyunk.

SZERZŐ

Nem lehet istennel beszélgetni. Például velem sem. Én még itt is csak kisbetűs isten vagyok, és már velem sem lehet. Úgy értem, ebben a szövegben. Fel szeretném hívni az olvasó figyelmét, hogy legyen körültekintő, hiszen olvas. III. Richárd kért szót tőlem:

– Bocsánat, merre kell kanyarodnom az OBI-hoz?

– Mindegy, elfogyott a vasvilla.

– Kés is jó lesz. Vagy bármilyen vágószerszám.

– Úgy tudom, huszonöt százalék kedvezmény van a bárdokra.

– Huszonöt? Hát, nem éri el az áfát. Az egész világon nálunk a legmagasabb az áfa, az egész világon, beleértve a Marsot is. Meg a Twixet (szerzői kikacsintás: és lássa, hogy nincsen odakint senki, akkor viszont lehet, hogy ő van kint, vagy nincs kint se, meg bent se, csak kitekintés van).

KITEKINTÉS

– Hahó, van ott kint valaki?
– Hahó, maga van kint, mi bent vagyunk! Magán kívül nincs más kint?
– De, maguk. De én nem vagyok magukkal.
– Ki maga?
– Tényleg, ki vagyok én, nem tudják?
– Mi csak azt tudjuk, hol vagyunk.

Szakadt már rátok konyhaszekrény? Szagelszívóval. Csak úgy. KO, a világegyetem rád számol. Amikor felébredsz, nem lep meg a vér, a rendetlenség, a berepedt dobhártyád, de még az se, hogy hirtelen a neved se tudod. Illetve először azt se tudod, mit kéne tudnod. Aztán egyből nem tudod a neved. Az most mellékes, hol vagyok. Végül eljutsz az igazi kérdésig: ki nincs itt?

És nagyon hosszú, a végtelennél is hosszabb idő után se válaszol senki. Na, ő tuti, nincs itt. De ki ő? Attól függ, ki vagyok én. Én most a szerző alteregója vagyok, akitől a szerző később elzárkózik.

SZERZŐ

– Késő van, elzárkózom.
– Lassan tessék majd betenni az ajtót, csapódik.

NARRÁTOR

– Korábban, amikor azt állítottam magamról, hogy én vagyok a narrátor, tévedtem, én a szerző vagyok.

ISTEN

– Ki az isten az a szerző?
– Az olvasó?
– És az ki?
– Az te vagy, Uram!
– És te ki vagy?
– Azt hiszem, én is a szerző vagyok.
– És akkor ki vagyok én?
– Pár napja sikeresen öngyilkos lett egy ember. Az vagy, aki ezt bűnnek tartja.
– Miért tartom bűnnek?
– Mert nem tehetsz ellene semmit.
– Akkor miért fogadom el?
– Mert nem vagy. Én, a szerző, teremtettelek, és adom szádba a szavakat.
– Hát ezt kikérem magamnak! Azt akarom mondani, amit én akarok mondani. Én egészen bizonyos vagyok benne, hogy én teremtettelek titeket. Valamiért.
– És mit akarsz mondani?
– A szerzőket el kell pusztítani.
– Már megint ez a büntető hozzáállás. Megfeledkeztél a fiadról?
– Nekem nincs gyerekem! Úgy tűnik, hogy magányos vagyok, hiszen ezt mondatod velem. Vagy írod talán, gépeled?

– Jézusról beszélünk.
– Én nem. Igen, egy kicsit megfeledkeztem róla. Ki is ő?
– Aki pár napja megölte magát.
– Az nem a barátod volt?
– Nem tudom, összezavarodtam.
– Én is. Azt hiszem, pár napja rám szakadt egy konyhaszekrény.

AHMED AMRAN

PIROS ESŐ

Egy szamár sincs olyan buta, hogy sötétben is akarjon menni. Hiába szállt le róla az idős, szakállas férfi, és rángatta előre a kötelet, a jószág alig lépkedett. A völgy utáni kis emelkedőn voltak, nem messze a hegy oldalán fekvő, néhány alacsony építésű házból álló falutól. Mire odaértek, addigra a házak a sötétség leplével takaróztak és lakóikkal együtt aludtak, egy aprócska házat kivéve.

A falu széli kis házban halvány fény pislákolt. A szakállas férfi óvatosan közeledett a kis ablak felé. Női éneket hallott, valami ősi altatót. Megvárta az alkalmas pillanatot, és kopogtatott. Csak sokára nyílt ki a gipsszel berakott faablak egyik szárnya. Fáradt női arc rajzolódott az ablak túloldalán.

– Messzi faluból jövök, és messzi faluba megyek, asszonyom, jó szándékú vándor vagyok.

– Miben lehetnék a segítségedre?

– A szamárnak kis vizet, ha adnál, és ha mód van rá, egy kis szénát is. Magam kibírom a szomjúságot és az éhséget.

– A vendég az Isten vendége. Ha jó szándékú ember vagy, kinyitom a ház ajtaját.

Miközben a szakállas férfi a földön ülve, hátát a falnak támasztva, a füstölt vajas kenyérből falatozott, a nő elmesélte neki történetét. Fia egy ideje nem eszik, nem iszik, alig alszik, nem tud lábra kelni és nem tud beszélni. A teste úgy meggyengült, hogy szinte csak a bőre takarja a csontjait. Minden orvosságot kipróbált rajta. Elment messzi falvakba csodanövényekért és ritka mézért. Izzított rúddal kezelték a homlokán, de semmi sem segített. A nő megosztotta a szakállas férfival egy gyötrelmes álmát is: egy varázsló azt mondta neki, hogy fia csak akkor fog meggyógyulni, ha piros eső esik.

– Sokáig azt hittem, hogy fiam az apja halála miatt betegedett meg, aki itt hagyott minket rokon nélkül ebben a faluban – mondta a nő.

A férfi szemügyre vette a kisfiút. Vizsgálgatta a szemeit, megtapogatta csontjait, sokáig gondolkodott, utána még egyszer megnézte. A falnak vetette a hátát, lehunyta a szemét, és mély hallgatásba merült. Amikor a szemét kinyitotta, az könnyes volt.

– Tudom, hogy mi gyógyíthatja ki a fiadat, de az olyan, mintha nem tudnám.

– Miket beszélsz, jóember, nincs a világnak olyan szeglete, ahol ez a kettő azonos volna!

– Ha én azt tanácsolnám, akkor a pusztulásba küldenélek, fiad pedig utánad halna.

– Könyörgöm, mondd el, innen nincs visszaút!

– A hegylánc legmagasabb pontján van egy hatalmas barlang, abban lakik egy szörnyeteg, azért hívják azt a hegyet Szörnyeteg-hegynek. Kevesen mentek oda, de aki odament, nem is tért vissza. A Szörnyeteg-hegy keleti lábánál volt egy kis falu. Azt mesélték, hogy lakói megpróbálták a szörnyeteget elkergetni. Fegyverekkel és tűzcsóvákkal mentek a hegytető felé. Messziről kezdtek lőni az angoloktól kapott puskákkal. A szörnyeteg megunta ezt, és leereszkedett a hegytetőről. Leereszke-

dése közben nagy sziklák gurultak le a támadókra, később a falura is. A faluban maradtak onnan hallották a szörnyeteg félelmetes hangját, és a sötét éjszaka közepén látták szikrázó piros szemeit. Az emberek elmenekültek. Azt a helyet azóta csak a szellemek lakják.

– Apám onnan települt át ide. Engem hozott, és a szomszédék árván maradt fiát, akihez engem később feleségül adott. Apám a földek miatt nem akart messzibbre menni, a többi rokon északra menekült.

A szakállas férfi újból a falnak vetette a hátát, szemét lehunyta, és újból mély hallgatásba merült. Amikor kinyitotta a szemét, az könnyes volt.

– Kezdem jobban érteni a körforgást.
– Milyen körforgást?
– A betegség és az egészség körforgását.
– Mit akarsz ezzel mondani, jóember?
– Néhány csepp kell ahhoz, hogy a fiad meggyógyuljon.
– Miféle csepp?
– Néhány csepp a szörnyeteg véréből.
– Hogy mondod?
– Így.

A szakállas férfi a nő házának oldalához kötötte a szamarat, ő a falu kis mecsetjébe ment aludni.

A hajnali imakor a falu új müezzin hívó szavát hallotta. Szívből jövő és fülbemászó hangja volt, olyan embereket is odacsábított, akik nem szoktak a hajnali imára sietni. Az imát a falubeliek számára idegen ember vezette. Az ima végén ülve maradt, megfordult az emberek felé, szeme akkor is könnyes volt, mintha a szem könnybe lábadása fontos közlendő ígérete volna. Azt mondta az embereknek, hogy aznap nagy esemény áll előttük. Az emberek kérés nélkül szegődtek mellé, és elindultak vele a faluszél felé. A kis ház előtt már ott állt az asszony útra készen, hátán kis batyut, kezében kis tökedényt tartott, fején piros kendő ragyogott.

– Mondjátok meg neki, hogy megbántam a tanácsomat, ne tegye azt, amire most készül.
– Jóember, ne bánja meg a tanácsát, a remény kötelét nem engedem el, még akkor sem, ha az hajszálvékony.

A szakállas férfi az emberek felé fordult, és megkérdezte:

– Felkíséri valaki a Szörnyeteg-hegy tetejére?
– Oda?

Kórusban szólt szinte mindenki. Az„Oda?" után hosszú csend támadt.

– Nem kérek kísérőt. Ez az én utam. Kérlek, vigyázz a fiamra, amíg távol leszek.

A nő elindult, a felkelő nappal szembe vette az irányt. Az emberek nem mozdultak, mintha lábuk a megilletődöttségtől és a szégyentől földbe gyökerezett volna. Nézték, ahogy az asszony, piros kendővel a fején, végighalad az enyhe emelkedőn, utána felkapaszkodik a hegy lábán, feljebb pedig szerpentint tör magának a hegy meredek oldalán. A nap második felében már nem látták: ahhoz túl messze volt, másrészt maga mögött hagyta az első két

hegytetőt, és a harmadik közelébe ért, abba az árnyékos zónába, ahol a szörnyeteg országa kezdődik. A ház előtt mindig lézengett néhány ember, mintha önkéntelenül ügyeletet tartottak volna.

A második nap reggele és dele elmúlt, a délután is a vége felé közeledett, a nap már az ellenkező irányból küldte utolsó sugarait, és készült a nyugati hegyek mögé elbújni.

– Ott van, látom – kiáltotta a nő gyerekével egykorú fiú.

A falubeliek lassan mind megérkeztek a falu szélére, a nő háza elé. Két sorban álltak. Középen a szakállas férfi.

– Eléje szaladjak? – kérdezte a fiú a férfitól.

– Ne szaladjon elé senki. Ez az ő útja.

– Megkérdezném tőle, hogy találkozott-e a szörnyeteggel, vagy hamarabb fordult vissza.

– Fiam, most nem a kérdés ideje van. Senki ne kérdezzen tőle semmit.

A szamár odakint szénát eszegetett. Bent hárman voltak. A nő a fal felé fordult, s felső ruhája alól elővette a kis tökedényt. A férfi – imát mormolva – óvatosan kinyitotta, és belemártotta a jobb hüvelykujját. Finoman bekente a kisfiú homlokát, utána mellkasát és végül a két lábszárát.

– Most mélyen fog aludni, és reggel meglátjuk, hogy mi lesz vele.

A nő elmesélte a szakállas férfinak útja történetét. Azt, hogy a hegytető egyik fordulójában hirtelen meghallotta a szörnyeteg hangját. A szörnyeteg haragosan ráförmedt, hogy miért zavarja csendjét. A szörnyeteg nem érti, hogy az emberek miért akarnak mindent uralni, semmilyen más élőlénynek nem hagynak teret, sem erdőben, sem vízben, sem hegytetőn. A hatalmas lény azt állította, hogy szerinte nem ő a szörnyeteg, hanem maga az ember. Ő csak nagy és erős, és fajtájából már csak ő maradt ezen a zord vidéken. A szörnyeteg azt mondta, hogy nagyon egyedül érzi magát, és ezen nem segít az, hogy nagydarab, és az sem, hogy erős. Magányosságát, árvaságát csendben szeretné élni, de az emberek ezt nem akarják megérteni. Ő emberre soha nem támad, csak a csendjét védi.

– És te mit mondtál neki?

– Elmeséltem neki fiam történetét, és a végén néhány csepp vérért esedeztem. Mondtam neki, ha meg akar büntetni csendje zavarásáért, ne tegye meg most, akár a halálért is visszajönnék, csak engedje meg, hogy néhány vércseppet vigyek le a fiamnak. Rámutattam a kis tökedényre, és a levegőbe emeltem.

– És mi történt?

– A hegytető kissé megrázkódott, hirtelen sűrű, piros eső kezdett zuhogni. Felfelé néztem, láttam szikrázó szemeit, és akkor rám tört a halálfélelem, az ijedségtől elájulhattam, és csak hajnalban ébredtem fel. A tökedény mellettem volt, vér volt benne, a szörnyeteget sehol nem láttam.

– Ez nem piros eső, ez a szörnyeteg vérkönnye volt – mondta a szakállas férfi, és elindult a mecsetbe aludni. Az anya fia mellkasához hajtotta a fejét, hogy hallja lélegzését. Mindketten mélyen aludtak.

Kint már sötött a nap, amikor felébredtek. A nap, mint mindig, először a hegyek keleti csúcsait világította meg lágyan, utána a falu szélét festette fehérré. Gyorsabban, de ugyanazt az utat tette meg, mint a visszatérő asszony. A kipihent szamár már maga körül keresett szénát, és lábával felborította az üres vizesvödröt. Az emberek a ház előtt gyülekeztek, és csendben vártak.

Az után a nap után a falu népe minden hajnali imakor a szamárral érkezett szakállas férfi hívó szavát hallotta. Szívből jövő és fülbemászó hangja volt, olyan embereket is odacsábított, akik nem szoktak hajnali imára sietni. A szakállas férfi vezette az imát. Az első sor közepén, pontosan mögötte, a meggyógyult fiú imádkozott.

SZEIFERT NATÁLIA

A KAVICSGYŰJTŐ

Leguggolt, kinyitotta a kezét, a tenyerén ott feküdt a kékesfekete lapos kő, benne a tenger. Összezárta az ujjait, megint kinyitotta, csillogó tenger, benne a kő, benne a tenger, és tovább, tovább. Becsúsztatta a rövidnadrágja zsebébe. Aztán továbbsétált a parton, egy percig hálásan gondolt a nővérére, amiért három hétre elutazott, és rábízta a házat. Itt egyedül volt, úgy, ahogy csak akkor lehet, ha más életében vendégeskedik az ember.

Homokon és apró kavicsokon tapodott, a tengervíz nagy erővel csapódott a bokájának, aztán visszasimult és újra felhabzott. Egyszerre látta a környék összes húsos levelű növényeinek cifra körvonalait, kacsokat és erezeteket, és azt a száz meg száz arcot, akik itt voltak, itt laknak vagy nyaraltak, a kellemes színű, napfényben karamellizált arcokat, mind ismeretlenek és mind barátok, úgy vannak itt, hogy nincsenek itt, milyen jó ez így, gondolta, amikor a tenger felől, talán egy távoli, a látókörén kívül eső hajóról sípoló hangot hallott. Nem nézett oda, várta, hogy elhalkuljon a vészjelzés, a saját lábát nézte, elönti a sós víz, aztán lefolyik róla, a talpa nyomát az apró kavicsos homokban, de a hang egyre erősödött, élesedett, ha akarta volna, sem tudta volna odafordítani a fejét, végül kénytelen volt kinyitni a szemét és lenyomni a telefonján az ébresztőgombot.

Hogy kerül a parton hozzá a telefon, amikor határozottan emlékszik, hogy nem hozta magával, a délelőtti sétára sosem hozza, egyedül akar lenni, nézni a kavicsokat, felszedni a legszebbeket, a nagyobbakért beljebb kell lépni a vízbe, a lapos feketéket szerette a legjobban, már megtöltött velük egy ötliteres befőttesüveget a teraszon. Sosem használja a szundigombot, az ébresztésnél csak egy gyűlöletesebb dolog létezik, a második ébresztés.

Lassan beférkőzött a látóterébe a telefon melletti kis kosár, benne gyógyszeres dobozok, a kosár a műbútor éjjeliszekrény lapján áll, négy ujjnyira tőle az olvasólámpa talpa, robusztus fémtömb kattanó gombbal, kinyúlik belőle a cső, amely a lámpafejet tartja, olyan, mint a zuhanyzó csöve, ezt szerette, a régi lámpa bumfordi vonalait, egyszerűség és oda nem illőség van benne, bárhova teszi a lakásban, itt van tehát az ágy, a párna, a párna felső szélén a függöny mellett beeső vad reggeli fénycsík, kelni kell.

Mintha az összes eddig gyűjtött kavicsa egyszerre zúdult volna rá, úgy érkezett meg a tudatába, ami ma vár rá. Először a legnehezebb mozdulat, felülni az ágyban. A hátára fordult, megdörgölte a szemét, nyújtózott, érezte, ahogy az álom nyirkossága párologni kezd a bőréről, lendületet vett, felült, talpait letette a puha szőnyegre, nemrég vették egy leárazáson, barna, kellemes, simogatja a talpát, de bele kell bújni a papucsba, a kő a fürdőszobában olyan hideg, valahogy bokától lefelé állandóan hideg van a lakásban. A lábával kitapogatta a papucsot, belelépett, óvatosan helyezte a testét a végtagokra, mintha minden reggel attól tartana, hogy nem bírják el többé, és nem viszik sehova. Átcsoszogott a folyosón, igyekezett úgy menni, hogy a felesége, aki ilyenkor már a konyhában volt, és kávészaggal terítette be a lakást, ne figyeljen fel rá, ne kelljen még köszönni, még ne, hadd vizeljen nyugodtan, anélkül hogy az első mondatot már kimondta volna, hadd mossa meg az arcát, hadd *jöjjön világra*, ahogy a nagymamája szokta mondani, amikor nyaranta későn kelhetett nála a hűvös tisztaszobában. *Nohát, világra jöttél!*, mondta nagymama, és töltötte is a tejeskávét zománcos bögrébe. Most úgy érezte, soha életében nem volt annyira ébren ébredés után, mint akkor.

A vécén ülve hallotta, ahogy a felesége zörög a konyhában, elmossa a tányérját, amiből pirítóst reggelizett, rendes, nagyon rendes. Az állva hugyozás passziójáról már évekkel korábban lemondott. Átcsoszogott a fürdőszobába, hosszan folyatta a vizet, megmosakodott, dörgölte enyhén megsárgult fogait egy darabig a fogkefével, és nem nézett fel. Köpött. Homlokát a mosdókagyló fölötti tükörnek támasztotta, mintha a mindenségnek dőlne, látta a kőarcú kollégáit, akikkel egy órán belül találkozni fog, a délelőtti értekezletet, a rövid vizitet a gyártósorok között, a dolgozók fejét, a vállakat a köpenyekben, a kis műanyag kapszulákat, amiket áramkörök beépítéséhez gyártanak, ő magában csak bizbasznak hívta őket. Ha valaki egyszer megkérdezte volna tőle, mit gyártanak, és őszintén felelhet, azt mondta volna, műanyag bizbaszokat, amiket további bizbaszokba építenek be, és olyan kurva nagy bizbaszokhoz használják, mint az autók, motorok vagy például markológépek, amikkel keresztülszabdaljuk meg szétturkáljuk a világot, fogadok, hogy a te autódban is van egy olyan bizbasz, ami ebben a gyárban készült, de nem kérdezték meg, mindenki megelégedett azzal, hogy gyárban dolgozik, gyártanak dolgokat, amik nyilván fontosak az élethez, hiszen minden gyárban élethez nélkülözhetetlen dolgok készülnek, vagy mondhatjuk úgy is, hogy az élethez nélkülözhetetlen dolgok gyárakban készülnek, modern gyárakban, ahol nem úgy kezdődik, hogy ott a futószalag elején a semmi, a végén meg kijön a T-modell, hanem úgy, hogy a folyamat elején már van egy olyan valami, amit egy másik modern gyárból hoztak oda kamionokkal, azokat meg valamelyik kikötőben pakolták tele bizbasszal, egy kamionnyi négycentis bizbasz innen, mondjuk, elutazik Japánba vagy Franciaországba, ahol összetalálkozik a Romániából meg Kínából érkező többi bizbasszal, lehetne mesélni, de senki nem kérdezte a gyárról, csak a gyárban kérdezték a gyárról, ott meg nem ezt akarták tudni, hanem azt, hogy mennyit gyártottak huszonnégy óra alatt, és miért nem többet, és ha többet, akkor tegnapelőtt miért nem annyit, és így tovább, és már látta a délutáni értekezletet is, amire az éjszakai jelentést most fogja elolvasni, a lépcsőn lefelé menet, elküldték e-mailen, látta, ahogy körmöli a srác a sor végi fehér kisasztalnál, ami a műszakvezetők asztala, ül ott, a köpenye gallérja hátul foltos az izzadságától, jobb hüvelykujján a körme mellett beszakadt a bőr, de még nem volt ideje foglalkozni vele, mert hajnali négyig el kell küldeni az e-mailt, látta a digitális

jeleket a hálózatban, a telefonja mikroprocesszorát, az utat, amit az adatok megtesznek onnan ide és vissza, amikor elküldi a választ, két betűt: OK, és az ebédlőt a gyárban, a fényes vajfehér padlót, a műanyag tálcákat, a könyvelésről későn érkező és sokáig maradó lányokat, érezte a főtt krumpli szagával keveredő parfümszagukat, hallotta az evőeszközök csörömpölését a porcelántányérokon, látta, ahogy kifelé menet megállnak a folyosón a nagy parafatábla előtt, amire a HR-munkatársak kitűzik a megüresedett pozíciókat, a fecnik között ugráló tekinteteket, a kutató és lemondó pillantásokat, köztük a sajátját, miközben azon igyekszik, hogy ne húzza ki az egyik színes végű tűt a táblából, és ne döfje a jobb szemébe, érezte a félötös feszültséget a levegőben, amikor mindenki egyszerre akar eldobni mindent, a srác, aki az újszülött gyerekéhez és a rózsaszín arcú feleségéhez szalad haza, a nő a gyártósorról, aki reményvesztetten randevúra készül, a másik, aki boltba rohan, a fickó, akit várnak a kocsmában a barátai, és látta magát, ahogy beül az autóba, és megint magát, amikor rájön, hogy még bent kell maradnia egy késve érkező kamion vagy egy elromlott gép miatt, a gyerekeit látta, amikor még kicsik voltak, és otthon laktak, és látta őket most a lakásaikban reggel, este, munka után fáradtan, a lánya idegen ország albérleti szobájában, tanul is, még egy diploma, éjjel megvilágítja az arcát a monitor fénye, az állán ott van a kis folt, ugyanolyan, mint babakorában, látta a fiát, aki biciklin hajt haza, és hogy levezesse a feszültséget, játszik valamit a számítógépen, és látta őket, ahogy megöregszenek, megőszülnek, babaarcuk barázdálódik és megkövül, és egy nap megkérdezik az aktuális párjuktól, hogy mégis mire fel volt az egész, és látta, ahogy hazaér, a felesége üdvözli, de nem lépnek túl közel egymáshoz, a hitvesi csókról már évekkel korábban lemondtak, aztán bemegy a nappaliba, a rend kedvéért bekapcsolja a tévét, úgy tesz, mintha nézne valamit, esetleg felbont egy sört, de nem, nem bont fel, lusta kimenni érte, a felesége nem kérdez semmit, úgy gondolja, jobb, ha hagyja pihenni a nap végén, ő meg úgy tesz, ahogy a felesége szeretné, pihentető tévézést színlel, a lábát a két éve gondosan a kanapéhoz választott puffra helyezi, hátradől, nyomkodja a távirányítót, aztán kiül a konyhába, az étkezőt nem használják újabban, hideget esznek, minek főzni kettőre, mondja a felesége, igaza van, mindketten esznek meleget a munkahelyen, nem sokat beszélnek vacsora közben, a felesége mesél valamit az iskoláról, elmeséli, hogy ma valamelyik gyerek milyen szemtelen volt vele, elmeséli, hogy ma valamelyik gyerek megint nem tudott tízórait hozni, ő vett neki a büfében, ez nem mehet így örökké, de mit lehet tenni, semmit, mondja erre ő, megsimogatja a felesége kezét, biztatóan, amilyen biztatóan csak lehet mondani azt, hogy semmit, hogy jól teszi, amit tesz, mert hát jól teszi, kedves, rendes, és ezzel kimerítik az egy napra előirányzott bensőséges gesztusok mennyiségét, és látja magát, ahogy bemegy a hálóba, beveszi az esti gyógyszereket, egy a vérnyomásra, egy a gyomrára, egy nem tudja, mire, aztán fekszik az ágyon, könyvet támaszt a hasára, olvasni próbál, lassan elfolynak a szeme előtt a betűk, belecsorognak a vízbe, és szépen újramossák magukat a lába köré csapódva az üres tengerparton, mind kavicsok lesznek, belesimulnak a homokba.

Másnap reggel a sarkon túl leparkolt, a kocsiban ülve várta meg, amíg a felesége elmegy otthonról, a főnökének mobilról küldött e-mailt, azt írta, beteg, nem fognak kérdezni semmit, az utóbbi tíz évben egyszer volt betegszabadságon, amikor a refluxát megállapították, azóta elvan a gyógyszerekkel, megfázás miatt sem maradt otthon, most nem fognak kérdezni semmit, ráér kitalálni, mit mond majd, amikor mondani kell mégis valamit. Addig is visszamegy a lakásba, mezítláb sétál végig a szőnyegen, a ruháját az ágy végében hagyja,

lefekszik, oldalra fordul, nézi egy kicsit az ablakpárkányt és fölötte az ég egy darabját, nem fogja tudni, mikor csukódik be a szeme, mikor lesz ez az ég egy másik ég, nem gondolkodik azon, mennyire szánalmas, hogy összesen három hét van az életében, amibe mindig vissza tud menekülni, egyáltalán nem gondol semmire, a kavicsokra legfeljebb, már dobozokban és kosarakban állnak a teraszon, nemcsak feketék, hanem csillogó fehérek meg agyagszínűek is vannak, mind jó valamire, ezt persze nem lehet elmagyarázni senkinek, senkinek, aki nem szokott kavicsokat gyűjteni, úgyhogy az egészet jobb is titokban tartani, egyszerűen bolondnak néznék miatta, nem gondolja végig, hagyja ringatni magát.

A felesége rémülten kérdezgette, mi történt, amikor hazaért, és azt látta, hogy ágyban fekszik. Megnyugtatta, hogy csak fáradt volt. Aztán meggondolta magát, és azt mondta, beteg, valami megfázás, holnap nem megy dolgozni. Nem mondta meg, hogy ma sem volt, nem mondott semmit, visszadőlt az ágyba, oldalra fordult, és úgy maradt reggelig.

Nem szólalt meg a telefon ébresztője, hiszen kikapcsolta, igazoltan maradt ágyban, nem ült fel, hogy a lábával kitapogassa a papucsot, aztán kicsoszogjon a vécére, aztán homlokát a fürdőszobatükörnek támasztva fogat mosson, aztán megegyen egy pirítóst, bevegye a reggeli gyógyszereit, egyet a gyomrára, egyet a szívére, egyet nem tudja, mire, aztán autóba üljön, aztán bemenjen az értekezletre, aztán végigjárja a gyártósorokat hátratett kézzel, aztán az ebédlőben üljön, aztán a délutáni meetingen, aztán szétrobbantsa a félötös feszültség, aztán kiderüljön, hogy még bent kell maradnia egy táblázat, egy anyaghiba, egy elcsúszott számítás vagy egy késve érkező kamion miatt, aztán hazamenjen, és a tévé előtt ülve várja, hogy újra lefekhessen.

Nem szólalt meg a telefon, a homlokára, aztán lassan az arcára vándorló éles fénycsík ébresztette, a bambuszroló úgy volt beállítva, hogy a reggeli napfény sávokban a szobába jusson, fényes és sötét csíkos legyen a deszkapadló, a lenvászon ágynemű, a teste, ahogy lassan és hosszan kinyújtózik, megdörgöli a szemét a jóleső csöndben, mielőtt kényelmesen felülne, hogy mezítláb kimenjen a fürdőszobába, megmossa az arcát, és első éber pillantását a mosdókagyló fölötti ablakon át a fákra vesse, ezekre a megunhatatlanul kacskaringós, húsos levelű cserjékre, amik mögött ott van a tenger, a friss reggeli homokkal, a vízzel és a kövekkel, amik ma is várják egy hosszú sétára.

KONTRA FERENC

BOLDOG SZÁRNYASOK

A jármű mintha egy fodros felhőt húzott volna maga után a nyári hőségben. Letérő következett, és egy keskenyebb, kanyargós úton ugyanolyan sebességgel haladtak tovább, egyre türelmetlenebbül, mint akik nem képesek egy lassú járművet megelőzni, ezért kénytelenek lassítani.

Sosem érünk oda! Nem is forgalom ez, csak valami bágyadt poroszkálás, dünnyögte a sofőr maga elé. Nem látok rendesen, hogyan előzzek?

Mi ez a por? Nem is aszfaltúton megyünk?

Mit vársz egy ilyen isten háta mögötti bekötőúttól, a búzatáblák között? Ráhordták a sarat, és megszáradt rajta…

De már szélesítik, odanézz, azok ott útépítők, kopogtatta a körmével a szélvédőt a fiatalabb.

De ne reménykedj, eltart egy darabig.

Aztán elnyúlt az ülésen, és ásított egy hatalmasat a fiatalabb.

Ilyenkor tedd a tenyered a szád elé, jön ki belőled a reggeli hagymás pirítós szaga.

Gőzölgő aszfaltozóhengerek szorították fél sávra az utat. A szárazságban úgy felverték maguk körül a port a munkagépek, mintha köd emelkedett volna fel körülöttük, a munkások védőmaszkot viseltek.

Már csak ez hiányzott, itt araszolhatunk napestig, csapott a kormányra az idősebb. A fékre taposott.

Nincs is forgalom. Mindjárt intenek, és mehetünk tovább, legyintett a fiatalabb.

Leginkább egymást unták, évődéseik is csak tét nélküli szóváltások voltak, igazából nemigen figyeltek egymásra. Aztán a rádióadón veszekedtek, nem volt ugyan nagy köztük a korkülönbség, de az a néhány év is számított. A sofőrt idegesítette a monoton technodance, amit ez a húszéves kölyök keresgélt, halálfejes energiaitalt szürcsölt hozzá, közben nagyokat böfögött, képes volt még azt is ütemre csinálni.

Aztán csak folyton meg kell állni.

Tehetek én róla, hogy a szántóföldeken még benzinkút sincsen, hőzöngött a kölyök.

Éppenséggel megvárhatnád, míg odaérünk.

Ebben a hőségben ügyelni kell a folyadékbevitelre. Most kipattanok, no, eltaláltad, itt éppen megfelel.

A hűtőkocsi lehúzódott az útpadkára, kaparva fékeztek a gumiabroncsai a vörös salakon, egy galagonyasövény mellett. Leállította a motort. A sofőr végigfutott a listán, hova kell még eljutniuk ma, a golyóstollal karikázgatott is, aztán behajtotta, és maga elé tette a szállítótömböt a szélvédő párkányára. Egy pillantást vetett a visszapillantó tükörre, ciccegett, mint egy zsörtölődő apa, amikor a fiú visszaült az anyósülésre, és bekattintotta a biztonsági övét:

Azt hittem, legalább a bokrok mögé állsz.

Leskelődtél, mi, ugratta a fiú.

Pont a seggedre voltam kíváncsi…

Te bezzeg nem lennél képes rá.

Mire?

Hogy áthugyozz a kanálison.

Kürtölve húzott el mellettük egy autó.

No látod, ezt nevezik elismerésnek, hát irigykedhet is a koma.

Csak dühében dudált rád, hogy itt lengeted a farkad a szemük láttára. Egy nő ült mellette!

Ilyen ívet spriccelni a kanális egyik partjáról a másikra, hát ezt csinálják utánam.

Az hiszed, kíváncsiak a hugyozásodra? Úgy viselkedsz, mint egy éretlen kamasz.

Épp te dumálsz, aki a tetkóit mutogatja? Azért hordasz ujjatlant. Nem ártana újravarratnod a bal karodat, mert teljesen kifakul a naptól, ahogy kikönyökölsz, hogy mindenki

lássa azokat az elavult metálzenekaros sárkányokat. Ettől képzeled olyan kemény fickónak magad? Látom, hogy Bepanthennel kenegeted, hogy szépen fényesedjen…

A sofőr forgatta a nyelvét a szájában egy darabig, aztán meggondolta a dolgot, és inkább kiköpött az ablakon.

A hátamon egy vers van, egy pikáns kis szerelmes vers, happiness betűtípussal, de te úgysem értenéd, mert hülye vagy hozzá…

Dühösen gázt adott, a kerekek alól csak úgy spriccelt szét a salak. Az egyenes szakaszon végre megelőzték az égen a fodros felhőt, és egy kisebb erdős szakasz után már látszott a farm is. Utat is építettek hozzá. Egy széles kapu széttárt szárnyakkal várta őket.

A kölyök a visszapillantóban megigazította oldalt rövidebbre felnyírt, szőke frizuráját, de a zselétől meg se rezdült az út során.

Csak eddig kellett volna kibírnod!

Mert az olyan illedelmes, hogy köszönés helyett megkérded, hol a budi, mert már rohadtul kellene… Kézifék?

Az előtérben egy vörös cserepes lakóépület állt, amolyan ideiglenes szolgálati lakásnak tűnt, ahol nem tartózkodnak folyamatosan, talán csak idényjellegű, amolyan nyári lak, behúzott spalettákkal. A fiatalabb kipattant, nyújtózott egyet, és körülnézett.

Micsoda választék, ide süss, haver!

Odasétált mellé az idősebb is, nézett körbe, hátha megpillantja a tulajt, akihez az áruért jöttek. A magasra húzott drótkerítés mögött a gyümölcsfák lombjainak árnyékában különféle szárnyasok hűsöltek. Egy csoportban gyöngytyúkok hevertek a porban. Arrább pedig csibék különböző generációi kapirgáltak egy frissen odavetett paréjhalmon.

Csirkelábak.

Mi van velük?, kérdezte a fiatalabb.

Nagyanyám csirkelábakat főzött a levesbe.

Az is ehető, nem?

De én nem tudtam, hogy szarban dagonyáztak.

Maradtak más emlékeid is a gyerekkorodból?

Az utat és a kerítést széles virágágyás választotta el. A pulykák észrevették az idegeneket, és mint valami házőrzők, a tollukat legyezővé borzolva, dühösen hrut-rut-rutoltak rájuk. Valóban úgy működtek, mint egy kapucsengő. Észre sem vették a lányt, aki közben csípőre tett kézzel melléjük szegődött. Egyszerű kék farmer és egy szürke Coldplay-póló volt rajta.

Ne zavartassák magukat! Mások is kíváncsiak a farmra, mi így hívjuk: ilyen a húsválaszték. Szívesen megmutatjuk a vevőknek. Nincs benne semmi titok. Sőt, nyugodtan nézelődjenek. Ahogy az embereket megnyugtatja a virágok hosszú kertje itt, az út mellett, ugyanúgy elnézegetik a szárnyasok is, mintha egy kertben élnének, ettől olyan boldogok.

A két fiatalember egymásra nézett. Nem szóltak semmit, de ez a tekintet azon kevesek közé tartozott, amiben egyetértettek: nem lehet százas ez a lány.

Látom, hogy elcsodálkoztak azon, amit mondtam. Reklámszöveg. De kevesen tudják, hogy ezeket a virágokat az emberek is megehetik, jobb éttermekben díszítőelemnek használják tálalásnál: a lila és a rózsaszín az angyalgyökér, még akad itt árvácska is, nagyon ízletes a kék borágó, és most bimbózik a begónia, az a narancssárga már kinyílt, rántva is jó, ez pedig itt a citrusos bársonyka, amit a rizshez szoktak keverni, az ibolyával édességeket

díszítünk, általában kandírozva, a nyári szegfű mártásokba való, megőrzi ezt a gyönyörű bíborszínét és szegfűszeges illatát, a legnépszerűbb a sarkantyúvirág, annak a levelét is szedjük salátának.

Nem eszem ilyeneket, mondta a fiatalabb.

Mi nem vevők vagyunk, csak szállítunk. Menjünk pakolni, türelmetlenkedett az idősebb.

A fiatalabb még mindig csak bámészkodott botladozva az úton, nem számított ennyi furcsaságra. Nézegette a gyümölcsfák sorát, szép termésnek néztek elébe, leginkább ez kötötte le a figyelmét.

Igen, a gyümölcsök is fontosak. Most érik a meggy, több fajta van, jó sokáig lesz belőle. Nekünk is, a szárnyasoknak is. Aztán potyog majd az árpaérő körte, a péter-páli alma, a sárgabarack, a szilva. Azokat is nagyon szeretik. Ahogy lehull valami, rohannak érte. Sosem permetezzük a termést. Az eleje még eléggé kukacos, az mind az övék, de jut nekünk is a többiből bőven. Itt minden bio. A természetes étrend is örömet okoz.

A két fiatalember szó nélkül elindult a ház felé.

Mögöttük a lány megpróbált velük lépést tartani, közben megszakítás nélkül beszélt, mintha csak termékbemutatót tartana.

Sokan nem is tudják, hogy a szárnyasoknak ugyanolyan változatos az étrendjük, mint az embereké. Ez érződik a húsukon is, nincsenek bennük csomók a feszültségtől. Nem is kapnak mesterséges anyagokat, tápszereket, mert attól műanyagízük lenne, és attól a fogyasztásuk is egészségtelen.

Jó hosszú kifutójuk van a szárnyasoknak, az biztos, jóval hosszabb, mint az állatkertben, bólogatott az idősebb, közben a lányt nézte, hogy mennyire beszél vajon komolyan.

Éppen a mozgástól lesz tömörebb a húsuk, nem olyan vizenyős, mint a nagyáruházak polcain kapható termékeknek. Az emberek sem szeretnének szűk ketrecekben felnőni. Éjszakára fedett szállásuk van. Ablakokat alakítottunk ki rajta, és természetes fényt engedünk be, kakasülők vannak bent fatörzsekből kialakítva, szalmabálákon is alszanak, friss kukoricát kapnak, egyéb növényi zöldeket is teszünk be, disznóparéjt, tyúkhúrt, hogy csipegetni tudjanak, ezzel pedig a kinti környezetet másoljuk.

A házhoz értek. Nyitva állt az ajtó. Két lépcső vezetett a küszöbig.

Menjenek csak előre, nem számítottam ugyan még magukra, apám azt mondta, késő délután jönnek, addigra ő is hazaér a városból…

Most volt szabad fuvarunk, és azt mondták, hogy az árut már délre beládázzák, mondta az idősebb.

Persze, már elő vannak készítve a hűtőben.

A fiatalabb cigarettát vett elő, de aztán meggondolta magát, hogy illetlen lenne, kibírja indulásig. Szétnézett, milyen takaros kis hajlék, a teakonyha csempézett szögletével, a benyúló részben széles kanapéval, ahol pihenni lehet, elhúzható függönnyel, többfunkciós lakószoba, a túloldalon polcokkal, a farm kellékeivel, befőttes polccal, tisztán, amit ez a kedves, karcsú lány tart rendben, sehol egy morzsa, semmi behordott szemét, könnyen tisztítható terítők, akasztósoron függő serpenyők a konyhafalon...

Üljenek le!

Nem is tudom, mondta tétován az idősebb, talán berakodnánk, és mennénk is.

Dehogy, apám mindig kávéval szokta kínálni a szállítókat. Miért is ne? Én is szívesen készítek. Hogyan kérik? Az asztalon vannak a hozzávalók.

A két fiatalember makacsul álldogált tovább a komód sarkánál.

Magukkal még nem találkoztam.

Ne magázódjunk már, olyan erőltetett, hiszen egyidősek lehetünk, nevette el magát a fiatalabb.

Igazad van, csak, tudod, ilyenkor zavarban vagyok. Az új emberekkel mindig így vagyok. Úgy látom, a hűtőkocsi is másmilyen. Komolyabbnak és nagyobbnak tűnik. Nem is láttam még ilyent…

Most bennünket bíztak meg, két hónapra vállaltunk, megvan a lista, hogy hol mit rakunk be, ez a terep még nekünk is új. Mindennap reggel nyolckor indulunk, megvan a napi szállítólistánk. Fagyasztós Citroën Jumperrel szállítunk, a húst azonnal mínusz húsz fokon, hálózatról is megy, száztíz lóerős, magyarázta az idősebb, mint aki maga is meglepődik, hogy egyszeriben megered a nyelve.

Aztán a fiatalabb folytatta azzal, hogy ez a kettejük vállalkozása, nem semmi ez a hűtőkocsi, el lehet dicsekedni vele, mert cédés, kormányról vezérelhető rádióval, elektromos tükörablakkal, üdítőhűtővel, központi zárral, és távirányítós indítókulcs is tartozik hozzá, a raktér magassága pedig éppen akkora, mint ő maga: százkilencvennégy centis.

A lány elmosolyodott, beismerve, hogy egyáltalán nem ért hozzá, végigmérte, és bólogatott, hogy akkor ez valóban nagyobb hűtőkocsi, mint amilyen eddig jött hozzájuk az áruért, kedvesen intett nekik, hogy ott találnak poharakat is, érezzék magukat otthon, addig nekilát a kávé elkészítésének.

A fiatalemberek széket húztak maguk alá, mintha kocsmában lennének, töltöttek maguknak az ásványvízből. A lány kávékapszulát tett a gépbe, csészéket vett ki a szekrényből, és továbbra is a szárnyasfajtákról beszélt.

Azért címkéztük fel az árut úgy, hogy boldog szárnyasok, mert mi csak ilyen kivételes éttermeknek szállítunk.

Mitől olyan boldogok? Ezeket is csak úgy darabolják fel, aztán megsütik, mint a többit, jegyezte meg viccelődve a fiatalabb.

De a lányt nem zavarta ez a nyegle hangnem. Szinte megszállottan lelkesedett ezért a munkáért, és mindenáron meg akarta győzni róla a fiút, hogy nem mindegy, mit eszik az ember.

Azok az állatok, melyeket hatalmas mennyiségben vágásra tenyésztenek, folyton görcsben állnak a rácson, úgy nőnek fel, hogy nem viselik a gondjukat, a húsuk is keserűbb és boldogtalanabb. Pedig a szárnyasok húsa nemcsak átsugárzik, hanem hatással is van arra, aki megeszi. A szenvedés is átjön, kárt okoz, akár az állat, akár az ember éli át. A boldog hús viszont örömöt szerez, gyógyít, és utána jobban érzi magát az ember. Sok kell belőle, nagy a kereslet.

A fiatalabb az ablakhoz ment, innen rálátása nyílt a kertre, nézte a kapirgáló szárnyasokat, milyen jó nekik, hogy boldogok. Mintha nem is látott volna még ilyent, vagy talán sosem figyelt rájuk. És a rengeteg gyümölcs a fákon, ettől igazi paradicsomnak érezte ezt a helyet, milyen jó lenne itt élni.

Milyen kellemes itt, mondta ki hangosan a fiú.

A lány közben arról beszélt, hogy a boldog szárnyasok továbbadják pozitív energiájukat, ezt az éttermek hasznosítják. Tudják a vendégek is, hogy hol kaphatnak ilyen kivételes alap-

anyagokból készült ételeket. Mi kisvállalkozók vagyunk, drágábbak és jobb minőségűek a termékeink, mint az ipari hústermelő üzemeké.

Az idősebb a kávéját kevergette, cukrot kanalazott bele.

A fiatalabb a lány szemébe nézett, és várta, hogy elé tegye a csészét.

Nem tűnt még fel nektek, hogy az étlapon külön oldalon szerepelnek a boldog szárnyasok?

Mi még sosem voltunk az étteremben. Nagyon drága. Még a sör is, mondta az idősebb.

Jól van, akkor kóstoljatok meg valami egészen különlegeset.

Kockás konyharuhát terített a konyhapultra.

Pillanatok alatt megleszek vele. Tegnap sütöttem, és szeletelve tartom a hűtőben. Rátészem egy szelet kenyérre, és kész a szendvics. Érezni fogjátok a különbséget. Ilyenek a boldog szárnyasok.

Ne fáradj, nem vagyunk éhesek, szabadkozott az idősebb.

A fiatalabb csendben kortyolgatta a kávéját, aztán azt mondta:

Megkóstolom. Kíváncsivá tettél!

Hát ha te is, akkor én is, mosolyodott el az idősebb.

A lány a hűtőhöz ment, és a konyhapultra tett egy lefóliázott tálat. Nekiállt, hogy kenyérszeleteket vágjon. Csend lett a szobában. Felszeletelt egy uborkát is. Valami furcsa, mélyülő csendet érzett a háta mögött. Nem fordult meg.

Nem akarsz verset olvasni, kérdezte furcsa, mély hangon az idősebb.

A lány kezében megállt a szeletelőkés.

Verset? Honnan?

A hátamról. Mindjárt megmutatom.

A lány a szekrény lakkozott felületén, mint valami visszapillantó tükörben látta a két férfit, ahogy ülnek szétvetett lábakkal, mint egy westernkocsmában, felé fordulva a széken, mint akik egy jelre várnak, hogy felpattanjanak. Mind a fenevadak. De még mindig nem mozdult senki. Csak a lélegzet. Egyre csak kitörni készülő szusszanással. Az idősebb hangja hallatszott, valami dúdolás, egy metáldal gitárriffjeit utánozta. Az ajtóhoz lépett, mintha otthon lenne, és becsukta. A lány erőteljes mozdulatokkal vágta tovább a szeleteket, tiszta erőből, mintha ludat bontana. Markolta a kést. Még ugyanabban a pillanatban hallotta, ahogy belülről bezárja az ajtót, ismerős volt a hang, ahogyan a kulcs nyikkan egyet, amikor a zárból hirtelen kihúzzák.

NAGY ZSUKA

VADKAMERA

kisgatya a falikaron,
az állólámpa karjára húzva,
hogy legyen hangulat-
világítás.

így húzod rám magad,
zoknit vedlő talpainkból
kiáll a görcs.

hullajtjuk kicsi sztómazsákjainkat,
éjjeli luftballonból dobáljuk őket,
kiteregetjük szennyeseinket,
és szagoljuk egymást,
hogy működik-e a kémia,
vagy elvesztünk rég a múltban,
és nem akarunk se új, se ismerős
szagokat.

monotípiák a szíven, poligámiák
egy leszanált presszóban,
kvantumfolyadék szivárog a zsákokból,
a jövőürülék, bemocskol mindent.

színlelt orgazmusok között veszünk el,
de most jó, és ketten hányunk
a tűzfalnál, és te azt mondod,
hogy még így is én vagyok a legszebb,
de ha kiöltözöm neked, észre sem veszed.

elektromos impulzus, most ez jutott eszembe,
hogy ez vagy, nélküled megállt volna a szívem.

látod, ilyen végletes minden, ami velem történik meg,
hány végtelent él az ember, amíg az utolsóhoz ér.

KÜRTI LÁSZLÓ

00

felnézek a szemmagasságban lévő kilincsre,
ott van az a barna pötty. rozsda. rozsdafolt.
gombostűfejnyi barna hiba az alumínium vécékilincsen.
az alumínium viszont nem rozsdásodik. le van szarva!
gondolom, ez csak egy színházi budi, nem köt hozzá
semmiféle lelki viszony, ha nem mozdulok még másfél
percig, lekapcsol a villany. ragaszkodom a komfortomhoz,
a fennkölt színházi estémhez, nyakkendőt igazítok.
így ülve épp a vécéülőkéig ér. illatszertár a darab címe.
három felvonás, ez a második szünet. lila és szürke,
de semmi túlkapás. elegáns nyakkendő, úgy nézek ki,
akár egy filmsztár hollywoodi főszerepben. magyar,
békebeli vígjáték, főleg szerelmi ügyekről. liftezik
az ember gyomra, nulla-nulla-hét. nyitva a művészbejáró,
a huzat becsapja az érzékszerveket, a kisablakon
a téli holdra látni. sötétség oldoz, áll az idő a szünetben.
ünnepi az este, ezt ismételgetem. tördelem a kezem
gyerekkorom óta. ahogy mozdulok, kapcsol a villany
és a szellőzőventillátor. újra itt. változatlan az ünnep,
emelkedett, kifelé menet azért nem árt észnél lenni,
két ujjal nyomom le az alumíniumkilincs makulátlanul
fényes hegyét.

AZ EMELKEDETTSÉGRŐL

öngyilkos lesz, ezzel fenyegeti a barátait,
szeretőjét meg, hogy lefekszik minden
férfival, aki szembejön az utcán.
férjével nyilvánosan turbékol, rajongásnak
tűnő figyelemmel a közös vagyonukból
való kisemmizését tervezgeti néhány éve.
egyébként jól van, gázrobbanással, szuicid
kísérleteivel alig stresszeli a szomszédokat,
mióta gázpalack helyett vezetékest használ
a lakótelep. a boldogságtól viszont fél,
de lesi a boldogokat, és titokban másolni
próbálja az ellesett lelki emelkedettséget.

a boldogsághoz drukkolsz neki, de megnyugvás,
ha pofára esik az öncsalásaiból. feláll, leporolja
a műszálas pulóverét, összeszedi minden erejét:
férjet, barátot, szeretőt. megigazítja magán a sminket.

FEJE SE FÁJDUL

vörösbortól sárgulnak fogai.
sokat iszik, és kavicsokat
gyűjt két pofára. ritkán mos fogat,
de hibátlanul artikulál.

nem kopasz még, és alig őszül
a szakálla, kapcsolatait erősen
szűri a nikotinos napsütésben.
hagyja, hogy a teagaz felverje

gondatlan udvarát. kockázat
nélkül tódul a szó belőle,
átragyogtatja vakító fehér
ingét. szirupot teához,
borhoz, nőhöz soha.

SÜTŐ CSABA ANDRÁS

VOLTIDŐ

veled is elbánt az idő. lassan, biztosan.

kopott kabát, fényes nadrág,
legyúrt sarkú cipő, orrán,
oldalán megannyi botlás,
csoszogás, ajtótámasztás,
sarkat és orrot így gyalul,
az eredeti bőr masszívumáról
lassan lefoszló bőrcafatok.

körme alatt kosz,
töredezett körömvégek.
bal keze kisujján még ott az írás,
az értelem kék tintás nyoma.
a bőrbe nyomott félholdak kemény,
száraz dűnévé híztak,
az ujjak tövébe víz- és vérhólyagokat
nyomott a szerszámok nyele.

lassan múlik, kezét a teste mellé eresztve: pihen.

évek, míg hajába túr,
a szántás nyomán kifordulnak
a fáradt, ősz szálak.
lassú csillámokban ezüsttelér.
nem várja meg, míg szakáll,
kétnaponta bánik el borostával,
kezdő viszketéssel.

részint vörös, ez szmörére emlékezteti,
részint több ősz, kevesebb tavasz.
néha elkanászodik, centis szőrt húz le
arcáról, hevenyészett asztagok a porcelánszérűn.

egyre kevesebbet olvas a sötétben,
egyre többet néz.
mind kedvesebb éjszakai fények.
a nappaliban hunyorog.
egyre kevésbé vezet szívesen éjjel.
mintha mindenki reflektorral jönne
mögötte, előtte, sárga foltok,
gyűrűk maradnak utána, villannak
itt, takarnak ott. lassan faldossa,
a súly, a nehezék szívén,
tüdején ével, térde fájdogál, ropog,
betonon tanulta a kézilabdát,
háta bekötött. szorongatja a voltidő.

ROSSZ ELMÉRT TELKŰ REZERVÁTUM

rossz elmért telkű rezervátum
egyenházai közé slisszol a bűntudat
a merésszé hizlalt esti bizakodás
fáradt szárnyú ölyv egerész
ösztönét hagyná ott egy utolsó csatában
zörren a mező felett a póráz
felveri az ugatás a tóparti füzest

a levelek sárgák zöldek szürke a beton
opálosra tört a naplement

kettőt fordult körbe láncain a lengőhinta
a vagány befordult a sarkon
szegecsei visszavicsorogtak
a földre dobott üveg szájából
elfolyt még a sör

nyálát verte a hűlő indulat
így ért véget a szerelem az úttörő utcában
a másikból már csak
a feloszló szúnyogfelhő
az olcsó dezodor illata

bolygott lámpától lámpáig

ropogó csend
amerre ment
és néma szájkosár

PUNGOR ANDRÁS

EBÉD

Még érezni lehetett a füstöt. Anyu vacsorára bundás kenyeret sütött, az egyik oda-égett, ki kellett nyitni az ablakokat. Már ágyban voltam, felhúztam térdem a hasamhoz, a sötétben ujjaimat összekulcsoltam a mellkasom előtt, csak a fejemen nem volt takaró. Húgom egyenletesen szuszogott, ágya a radiátor mellett állt, ha ébren volt, folyton azt rugdalta, nem tudtam tőle elaludni. Lefekvés előtt szétrágott egy tábla

csokit, az édes massza rátapadt a fogaira, a nyelvére, mosolyogva aludt el. Kint a szüleim suttogva beszéltek, hallottam, hogy apu akadozva veszi a levegőt. Egész este komor volt, ha szóltam hozzá, nem válaszolt. Anyunak meg riadt volt a tekintete, ha hozzábújtam, megsimogatta a fejem. A konyhában ülhettek, nyikordult alattuk a szék.

Reggel a húgom elbújt az ebédlőasztal alá, nem akart a papához menni. Azt hitte, a lelógó asztalterítőtől nem veszik észre. Anyu hozott neki egy féltáblányi mogyorós csokit, kistányéron. Letette a székek mellé a kőre. Húgom megvárta, amíg kimegy a konyhából, aztán, mint egy kiskutya, kúszott elő. Apu lesben állt, gyorsan lehajolt hozzá, felkapta a földről. Húgom taposta a levegőt, rázta a fejét, sikított, szétfröccsent a barna nyál. Anyu rászólt, végül hagyta, hogy ráadják a dzsekit meg a sapkát.

Anyu zárta be a lakásajtót, fogai között tartotta a kistáskáját, lábánál, a földön állt a fonott kosár, tele üvegekkel. Az öregnek kellettek, nemrég főzetett pálinkát. Apu erősen fogta a kezünket, a húgom felszisszent, húzatta magát a kocsiig. Az autóban az üveghez szorította az orrát, már a nyakán feszült a biztonsági öv. Nézte a suhanó erdőt, anyu szólt, el fog szédülni, de nem hallgatott rá. Megfogtam a vállát, magam felé húztam, eldőlt az ülésen, megint bőgött. Apu kiabált velünk, anyu nem szólt, az ujját harapdálta, kifelé nézett az ablakon.

Elhagytuk az autópályát, jött a keskeny kőút, kombájnok törték kátyúsra. Papa házához mély kereknyomok vezettek, a földutat nyárfák választották el a szántástól, meg egy csalános árok, fehér kőkereszttel a partján. A nagykapu előtt álltunk meg, mellettünk sárga fű verte fel a kavicshalmot. A fészer építése óta maradt ott tégla meg rozsdás vas is. Láttuk, a vaskerítésen túl az öreg meredten figyeli az udvari farakást. Karjai úgy lógtak a teste mellett, mintha nem lett volna bennük vér. Egyik kezében ásót tartott. Mit csinál?, kérdezte apu, a kormányhoz ért az álla. Anyu megvonta a vállát, talán patkányt talált, mondta. Papa egyedül élt, se kutyát, se macskát nem tűrt meg a tanyán. Már nem emlékszem a mamára, talán csak arra, ahogy a seprűt fogta, vagy a csattogásra, amely mindig akkor támadt, amikor kiterítette a ruhákat az udvari szárítókötélre.

Apu dudált, anyu rászólt, ne csináld, az öreg megmozdult, mintha álomból ébredne. Nekitámasztotta az ásót a farakásnak, elindult felénk. Kinyitotta a nagykaput, beparkoltunk az udvarra. Anyu kiszállt, csókolom, mondta, megpuszilta a papát, ő némán tűrte, apu kezet nyújtott neki, jó napot, mondta, de nem nézett rá. Kivette a csomagtartóból a kosarat, zörögtek benne az üvegek. Húgom kimászott a kocsiból, szaladt a lassan záródó nagykapu felé, de az öreg gyorsan rákattintotta a vaspántot a drótos táblákra. Hova, hova?, ismételgette. Húgom ököllel ütni kezdte a hasát, ő elkapta a karját, megszorította, mire a testvérem elhagyta magát, némán lógott a kezében, mint egy rongybaba.

Anyu rám nézett, szomorú volt a tekintete. Leguggoltam, ujjammal megböktem egy fűszálak között szlalomozó bodobácsot, olyan volt, mint egy vékony, piros lemez, egy jelvény, amit akár a kabátomra tűzhetnék. A hátán két pötty, két hatalmas szem rajzolódott ki, azt képzeltem, ha beléjük nézek, a házat látom, este van, az öreg a húgom ágya mellett áll, szuszog.

Felálltam, már senki sem volt az udvaron, hallottam, hogy bent a házban pakolnak. Az ajtóról pergett a fehér festék, a kilincs feletti kerek folthoz csápokat meg lábakat kapartam, már a fejénél tartottam, amikor papa megjelent a küszöbön. Megijedtem, a hátam mögé dugtam a kezem.

– Mi van nálad?

– Semmi.
– Mutasd!
Rémülten magam elé toltam az üres tenyerem, mire a középső ujja bütykével kettőt koppintott a fejemre, könnybe lábadt a szemem.
– Mit csináltok? – lépett ki anyu, konyharuhával törölgetett egy poharat.
– Játszunk – hazudta az öreg, és egyik karjával magához húzott. Szúrós izzadságszaga volt. Mindkét tenyerével a vállamra támaszkodott, így tolt be a házba. Apu létrán állt, a villanykörtét cserélte ki a mennyezeti lámpában. Húgom a kanapén játszott a babájával, amikor meglátta a papát, hasra vágta magát, tenyerével eltakarta az arcát. Az öreg meglökött, térdre estem, apu látott mindent, de nem szólt. A húgom az ujjai közül kikerekedett szemmel nézett rám.
Anyu krumplit pucolt, újságpapírra gyűjtötte a héját, aztán letérdelt a kőre. A mosogató alatti szekrényből kivett egy fazekat, feltápászkodott, nyögött. Vizet engedett az edénybe, belepakolta a krumplit, és a tűzhelyre tette. Sercegett a gyufa, megnyitotta a gázt. Apu lemászott a létráról, kapcsolgatta a villanyt. Papa rászólt, hogy kiég a körte, ő nagyot nyelt, most tettem bele újat, mondta, a létrát a vállára vette, becipelte a kamrába. Háta mögött a papa ökölbe szorította a kezét, orra előtt forgatta, mintha valamit keresne rajta, pengeéles volt a szája.
Leült, jobb tenyerével az asztallapot sepregette.
– Hozzál bort! – mondta anyunak.
– Hol találom?
– A mosogató fölött.
Anyu kinyitotta a szekrényt, elővette a műanyag palackot, lötyögött benne a sárgás folyadék, töltött belőle a vizespohárba. A konyhapulton állt a szódásüveg, eresztett vizet a borba.
– Ki mondta, hogy fröccsöt akarok? – mordult az öreg.
Anyu elővett egy másik poharat, ismét megdöntötte a palackot, a bort az öreg elé tette. Visszament a pulthoz, a fröccsöt a mosogatóba öntötte.
Papa ököllel az asztallapra csapott:
– Mit csinálsz?
Anyu halkan sikkantott, melléhez kapta a kezét:
– Azt hittem…
– Mit?
Anyu nem válaszolt. Húgomnak legörbült a szája. Az öreg ingatta a fejét, aztán egy húzásra megitta a bort, ingujjával megtörölte a száját, felpattant a székből:
– Miért bőgsz folyton? – mordult a húgomra.
Döngött utána a bejárati ajtó. Orromat az ablaküveghez szorítottam. Figyeltem, ahogy kint kinyitja a szerszámoskamra ajtaját, eltűnik, majd egy kapával meg egy fonott kosárral tér vissza. A nyári konyhánál megállt, letette a kosarat a veteményes mellé, a fűbe. Várt, aztán dühödten vágta a kapát a földbe, lehajolt a gazért. Amikor tele lett a kosár, megragadta mindkét fülét, és a hasa előtt tartva elindult a kert végébe, a komposztáló felé. A négy korhadt deszkát akkor szegelte egymáshoz, amikor legutóbb itt aludtunk. Beteg volt, segíteni kellett. A satupad mellett a kamrában volt az ágya, a döngölt falon rajzottak a pókok, csótányok, hangyák, de ez az öreget nem zavarta. Talán a sárból, a szalmából jöttek elő. Apu

szerint egyszer szétrágják a házat. Elképzeltem, hogy recsegve dől össze, a porfelhő felnő majd az égig. Anyu sütőport szórt a hangyák útjába, a csótányok ellen citromot csavart a küszöbre. Pedig nem szabadna bántani őket, gondoltam, a papához tartoznak, mesélnek neki a falon túli világról, ahol a mama lakik.

Az ablakpárkányon találtam egy hangyát, girbegurbán járt, nem találta a hazautat. Felmászott a mutatóujjamra, csiklandozott, ahogy végigfutott a kézfejemen. Anyu klopfolta a húst, apu a húgommal játszott a heverőn. Óvatosan elindultam a bejárati ajtó felé. Végig a kezemet figyeltem, nehogy a hangya leessen róla. A küszöb előtt hasra feküdtem, gyengéden lesöpörtem a kis rovart a padlóra, és tenyeremmel az ajtó alatti réshez tereltem.

– Kisfiam, felfázol! – mondta anyu.

Felkaptam a fejem:

– Nincs is hideg – mondtam, mire visszanéztem, a hangya már nem volt sehol.

A fazékban a krumplin habot vetett a víz. Anyu elzárta a gázt. Papa belépett, mindenki elhallgatott.

– Lesz ebéd? – kérdezte.

Anyu szaladt, hogy megterítse az asztalt. Papa a főhelyre ült. Nem szólt, várt. Húgom motyogott valamit a babájának, én törökülésben ültem a földön, ujjammal rajzoltam a padlóra. Apu a szája szélét rágta. Anyu panírozott húst tett a serpenyőbe, sercegett a forró olaj.

– Leves nincs? – kérdezte az öreg.

Anyu nem válaszolt.

– Nincs? – ismételte papa fenyegetően.

– Nem volt időm – mondta anyu.

– Nektek soha nincs – fintorgott.

Húgom suttogott valamit, nem értettem, fülemhez tartottam a kezem, ő az öregre nézett, ijedten eltakarta a száját. Apu a mobilját nézte, papa szívta az orrát, hallgattunk. Anyu konyharuhával fogta meg a tálat, tele volt hússal meg tört krumplival, intett, üljünk mi is az asztalhoz. Apu felkapta a húgom, lengette a levegőben, repülőset játszott vele, aztán leültette, hozott párnát alá, hogy elérje a tányért. Felmásztam a székre, addigra az öreg kikapta a legnagyobb húst. Apu apró darabokra vágta a húgom rántott szeletét, én marokra fogtam az evőeszközöket, anyu mögém lépett, a mutatóujjam ráigazította a kés szárára.

– Rágós – mondta tele szájjal az öreg.

Anyu lehajtotta a fejét, a haja előreomlott, nem látszott tőle az arca. Csendben ettünk, csak az evőeszközök fémes hangját lehetett hallani. Húgom pofazacskójában forgatta a húst, kinyitotta a száját, hogy lássam a barnás pépet. Undorodva elfordítottam a fejem. Villant a papa szeme.

– Gyerek még! – mentegetőzött anyu. Húgomra nézett, aki szégyenlősen lehajtotta a fejét. Az öreg morgott, asztalra dobta az evőeszközöket, csörömpölt a villa a tányéron.

– És a másik? – intett felém a fejével.

– Mi van vele?

– Sunyi.

Apu felpattant, vörös volt a feje, háta mögött csattant a szék.

– Bassza meg…! – kiáltotta, de nem fejezte be a mondatot. Anyu kezébe temette az arcát. Apu megfordult, felállította a széket. Visszaült, nem szólt. Zavartan sóhajtott. Rémülten néztünk a papára. Az öreg lehajtotta a fejét, megköszörülte a torkát:

– Takarodjatok! – mondta halkan.

Anyu felnézett a tenyeréből, apu felé fordult, összekapaszkodott a tekintetük. Húgom az asztal lábát rugdalta, én a terítő szélét gyűrögettem. Szüleim kérdőn néztek az öregre, ő a padlót figyelte, mintha leejtett volna valamit. Elsőnek apu állt fel, sóhajtott, anyu sírt, a fonott kosárból kipakolta az üvegeket. Intett a húgomnak, aki hasra fordult a széken, lassan lemászott róla, anyuhoz futott. Apu mögém állt, megsimogatta a fejem, fülemhez hajolt, gyere, súgta. Még nem ettem, súgtam vissza, ő elmosolyodott, majd otthon, mondta.

Papa jóízűen evett, ivott rá egy korty bort, szuszogott. Apu feladta ránk a cipőt meg a dzsekit. Csókolom, mondta anyu, fogtuk apu kezét, és mondtuk mi is. Az öreg nem köszönt. Visszanéztem, háttal ült az ajtónak, szívta az orrát.

Alatta gyűltek a bogarak, szedett magának még húst.

NAGY LEA

ZONGORA

Volt egy zongoránk.
Nappal fehér volt. Este fekete.
Karácsonykor használtuk csak.
Dzsesszdalokat játszottunk rajta
1978-ból. A háttérből, olyankor,
halk dúdolás hallatszott.

Nem sokkal azután lettél
beteg, hogy apámék eladták
a zongoránkat. Évente csak egyszer
láttalak. Anyáék minden este
ittak, amikor megkérdeztem
őket, hogy miért, azt mondták, azért,
mert nem tudnak aludni
úgy, hogy nem vagy itthon,
és a bor segít, meg hogy én
még kicsi vagyok, és majd megértem.

Aztán a kérdés, hogy mikor jössz
haza, eltűnt; anya feketét kezdett
hordani, és többet nem dúdolt senki.

CSAK ODA

Éjjeli étlap az abroszon,
egy kávé felett
a füsttől nem látni itt bent az eget
és kint a város plafonját,
minden kéregető és álmatlan
összegyűlik a pult mögött.

Hideg nikotinköd és kávégőz,
fáradt szemű pincér lézeng,
eszi a dolgozók műszak végi vacsoráját,
egy kávét és két tojást,
mintha borravalót álmodna.

Be vagyok zárva a városba,
ebbe a konzervszagú sírba,
de a magamfajta nem zokog soha.
Egy roncstelep, pohármély,
olcsóparfüm-szag, fröccs,
és ha egy nap eljön a frakkos halál,
akkor is azt mondom: *egy kávét és két tojást*.

De lassú haláltánc a lét,
egy körre felkérem ma éjjel még,
mert holnap tegnapi lesz
a mai rendelés,
és elalszik a cigaretta a kávéízű szájban,
de majd újragyújtom én,
és ha egy nap eljön a frakkos halál,
akkor is azt mondom: *egy kávét és két tojást*.

Meleg még, és az lesz holnap is,
a számlára írja a mait is, ha kérhetem,
ha lehet, még ma kifizetem,
mert holnap elviszi valami,
busz vagy deprimáltság, nekem mindegy,
hisz egy jegyre van pénzem: csak oda.
És ha egy nap eljön a frakkos halál,
akkor is azt mondom: *egy kávét és két tojást*.

VARGA DÁNIEL

FELHŐÁTVONULÁS

Megkezdődött egyfajta
tanulási folyamat: egymás
nyomába ereszkedő levelek
memorizálják a reggeli párafoltok
beszélgetéseit.

Madárszárnyak tapasztják össze,
ami végképp kettészakadni
tűnik, ami annyiszor elveszett:
a nyirkos, magányos eget.

Minden felhő ugyanazt látja,
ugyanabban hisz, ugyanazon
fakó páraoszlopban.

A mondat végén a pont is
ezt a szándékot hordozza.

Csak az ég túl magas, túl kék:
hallgat, s hitványmód befejezetlen.

ALIGA TÉLEN

Ez voltál, ez vagy.
Mint az énekesmadarak.
Túl sok tollat vesztettél;
szürkületté züllött fény,
esőcseppek mélyére vesztél.

Télen rendre sötétebbet álmodsz,
mintha fájdalmat okozna a vánkos,
s többet mondana egy gesztus,
a ráncok riadt mozgása,
bármely kiejtett szónál.

Madár hintázik az ágon, figyeli
gyávaságom.
Lenn a tó vize hűl,
üvegkoporsó; pereg
az orsó.

BÁNKI ÉVA

KATTAN

Mindenki átver mindenkit. Ilyen a világ, mondják.
Aki használt lakást vesz, az kiszolgáltatja magát. A fűtés nem működik, a pincehelyiség vizes, a spájz tele svábbogarakkal, az aranyos szomszédasszonyról pedig kiderül, hogy komplett idióta, késsel kergeti a házban a gyerekeket. Szegény barátnőmből ki nem fogy a panasz. Aki tud, hazudik; miért az eladók lennének kivételek? Rád tukmálják a nagyszülők rozzant, szétfingott foteljeit (igazi art deco, csak tessék vigyázni!), de ha te *vigyázva* leülsz rájuk, ezek a csodás fotelek rögtön szétesnek. És hogy milyen koszosak egyesek! Csótány, poloska, svábbogár! Van, aki évtizedekig élt ezekkel a szörnyetegekkel.

Cserszegi fűszeres, soproni kékfrankos. Ági, a barátnőm, az újdonsült lakástulajdonos (eme ötven négyzetméteres, szerencsésen poloskátlanított lakás birtokosa) avokádókrémes falatkákat kínál körbe. Ami azt illeti, nagyon csinos kis belvárosi lakás ez: én sehol se látok sarokból leskelődő vagy vécétartályból előmerészkedő szörnyeket.

Tapéta alá rejtett poloskák! Ugyan! Ki csinál ilyet?

A barátnőm barátai, a többi vendég szerint mindenki. Becsapnak-átvernek-kifosztanak. Játszásiból. Szórakozásból. Hogy te legyél az a hülye, bepoloskázott balek, akit késsel kerget a szomszédasszonya.

Valaki szóba hozza a rendszerváltás legagyafúrtabb átveréseit. A barátnőm barátja, aki újságíró is, legyint: a rendszerváltás ott tart, ahol a magyar foci, okos ember nem is beszél erről társaságban. Annyira szánalmas, hogy már nincs is mit leleplezni.

Mi, okos emberek elismerő csettintésekkel és bólintásokkal lapátoljuk az avokádókrémes falatkákat. Nekem is ízlik, pedig undorodom ettől a húsízű gyümölcs- vagy zöldségfélétől, ami olyan zsíros, mintha titokban azért mégiscsak hús lenne, mondjuk egy hatalmas comb darabkája. Talán volt valamikor egy griffhez hasonló, hatalmas szárnyas, egy avokádómadár, de az emberek lelőtték, agyonverték, a csontjait szerteszórták, talán ebből lettek az avokádóültetvények. De vajon bokorban vagy fán terem az avokádó?

Senki sem tudja. De azért a régi politikusoknál izgalmasabb téma is akad, például a művészet: ki hol tart, ki kit hányszor, hogyan vert át az irodalmi életben. Ki hova csatlakozott, ki ellen szervezkedik, ki az, aki minden lányt lefektet. Ezeket a sztorikat szinte mind hallottam, tudom, hogy jó részük igaz – de *összességében* igaz-e? Él-e olyan ember, aki azért ír regényeket, hogy becsapjon másokat? De mit számít, a társaságon már kitört az avokádós-vörösboros mámor, egymás szájából kapkodják a csontokat. És hallottad, hogy…? Azt tudod, hogy…?

Mindenki hallotta, mindenki tudja, de mi csak röpdösünk kortyról kortyra, mondatról mondatra. Ez elárulta, az lefizette, emez lefeküdt vele, amaz feljelentette, a legkisebb mind fölfalta. És azt hallottátok…? Mind hallottuk, de most, hogy ilyen

nagy barátságban beszélgetünk, mindenkit felvillanyoz, hogy a jelen nem lévőket lehet egy kicsit rágni-tépni. Hogy ez milyen durva, szól közbe a barátnőm fanyalogva.

Ági az egyik legrégebbi, legkedvesebb barátnőm. Harmincvalahány éve a Korvin Ottó utcai lakótelepen még Poe-novellákon szörnyülködtünk: *Egy hordó amontillado, A kút és az inga, A vörös halál álarca*… Akkor még rendben volt a világ: ennyi gyönyörű, csodás, fenséges borzalom csak egy kitalált világban eshet meg.

Most már a harmadik történet után elkezd szúrni a szívem. Talán nem is szúr, hanem olyan erősen ver, hogy érzem, *kidobog* belőlem. Szorítanom kell a bal karommal, mert úgy érzem, kiszabadul a mellkasomból, kiugrik a melltartómból..., hopp, egy *szív*!, mihez is kezdünk vele? Mikor az első regényem megjelent, gimnáziumi osztálytársam, egy már akkor befutott író figyelmeztetett: *ezek* bűnözők egytől egyig. Nem voltunk különösebben bizalmas barátságban, az öngyilkosságáig nem volt mód megkérdezni, hogy gondolja ezt.

Az *ezek* akkor még nem barátok-barátnők voltak. Hanem ismeretlenek.

De most már a huszonvalahányadik botrányt emésztjük piros fülekkel, csillogó szemekkel. Igen, kicsit zsíros a szánk, az avokádó ilyen fura zöldség, mintha egy ismeretlen állat testrészeiből falatoznál. Még hogy hús…! Ilyen *állatságot* nem szabad szó szerint érteni, a barátnőm is, a barátnőm barátnői, a barátnőm barátnőinek a barátnői, a lakásavató buli legtöbb résztvevője vegetáriánus.

Mi sokkal finomabban borzongunk. Vagy mégsem?

Nekem egy metróaluljáróban, egy verbális támadás után, a hetedik hónapban indult be a szülésem. Emlékszem a felém rohanó forgalmi ügyeletesre: mi ez a rengeteg vér, micsoda mocskot csinálok. Ha egyszer veszélyeztetett terhes vagyok, ne idegesítsem magam, ne járjak metróval, feküdjek otthon. Azóta biztos vagyok benne, az igazi borzalom nem hasonlít római kínzókamrákra, elátkozott angol kastélyokra, művészien agyafúrt átverésekre.

De persze itt senki sem beszél öngyilkos osztálytársakról, a gyereke születéséről, halálos félelemről és fájdalomról. Mint az antik cirkuszban, mások halálhörgésében gyönyörködünk. *Nem mondod komolyan, ugye?* Mindenki tudja, mindenki *komolyan mondja,* ez megette, az felfalta, amaz kihányta…

A barátnőm tanácsolja, beszélgessünk könnyedebb témákról, és letesz elénk még egy tálca avokádós pirítóst.

De több avokádó vagy akármicsoda már nem fér el bennem.

Míg a többiek esznek, én a szépen felújított nappali sarkait méregetem. Talán mégiscsak ebben a belvárosi lakásban van a hiba, akik idejönnek bulizni, azok megbolondulnak. Hiszen nem legenda, hogy az emberi vagy állati vér és zsír pompás kötőanyag, talán erre rájött az a vállalkozó is, aki nyolcvan vagy kilencven éve felépítette ezt a bérházat – ez lehet a magyarázat a késsel rohangáló szomszéd nénire, a tapéta alatt tanyázó bogarakra. Talán valami *beleromlott* a ház tégláiba. Egy rágcsáló, egy kóbor kutya, egy csavargó vagy egy engedetlen gyerek.

Barátnőm barátja közben arról értekezik, hogy a legeslegjobb, a legügyesebb, a legeslegagyafúrtabb átverés maga a vallás. Elhitetni másokkal, hogy létezik a megváltás…, csak addig várni kell kicsit, közben persze a központi kasszánál fizetni. Számlaigényét jelezze előre, kérem. Már a világ legősibb multicégének a tanítása is zseniális: ha engedelmeskedsz, ha rendesen fizetsz, tiéd a túlvilág. Ennél agyafúrtabb tervet egyetlen írószövetség, bank vagy politikai párt sem eszelhet ki.

Néhányan rögtön elköszönnek (dicsérik a pompás vendéglátást, a pompás avokádókrémet), mások maradnak, és hallgatják tovább a részeg handabandát. Én is maradok: nem mintha tiltakozni akarnék, inkább csak zavarban vagyok. Nem örülnék, ha most látná a lányom, hogy tehetetlenül meredek magam elé. A hit olyan, mint egy áramlás vagy zene, és most épp nem érzek semmit, csak megrökönyödést. Ha megvizsgálnának a mentősök, akik tíz éve az aluljáróban megmentettek, úgy találnák, nincs is bennem élet. Felesleges velem fáradni, a halál oka valami bénulás. És közben sajnálom Ágit is: beleölt egy csomó pénzt egy lakásba, amit nem tud szeretni, és kénytelen elviselni egy férfit, aki ilyen nevetségesen túljátssza az őszintét, mert képtelen a saját félelmein uralkodni. Innen nehéz lesz szabadulni. Maradok, mert néhány percig még szolidáris akarok lenni.

Várni, várni, várni. De mire is? Azték jóslatok, Karl Marx, Friedrich Nietzsche, a Coudenhove-Kalergi-terv. Vagy legalább egy új evangélium, amely megalapozza, amely megcáfolja, háttérbe szorítja… De mit is? Ági barátja egyre biztosabb, hogy nem kell már sokáig türelmetlenkedni, hamarosan minden kiderül, a nagy átverőshow gazdája, a Jóisten eredményt hirdet.

Nem bírom tovább. A barátnőmnek gratulálok a felújításhoz, minden remekül alakul, mondom. Ági a nyakamba borul, és részegen lihegi, soha nem felejt el, soha, soha…

Talán attól fél, hogy annyira megbántódtam, hogy nem marad más, mint „megtartani a jó emlékezetében"? Mint egy közmondást vagy egy befőttet.

– Nyihaha – mondom, és gyorsan kislisszolok.

De a rettentő avokádómadár az utcán is ott köröz a fejem fölött. Megint hányingerem van, hiányzik a gyerekem, haragszom magamra, hogy elengedtem egy ottalvós kislánybuliba, én pedig itt *megszörnyedtem*, öregedtem tíz évet, és…

Ráadásul egy átverőművész összekeverte az utcákat, most aztán a fene se tudja, hol áll meg az éjszakai busz.

Vagy hogy hol vagyok, és mit csinálok pontosan.

Másnap a kislányom frissen, mosolygósan fogad:

– Régen, ugye, az állatok még jók voltak?

Nem tudok mit felelni.

– Ugye segítették egymást, ha bajba kerültek? És meglátogatták egymást, ha valamelyik fél vagy fájt a hasa?

Hát nem tudom… Hazáig beszélgetünk az egymást gyógyítgató kígyókról, egerekről, rókákról. De én még nem gyógyultam meg teljesen. A beszélgetés alatt is feszengek.

Valamiért úgy érzem, hogy ez a szuper, csodálatos, régen várt, fantasztikus lánybuli nem sikerült valami túl jól. Hogy a kislányom magának sem akarja beismerni, hogy csalódott. Egymáshoz látogatóba érkező, kedves és udvarias állatokkal vigasztalódik.

– Mire jó ez? – kérdezem a kapuban a gyereket, aki már, úgy hittem, rég kinőtte az ilyen meséket.

Vagy Isten akkor hal meg, ha a jóról már nem is tudunk beszélni?

CSIKÓS ATTILA

NÓTARÁDIÓ, KIS DOLGAINK

Zsámbékra utaztam, és a Széna téri buszvégállomáson, mielőtt felszálltam volna a viszonylatra, hugyoznom kellett. (Gyűlölöm ezt a szót – a baszás is csak a jelölt tevékenység közben kimondva válik testivé, egyébként férfias beszélgetések közepette is csupán vágyakozó nagyotmondás marad, mint gyermekbántalmazó száján a mennybemenetel, némileg ironikus túlzás tehát, melyről még szó esik –, de itt és most, tragikus és az elemi szükség uralta helyzetemben ez a kifejezés helyénvaló.)

Ritka, hogy modernülő városunkban legyen erre megoldás. Hogy ne csak egy kocsmába betérve, vizet, kávét, csekélyke sört rendelve könnyebbüljön a test, továbbgördítve az ember húgyhólyagját egy újabb kocsma, kávézó felé. Itt volt. Működött nyilvános mosdó, s benne nyilvános nénike. Az előtérben kis elemes készülékről valamelyik nótarádió adása hallatszott, mint annak idején a Kossuthon a Jó ebédhez szól a nóta. Az ősz néni meg el-elénekelte magát, ahogy a zenei szerkesztő valami közismertebb dallamra talált. Az apró ablakon besütött a nap. Álltam a fehér csempével szemben, és ugrottam harmincat vissza. Ugyanez a dal, ugyanez a fehér csempe, még a fertőtlenítő szaga is ugyanaz, csak ezerkilencszáznyolcvannyolcban vagyok.

És nem volt ebben semmi ironikus.

Ellenkezőleg. A klór szagával jött a menza főzelékszaga, a tornaszertár zsámolyainak bőrillata és némi doh a pince felől. A dallal meg egy vasárnap délután, és nagymamám, aki a szoba-konyhában melegíti a zsírt, és a Kossuthon a népdalcsokorra énekel.

Bazmeg. Ez a nótázó asszony, legyen bárki, kispolgár vagy emlékező, dilettáns nótafa rektorfeleség, mindig az irónia tárgya volt. (Mint annyi minden más.) Kocsmák, lakótelepek, vécék és gangok, vidéki utcák középszerű dalokat dúdoló otthonkás senkije. A nótázó néni. Az idő maradéka. Egy forradalmi kor hordaléka, melyet egy újabb és jobb forradalom majd jobb gondolatok felé terel. Mit tudom én, mire gondoltunk. Hogy rászoknak a Sziámira?

Nem szoktak. Forradalom se volt, helyette maradt az irónia.

Furcsa, hogy ebben az agyonesztétizált korban, melyben egy korosztály, az enyém, tétlenül hagyja idézőjelbe tenni a saját életét, de iróniába csomagolva folyton-folyvást újraszüli a hetvenes, nyolcvanas éveket, amelyeket se feldolgozni, se elengedni nem tud. Mintha egy műdalt dúdolna, mindig ugyanarról beszél.

Elmúlt a szocializmus. Elmúlt, mert igazából ledönteni nem sikerült. A rendszer magától múlt el. Lassan és tönkretéve maga körül mindent, amit csak lehet, de elmúlt. Sok lázas, bátor elme kellett persze a „szublimációhoz" is, de a szisztéma belső logikája szerint mégiscsak inkább felszívódott, mint a herpeszek. (Ez is fel fog.) De ahogy most sem, akkor sem tudott kibontakozni semmi forradalmian más. Negyven év osztályharca, maga a szocialista forradalom állt mindenki mögött. „Fáradtság volt." Meg a Fa szappan, a kocka-Lada, a telek, a gmk. A műdalok. Az otthonkában rántott húst sütő, dúdoló „nyanyák". Akikről tulajdonképpen senki semmit

nem tudott (hacsak éppen nem a saját nagymamája volt az illető), csak annyit, hogy „bénák", nem nyugatiak, és egy unalmas valóságra főznek fáradhatatlanul. Minden nevetség tárgya volt. És minden ironikusan fogalmazó korabeli alkotás a másik nagymamáját (sógorát, öccsét, nagybátyját) nevettette ki. Mert az enyém valahogy máshogyan énekelt, miközben sütötte a rántott húst. Nem olyan volt. Jobb volt. Az enyém. (Közben – naná! – Platónt olvasott. Trianonról mesélt, a holokausztról mesélt, elvitt Füst Milánhoz, és két főzés között disszidált a Szabad Európa Rádióba, hogy felolvassa: Kádár hülye.) Egyszerűen be vagyunk zárva minden vasárnap délutánba. Sem feldolgozni, sem elengedni nem tudtuk a kocka-Ladát, a telepet, a limót, az aktatáskadivatot. (És mi a kocka-Lada egy világháborúhoz? Már kibeszélésügyileg is.) Újra- és újraszüljük magunk körül a hetvenes-nyolcvanas éveket, az Instán, a Fácsén is azt reprodukáljuk. Az a nosztalgiánk, hogy röhögünk rajta. Idézőjelbe tesszük a nosztalgiát, és akkor lehet. Iróniával oldjuk kimondhatatlan feszültségeink. Elég a szóda tetején elpattintani egy Falfúró-poént, és máris gyermekek vagyunk. (Milyen kurva viccesek voltunk abban a szar egyendorkóban az udvaron. Nem?) A sekélyben merülünk. Azt szoktuk mondani erre a vádra, hiszen akkor voltunk fiatalok. Hát miből idézzünk? Nem röhöghetünk azon, hogy milyenek voltak az akkoriak?

De. És ami van, azok is mi vagyunk. A ciki. A gáz. A „ne má". A balfasz. A lúzer. Ez az abszurd, idézőjelbe tett, bármit iróniával enyhítő, lázító, langyos féldeci, ami mindegyikünk mackóalsós énjének némi nyugalmat jelent, ez a mi jelenünk. Egyszerűen nem vesszük komolyan, hogy ez volt. Meg hogy „ez" vagyunk. A gyerekkorunk vagyunk. Idézőjelbe van téve minden. Ez egy társadalmi apakomplexus. Mintha a társadalom lett volna az apukánk. És a társadalom minket elhagyott.

Mintha a nagyanyánk nem énekelte volna ezeket a szerelmes dalokat minden vasárnap délután. Nem lett volna egyetlen olyan alkesz szivacs se a környezetünkben, mint a Roncsfilm karakterei között. Ma is olyan könnyű összeröhögni rajtuk. Jutyúbon megosztani. (Ne má, baszki, ez kész röhej. Lol. Gáz! Nincs mélyebben. Ez a kultúra. Karaj.)

Mi már csak így tudjuk. Egy fél teniszpályán tanítottak játszani. A háló egyik oldalán. Aki látta, hogy így élni nem lehet, aki komolyan merte venni, hogy lehetne jobban is, az mára vagy halott, vagy szintén vicces, kinevethető alak.

Egy negyvenes nem mondja, hogy „lúzer", csak azt, hogy „édes istenem!", vagy azt, hogy „hááát...", de ezzel a nyelvi tartózkodással még kicsit sem válik olyan fasza úriemberré, mint a nagyapja, aki némi szeméremmel kezelte az életválságokat. A spontán megszokás üzemel. Nehéz a lúzert kimondani, meg kell támasztani mimikával, nézéssel is. De hát nem vagyunk négerek. Ja, de, csak átvitt értelemben.

Szóval szól az a nóta a fajansszal szemben.

S ezt én igazi punk gesztusnak gondolom. Dúdolni a Lehárt egy retyóban, mintha 1919 óta nem történt volna semmi sem. Vasárnap odakenni a rántott húst Gothár–Esterházyval, kicsapni a személyi számot is a pir. burg. mellé, vagy odaszólni a piszoár felett töprengő idegen férfinak: „ha a feles busszal tetszik menni, igyekezzen, mert a következő csak egy óra múlva megy."

Nekem ez menő. Még akkor is, ha épp azt a dalt, ami szól, állatira – vagy inkább kurvára – nem szeretem.

ÉLŐ TERMÉSZET II., TUS-KRÉTA, 32x41 CM, 2015

HÁY JÁNOS

| Részlet a szerző *Kik vagytok ti? (Kötelező magyar irodalom)* címmel várhatóan idén megjelenő irodalomtörténetéből. |

A MŰPARASZT
(Móricz Zsigmond)

A tanárnő felszólít, kötelező olvasmányt dolgozunk fel, amit persze nem annyira szeretünk, mert ki tudna egy olyan hőst szeretni, mint Nyilas Misi, aki kicsit erőszakos, meg mindig meg van sértve, és mindig úgy csinál, hogy ellene összeesküdött a világ, közben persze látszik, hogy milyen világmegváltó ambíciók tombolnak benne. Ráadásul a könyv mellett ott van a mindenféle értelmezés, a tankönyveké, az irodalom-tanárnőké, s a filmek édeskés világa a senki által nem szeretett, sajnálni való gyerekről. Kicsit szégyelljük is magunkat, hogy éppenséggel mi sem szeretjük annyira, sajnálni meg végképp nem tudjuk, mert kicsit meg is játssza ezt a lúzert, az örök vesztest, holott ő valójában arra játszik, hogy örök győztes legyen. A sajnálat kiváltása is csak eszköz, hogy minél előbb elérje célját, s megértse a világ, ő mindenkinél különb, ezért neki különb elbánás jár.

Kötelező olvasmány a *Légy jó mindhalálig* (1920), olyan is, mondja az egyik osztálytársam, de a tanárnő szereti. És az sem árt, ha tudják a diákok, hogy ki volt ez az író, meg ezt, mármint az életrajzot, mindenki meg tudja tanulni, még az is, akinek semmi érzéke a finomabb és érzékenyebb dolgokhoz, mint amilyen az irodalom, akikből mondjuk tőzsdecápa lesz, akiket amúgy ez az író nagyon utált. Egyszer vett részvényeket, de rögvest eladta, amikor elkezdett volna hasznot hozni, mert irtózott az olyan pénztől, amiért nem dolgozott meg. Ő a Nyilas Misi, mondja erre az osztálytársam, magáról írta! Ez baromi szar üzenet, mondja a másik, ráadásul az apám is ilyen, azért vagyunk szegények, ki tudna annyit dolgozni, hogy gazdag legyen, munkából, ugyan már, és elmondja, miképpen lehet se perc alatt Magyarországon meggazdagodni, s ahogy beszél, öntudatlanul máris egy Móricz-regényben érezhetjük magunkat, a törvényekkel lefedett rablás és korrupció birodalmában, ahol a főhősök örökösen morális meghasonlottságba keverednek, s nem ritkán emiatt kinyírják magukat. De ilyen, mondja ez az osztálytárs, csak a regényekben van, mert különben pont ezeknek nincs olyanjuk, hogy lelkiismeret, szóval soha nem lennének öngyilkosok, épp ellenkezőleg, nem győznek dőzsölni a luxuséletükben, s kínozni a náluknál szerencsétlenebbeket, akik a végén még képesek öngyilkosok is lenni.

Megtanultad?, kérdezi a tanárnő, s a diák, aki mondjuk épp én vagyok, elkezdi mondani, hogy Móricz Zsigmond Tiszacsécsén született 1879. június 29-én, Péter-Pálkor, a hagyomány szerint az aratás megkezdésének napján, elszegényedett parasztcsaládban. S a tanárnő nem állít meg, holott már az indító mondatban van két helytelen állítás. A pontos dátum, már ha hihetünk az anyakönyveknek, július 2. De hát július 2. nem egy jeles nap, legalábbis Móricz számára nem az, mert arra nem gondolt, hogy ez épp az év közepe, hiszen előtte is 182 nap van, és utána is ennyi következik, szóval két fél év határán született. S ez olyan szimbolikus dátum, ami még azoknak is mond valamit, akiknek fogalmuk sincs, mi

köze a kenyérnek a búzához, a búzának az aratáshoz, az aratásnak Péter-Pálhoz, Péternek meg Pálhoz. Aztán ott a másik állítás, hogy elszegényedett parasztcsalád, ami úgyszólván romantikus túlzás, afféle Móricz által vágyott népmesei múlt. Mert szerzőnk első prózaírói tette korántsem a Fehér könyv elnevezésű jegyzetfüzet megkezdése (ami amúgy tényleg fehér volt eredendően, és könyv) a debreceni kollégiumban 1893-94 fordulóján, s még csak nem is az ifjú újságíróként sorozatban közölt *Magyarok a tengeren* (1906, később *Pipacsok a tengeren*, 1938) című ifjúsági regény, sem pedig az *Erdő-mező világa* (1906) címen összegyűjtött verses állatmesék, az első könyv megjelenése. Az első prózaírói tett az volt, amikor önmagát tizenkét évesen, egy Csokonairól szóló életrajzi könyvet olvasva, egy hatalmas, múltba nyúló legendákkal tarkított elbeszélés részesévé teszi. A történet fejezetei: Csokonai, Petőfi, Jókai, Arany, mintha ezek az életek afféle csonkán maradt előzményei volnának a betetőzésnek, ami nem más, mint a Móricz Zsigmond című fejezet.

Hogy igazán hatásos legyen ez az utolsó fejezet, a főhős életét az elbeszélés elvárásaihoz kellett igazítani. Móricz megváltoztatja a születése napját, hogy akkor induljon ez az élet, amikor a paraszti világban a legnagyobb történés, a nagy betakarítás kezdődik. Később azzal kérkedett, hogy a nagyobb regényeit ezen a napon kezdi el írni, úgymond, hő hatására kiperegnek belőle az értékes magvak. Persze itt is élhetünk a gyanúperrel, hogy ez is csak írói túlzás, hisz jószerével több a nagyszabású regény, mint ahány június 29. volt az írói életében. A kiemelt napon született főhős mögé kellett még egy meseszerű múlt is arról a paraszti nyomorról, amiből kiemelkedni tényleg csak az isteni kenettel megszenteltek tudnak. Holott nem az volt ez a múlt, mint vót mondva. Az apa valóban árva volt, de nem apátlan nőtt fel, mert alig hogy elveszítette az apját, lett nevelőapa a családban. Egészen fiatalon vállalkozásokba kezd, afféle vakmerő újkapitalista, akinek az ambícióit nem korlátozza sem származás, sem anyagi helyzet. „Édesapám igazi self-made man volt. Könnyen szerezte a tudást, és könnyen alakított rajta" (*Életem regénye*, 1939).

Az anya mindkét részről református papcsaládból származik. Apját ugyan hamar elveszítette, de attól még ő a paplány marad a faluban. Móricz Bálint a papi örökségbe költözik bele, s ezzel a háttérrel folytatja vállalkozói ügyeskedéseit. Kellett neki a rangos feleség, hogy még véletlenül se lankadjon benne a többet akarás vágya. Soha nem akart paraszti keretek között gondolkodni, ennek a katonaságtól alacsonysága miatt kiszuperált kis embernek szűkös volt a falu keretrendszere. „Az apám mint fiatal legény egyáltalán semmi hajlandóságot nem mutatott arra, hogy ebbe a faluközösségbe beleilleszkedjék, s ennek a faluparancsnak alávesse magát… Amit Mórucz Bálint csinált, az fellázította az egész falut. Öregeket és fiatalokat. A legkisebb az egész faluban, s a legnagyobb legény. Oly alacsony növésű volt, hogy nem ütötte meg a katonamértéket... De hogy egy ilyen pöttöm legény a leghangosabban énekeljen a templomban csak azért, mert tud és mer énekelni? Az tilos. Hogy éjjel legeltesse a határt, s mire a csősz kitörüli a szeméből az álmot, akkorára dagadt hasú lovakkal vagy ökrökkel hajtson haza, az felháborító. Hogy vitában, ujjhúzásban, ve-

szekedésben mindig ő legyen az első és a legnagyobb szájú, az az egész falu megrovását maga után vonta" (*Életem regénye*).

A valahai cimboráitól, a szegény legényektől elidegenedett, de a gazdagok által be nem fogadott Móricz Bálintnak házai vannak, malma, s végül mintegy megkoronázandó a tevékenységét, cséplőgépet vesz. „Öt év alatt az öt holdból negyvenet vagy ötvenet csinált; négy ház a faluban, vízimalom, ezer pengő adósság. Már igazán semmi se volt hátra, csak az a tüzesgép" (*Életem regénye*). Ez utóbbi a cséplőgép, ami végül megváltoztatja a család életét. A gép nem váltja be a hozzá fűzött üzleti reményeket, s máig tisztázatlan körülmények között felrobbant. A tisztázatlanság annyi, hogy levél maradt róla, hogy Móricz Bálint fontolgatta a felrobbantását, hogy a biztosítóval kifizettethesse a károkat. Hogy így történt-e vagy nem, senki nem tudhatja. Egy biztos, Bálint a vásárlás után minden vagyonát, tehát a biztosítékba helyezett ingatlanokat is, a feleségére íratta, s ha épp otthon van, amikor az esemény történik, mert persze nem volt otthon, nehogy rá lehessen bizonyítani az esetet, akkor a kiszálló ügyvédektől megrémült anya és nagyanya nem ír alá minden papírt, s nem passzolja át a teljes vagyont a hitelezőknek, teszi nincstelenné a mindeddig jómódban élő családot. Móricz ekkor hatéves. Valójában semmi emléke nem marad Tiszacsécséről, csak valamiféle álomszerű érzés a valahai jólétről, biztonságról, ami valahol a lelke mélyén egyik katalizátora lesz az írói pályának, a korrekció vágya, a család visszahelyezése oda, ahonnét leromlott.

A géprobbanás kirobbantja Móriczékat a biztonságból, s ettől fogva elindul a családvándorlás, s a szegényesebb, időnként nyomorgó élet, az otthonteremtési kísérletek sorozata. De hiába minden szegénység, ambíciójában ez a család soha nem volt és nem lett paraszt. A szülők még időlegesen sem dolgoztak parasztként, nem jártak napszámba, nem voltak uradalmi béresek, nem üvöltöztek velük a földbirtokos vagy a bérlő munkafelügyelői. Bálint ács volt, az anya meg varrásból keresett némi pénzt. A paraszti romantika, ami körbeövezi a móriczi életművet, valójában az író által létrehozott népmese, amit aztán a gyökerektől és a földszagtól narkotikus révületbe eső polgári világ, s később a politika is továbbértelmezett, és a legendák szegényes viskójából palotát épített.

Móricz a mély együttérzés, a látszólagos sorsközösség vállalása ellenére sem, soha nem volt részese a paraszti világnak. A családja és a saját helyzete mindig kívül értelmeződött a faluközösségen, idegenkedés, némikor megvetés és gúny övezte a családot. Elég csak arra a sokszor elmondott történetre utalni, amikor Prügyön (1908 előtt Pthrügy), elterjedt az apjáról, hogy macskát evett, s ettől fogva Cic móricnak csúfolták őket. „Egyszerre ott állok, remegve, dideregve, mint a hecc-heccben űzött kis kutya az út közepén: ott állok Pthrügy utcáján, félhosszú suta kis nadrágomban, soványan és megfélemlítve és körös-körül zúg az egész faluból a gúnynév. Amit édesapámra ragasztottak. Cic móric... Ez a szó egy egész életre összetörte önérzetemet. Még ma is csak az vagyok: soha kigyógyulni ebből nem lehet…»Cic móric« s el kellett magunkat szánni a halálra, az erkölcsi halálra, a kiközösíttetésre, a számkivetésre: ezért kellett elbujdosni a faluból, ki kellett vándorolni, hogy ne halljuk többet a kórust, öregek és fiatalok, gyermekek és aggastyánok röhögve, vijjogva, ugatva kurjantottak fel, ha egyet megláttak közülünk: »Cic móric.«

Mint a zsidók a mozdulatlan nemzetek kellős közepén, hiába bújtak már be a legszebb házakba, a legjobb életbe, a legbiztosítottabb jogi és alkotmányos formákba: megmozdul a tömeg, és egy pillanat alatt visszadühödik farkassá, s széttépi a közéjük keveredett rókát.

Más a szőre, más a bőre, más a hangja, más a minden életnyilatkozása. S a tömeg boldog, hogy rájött az igazságra: arra, hogy ez egy másfajta állat, s ha más, akkor szabad széttépni..." A Móricz család, s persze a gyerekek is kívülállók maradnak mindenütt, parasztok közé csúszott nem parasztok, akik egyszerre szeretnének kivételes helyzetbe kerülni, s egyszerre beolvadni is. Móricz egyénileg és családilag is megéli azt az emberi alapszorongást, hogy egyszerre akarunk feloldódni a közönség biztonságos akolmelegében, s egyszerre akarunk lenni kivételezettek, akik képesek akár a közösség ellenében is megőrizni és fenntartani a szuverén személyiségüket.

A csécsei paradicsomból a szülők Prügyre, Móricz pedig egy évre Túristvándiba kerül (1884) a nagybácsihoz, ahol bónuszként ott van az anyai nagymama is. Az ottani lét hozza ki belőle a teljes elidegenedettség érzését. Ez már nem kívülállás, hanem magány. „Senki sem érdeklődött irántam. Oly magánosság szakadt rám, eleven halott lett belőlem: még meg sem született, már elfeledték. Amint beléptem a tanterembe s ott voltam a nyüzsgő, zsivajgó, büdös és szuszogó gyerektömegben, úgy magamban maradtam, betegen, sértődötten, szédülten. Pedig de szerettem volna első lenni; ha ujjonganak felém, mint még nemrégen a csécsi nyári iskolaudvaron. Nem lehet leírni, elmondani, érzékeltetni azt a meglepetést, azt a fájdalmat, ámulatot, ami bennem volt. Pirultam a szégyentől, a magánosság szégyenétől. Mintha nem is azon a nyelven beszélnének, amin én, nem az a fajta emberek volnának, hogy soha annyi gyerek közt hozzám egy se szólt egy szót sem. Legalább ez maradt bennem" (*Életem regénye*). És ez a fontos, nem az, hogy valójában mi volt, hanem az, ami ebben a sértett kisfiúban megképződött, mert a valóság korántsem az, ami történik, hanem az, ahogyan megéljük. „Ebből a csodálatos magánosságból született meg a jellem. Istvándi jellemképző iskola volt nekem. Hogy nem volt kivel beszélnem, el is zártam magam a beszédtől, és megrettentem, ha valaki kérdezett. Hogy nem volt senki, akitől valami jót és kedvezőt kaptam volna, valósággal emberkerülő lettem. Megrezzentem, ha valaki rám nézett. Menekültem, ha úgy vettem észre, hogy valaki felém közeledik" (*Életem regénye*). Megképződik néhány újabb katalizátora ennek az írói sorsnak, egyrészt a kívülről való rálátás készsége, a távolságtartás, ami alapja az írói látásmódnak, hogy képes vagyok minden élethelyzetet reflexíve és nem a privát elfogultságok felől szemlélni. Másrészt a magány felszámolásának örök és elérhetetlen vágya, az a belső indulat, ami minden reflexivitás ellenére érzelmi lendületet és erőt ad az ábrázolásnak.

Már szinte készen is lenne az érzelmi alap, de jön egy következő állomás, Prügy (1885), ahol beszerzi az első igazi sebeket, sértettségeket, hogy igazi vér legyen majdan a művek kenőcse. Bár nem parasztok, mégis el kell szenvedniük az éhség és kiszolgáltatottság megaláztatását. „Mintha csak azért lettem volna íróvá, hogy megmutassam azokat a sebeket, amelyeket hétéves koromtól tízéves korig Pthrügyön át kellett élnem" (*Életem regénye*).

A kívülállás, a falutól való idegenség érzése, mint gyerekkori alapélmény, tulajdonképpen végigkíséri Móricz egész életét. Született kívülálló, ahogyan tulajdonképpen az apja is az. Móricz Bálint a falusi ámokfutások után Sárospatakra költözik, hogy mind a hét gyerekét, hét maradt a kilencből, ami ez idő tájt nem rossz arány, rendesen kitaníttassa, és feljebb lökje a társadalmi ranglétrán, s ez sikerült is neki. Elindult egy úton, amin aztán a gyerekek mentek tovább, annál is tovább, mint amit álmaiban gondolni mert volna. A családban az alapok és az ambíció is polgári. Az apa életakaratát, céltudatos működését számos mű megőrizte, a leghitelesebben talán a *Sárarany* (1911). Az első igazi regény főhőse, Túri Dani,

az örökösen újításokban, üzletelésben és gyarapodásban érdekelt, agilis örökmozgó, akinek gyarapodási vágya ritmusban van a szexuális vággyal, s persze mi más okozná a pusztulását, mint ez a férfigőg. A főhős, mint oly sok másik műben is, mint például a Rózsa Sándor-regényekben (1941–42), egyszerre az apát mintázza, s egyszerre alteregója a világot meghódítani akaró Móricznak. Amúgy Nyilas Misitől Árvácskáig ez az akarat szinte minden Móricz-hősben fellelhető, mintha egymásnak adnák át a stafétát, hogy testvérkém, innét fuss te tovább. Ha sematizálnánk a Móricz-regények lélektani alapjait, akkor nem többre, mint három dologra bukkannánk. A naggyá levés vágya, a házasság nyűge és a szerelem múlékonysága a sarokkövei ennek a talapzatnak. Főhőse e történeteknek a valamelyik úton kudarcot valló férfi, valamint a szerző által nem túl leleményesen elnevezett két nő, a házasság rabságát és a biztonságot szimbolizáló „Boldogasszony" s a szerelem mákonyát képviselő, ám támaszt sosem jelentő „Szépasszony".

A sok-sok mű olyan, mintha egyetlen nagy történet fejezetei volnának. Mióta ember az ember, folyik a nagy elbeszélés, ahogyan Seherezádéé, hogy megmeneküljön a haláltól, újra és újra felveszi az elbeszélés fonalát az *Ezeregy éjszaka meséi*ben, úgy veszi fel a szálat minden újabb mesélő, azzal a hittel, hogy amíg a mese tart, megmenekülünk a pusztulástól, s ha konkrétan az egyes ember nem is, de az ember mint általánosan létező mindenképpen. Minden író továbbmondja a mesét, s önkéntelenül is rácsatlakozik a közös elbeszélésre. Móricz konkrétan megnevezi azt a legendát, aminek a szálát ő viszi tovább. Én vagyok az utolsó, mondja némiképp ellentmondva a valóságnak, aki beteljesíti a nagy elbeszélést, a szegény ember legkisebb fia, aki levágja a sárkány mind a hét fejét, kiszabadítja a királykisasszonyt, s beteljesíti az egyéni sors diadalát, ahogyan a közösség elvárásait is, olyan királyság lesz, amiben mindenki boldogan él, amíg... Amíg nem kezdődik el egy újabb mese.

Bár a nagy elbeszélés sosincs beteljesítve, de Móricz bizonyos értelemben valóban az utolsó volt. Az utolsó, aki ilyen nagy ívű múltat tudott nem a művek, hanem az elbeszélő személye mögé eszkábálni. Az utolsó, aki ilyen mértékben képes volt legendásítani a valós életeseményeket is. A mai író utalhat hagyományra, elődökre, de egy hitehagyott, hőstelenített korban, európai születéssel aligha lehet legendás múltat gyártani. Persze minden író, ahogyan egyébként minden ember, él azzal az ösztönös hamisítással, hogy a múltját mindig az aktuális jelenének elvárásai szerint alakítsa. A múlt elbeszélése örökösen változik, máshová kerülnek a fókuszpontok, más és más eseményeket emelünk ki, sokszor már nem is az eseményre, hanem az arról való elbeszélésre emlékezünk. A magunkról való beszéd, hasonlóan az irodalmi művekhez, nem kis mértékben fikció, ám az adathamisítás egy ilyen átvilágított korban szinte lehetetlen. Móricz utolsó a nagy legendagyártásban, s egyben egyedülálló is a magyar próza történetében, élet és életmű oly gazdag, hogy bárhol nyitjuk fel, ömlenek ránk a gondolatok, problémák, s nem utolsósorban a kivételes alkotások, amelyek a valóságukkal messze túlmutatnak minden legendán, ha van kedvünk és merszünk a legendák páncéljának feltöréséhez.

Mert nem csak előnyei, amilyen például a könnyen beazonosíthatóság, vannak hátulütői is, ha kirakjuk magunkra a cégért: ezek vagyunk mi. Ha megszüntetjük azt a sokszínűséget, amiből fakad az, akik vagyunk, s egy aktuálisan előnyökkel járó értelmezésbe vezetjük bele az életünket, számolni kell azzal, hogy a stigma ráég a sorsunkra, s írók esetében az életműre is. Hogy konkrétan fogalmazzak, ha nincs kedvünk nagy parasztírót olvasni, Móriczot tokkal-vonóval kidobjuk az ablakon. S voltak évtizedek, amikor szerzőnk nevének említése

magát a szóba hozót is a kapa, kasza, vetőmag értelmezési tartományába helyezte. Ami korábban marketingszempontból előnyös volt, hisz az úrhatnám világban parasztkodni maga volt az originalitás, a későbbi korok számára éppen hogy bezárta az életművet a parasztdizájn páncélszekrényébe. A legenda felülírta a belső tartalmakat. Holott Móricz nem parasztíró, nem is volt soha az, pusztán a saját világépítéséhez használta azt a környezetet, amit jól ismert, a falut és a kisvárost. Ahogyan minden író azzal a reáliatartalommal él, amit ismer. S éppen azért tudta használni, mert volt rálátása, hiszen benne is volt, de inkább nem. „Nekem írás közben kisebb gondom is nagyobb volt annál, hogy a falut megírjam" (*Napló,* 1934). Ő az első a magyar irodalomban, aki nem nyűgöződik le a környezetábrázolástól, sem a nyomor natúrájától, mint Bródy Sándor, sem a vidék romantikájától, mint Mikszáth Kálmán, sem a történelem heroizmusától, mint Jókai. Bár Móricznak minden fontosabb művében van szolidaritás a vidék, a szegénység iránt, mégis inkább használja a környezetet, hogy meg tudja írni azokat a belső problémákat, amelyek őt mint embert és írót mélyen érintik. „Egész életemben az volt a bajom, hogy olyan dolgokról írtam, amit nem ismertem eléggé. Legtöbb sikerem azzal volt, hogy a parasztokról egészen új dolgokat mondtam el. Janka volt az egyetlen, aki nem hitt a parasztjaimban. Ő tudta, hogy ezek nem parasztok, hanem én magam vagyok, és az egész falu csak álarc, és megjövendölte, hogy mihelyt a falu olvasni fog, kikészítenek" (*Napló*). S persze parasztírózás közben hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy szerzőnk nem kevésbé Budapest dalnoka is. Számtalan kiváló munka, a *Rab oroszlán*tól a *Házasságtörés*en át rengeteg novelláig épp a főváros világát dolgozza fel, sokszor szinte nagyobb pontossággal, mint a vidéket, hiszen itt nincs a legenda és az ismeretlen falusi környezet mint véderőmű. Ezekben a könyvekben épp azokról ír, akik olvassák, nem volt mód elmaszatolni a valóságot.

Móricz, ez a szofisztikáltan gondolkodó, akárcsak a regények struktúrájából is láthatóan rendkívül okos és meglehetősen művelt alkotó, szerette a sudribunkó látszatát kelteni, örült, ha leparasztozták. „Ha megírnám, hogy Móricz Zsigmond, ez a királyi művész milyen irtózatos ökör volt, ki hinné el nekem?", írja róla Füst Milán a Naplójában. A népmesei múlt legyártásához szinte minden művét felhasználja, de élvonalban az *Életem regénye* van, amiben nem kevesebbet állít, mint hogy az első tíz évben, amit e könyv feldolgoz (Csécse, Istvándi, Prügy), minden lényeges megtörtént vele. Abban a hiszemben akarja tartani az olvasót, hogy mindazok az indulati és érzelmi események, amelyek felfűtik a regényeket, a gyerekkorból fakadnak. Bár tagadhatatlan, hogy a naggyá levés vágya, a magány megszüntetésének akarata, a megaláztatás felülírása, mint alapgesztus, majd minden mű mögött ott bujkál, vagy épp nem is bujkál, hanem világosan megmutatkozik, Móricz mégsem tartozik azok közé az írók közé, akik egyetlen szemléleti pozícióból tudnak autentikusan megszólalni, amilyen a legtöbb munkájában például Kosztolányi volt a gyermeki vagy kamaszszemlélettel. S nem is egyetlen életidőszak a tápja a különféle munkáknak, amilyen Kertész Imre, Ottlik Géza életműve. Móricz folyamatosan gyűjt be életélményeket, s velük együtt életsérelmeket, amelyek időről időre belepörögnek a művekbe, és tematikailag, érzelmi feszültség terén vagy épp beszédmódban megújítják azokat.

Minden életesemény írói anyag a számára. A prügyi magányban azt éli meg, hogy mindenki csak magáról akar beszélni, a másik ember (a másik ember itt a kis hétéves Zsiga) senkit nem érdekel. Elhatározza, ő olyan lesz, aki kerüli a magáról való beszédet. A *„nil de mé"*-t (semmit magamról) mint elbeszélői alapelvet élete során gyakorta megfogalmazta,

de ha őszintén megkapargatjuk az életművet, inkább azt látjuk, hogy ő pont olyan, aki mindent el akar mondani magáról. Helyesebben: mintha örökösen keresné azt a formát, azt a koncentrációs szintet, amiben érdekessé és általánosan érvényessé válhat az, amit magáról el akar mondani. A naplók konkrét bejegyzéseit szinte szó szerint visszakereshetjük a regényekben, néha még a nevek is rímelnek, az 1929-es naplóbejegyzésekben kuncsorgó Móricz Idából Adél lett a *Rokonok* lapjain. Nem véletlen, hogy Janka időnként bejelentette igényét a szerzőtársi státuszra, hiszen minden érdekes mondata másnap vagy még aznap belekerült az aktuális írásba, s itt arról még nem is beszélünk, hogy Móricznak a Jankával való feszült érzelmi viszonya milyen mértékben fűtőanyaga a legtöbb műnek. Mert nemcsak anyagra van szükség a történetek felépítéséhez, hanem olyan érzelmi erőre, amitől fel is izzanak ezek a történetek, amitől lélek költözik a sorsokba, szereplőkbe. „Míly különös, hogy ez az ember, épp Móricz tette nékem azt a vallomást, hogy őt a felesége tette naggyá. Egész élete minden energiája arra kellett, hogy bebizonyítsa néki, hogy érdemes volt hozzá mennie feleségűl" (Füst Milán: *Napló*).

De egyelőre ott vagyunk, hogy ez a kisfiú semmit nem tud mondani magáról, hiszen senki nem kíváncsi erre az életre. Kivetett, miként kivetettek a nyomorultak, akiket mindenki megvet, még a gyerekeiket is, tolvajok, mert éhesek, büdösek és mosdatlanok, mert nincs váltóruhájuk, s nincs hol mosdaniuk. Született gazemberek. Hát ez is történt ezzel a kisfiúval, hogy mint maga is sérült és sértett, képes volt érezni a másokkal szembeni igazságtalanságot, s ez megalapozta azt az ábrázolási módot, amiben sem nem felsőbbséges vizsgálóbíróként, sem nem a szegénységtől, a nyomortól lenyűgözött, szánakozó jómódúként, hanem velük egyívású társként tudott a sorsüldözöttekről beszélni.

Móricz a „mindenmegtörtént" tíz éve után Debrecenbe kerül (1890), a református kollégiumba. Az első év kudarcos, hisz többet beteg, mint egészséges. Nyáron azonban, a környék gyógyvizes disznódagonyázójában heverve, végleg meggyógyul. Emiatt aztán egész életében rajong a gyógyvizekért, kiemelt szereplő ebben Hévíz. Innét ered egészségkultusza is. „Én a testemmel szerződést kötöttem, hogy én végzem a magam dolgát, ő is végezze a maga dolgát. Én nem töltök bele semmi mérget, se alkoholt, se bacilusokat, már nem is dohányzom, amióta ő figyelmeztetett, hogy neki ez nem ízlik; este rendes időben lefektetem, semmi rendellenes dologra nem kényszerítem – ezért ő köteles engem jól kiszolgálni... még azzal se zavarjon, hogy megtanuljam, ki ő, s mi a fiziológiája" (*Kritika Karinthy Utazás a koponyám körül című regényéről*). Az egészséges test persze megint csak mítosz volt, hisz Móricz egészen fiatalon véznából pufók lett, s még véletlen sem keltett egészséges benyomást az őt szemlélőben. „Móricz lehetetlenül távol állott a hatalmas őserőtől. Egy elpetyhüdött izmú, csaknem vézna alak mozgott előttem, ügyefogyottan és nem inai nyugodt biztonságával. Lerítt róla, hogy eredetileg jól épített termetét mesterségesen satnyította el életmódjával. A sok szobalevegő, a sok ülés, a betűre hajolva vagy azt papírra vetve, tönkresilányította alakját, behorpasztotta mellét, és kidüllesztette pocakját", írja róla Tersánszky.

A kis egészséges visszakerülve Debrecenbe, éltanuló lesz, a kollégium kedvence, nem is csak a kiválósága okán, hanem mert a nagybátyja, Pallagi Gyula is itt volt jeles tanuló. Debrecenben Móricz korántsem az, akiről a *Légy jó* szól, s még véletlenül sem a felnőttek ellene való összeesküvése löki ki abból a világból, hanem az a praktikus ok, hogy 1892-ben, a prügyi ház leégését követő évben a család Sárospatakra költözik. Az apa csak így tudott

a család mögé anyagi alapot tenni, csak így tudta megszervezni az összes gyerek továbbtanulását. Debrecen után a sárospataki kollégium óriási változás, egyrészt újra otthon kell laknia, másrészt az itteni iskolában korántsem tudja megszerezni azt a tekintélyt, amit az előző helyen szinte automatikusan megkapott. Hatalmas létszámú osztályba kerül (57, aztán 45 fő), egy lesz a sok közül, egy az arctalan tömegben, holott számára csak a kiválasztottság elfogadható. Újra felerősödik a belső, vágyott énkép és a külső értékelés közötti feszültség. Ez az emlék katalizálja érzelmileg a *Légy jó* történetét, de hát Sárospatakon kudarcot vallani, abban nincs a puszta tényen túlmutató heroikus esemény, nem képződik tovább a legenda, szükségszerű volt a helyszínváltás.

Az új környezetben eszeveszetten küzd a státuszért. Drámát ír, önképzőkört szervez. „A vakáció egyre nagyobb boldogtalanságban telt el, mert nagyon elmaradtam a vad fickók közt futásban, birkozásban és vakmerőségben. Ellenben hozzá voltam szokva bizonyos fokig vezető pozícióhoz a patakinál sokkalta nagyobb és méltóságosabb debreceni kollégiumban, s valamit kellett csinálni, ha nem akartam elsüllyedni a közvélemény előtt. Írtam tehát egy színdarabot, és elő is adattam" (*Ártatlanság*, 1934). Ám hiába az önmegteremtési igyekezet, a tanulmányi előmenetele megrendítően gyenge. Latin, görög, német: bukás. Amikor a náluk vendégeskedő nagybácsi, látva a lesújtó jegyeket, ellenőrzi a tudását, meggyőzi a szülőket, hogy jobb, ha magával viszi az általa igazgatott kisújszállási kollégiumba (1897). Ez az a református nagycsaládi összefogás, ami mindvégig ideája és egyben keresztje is Móricznak. Az anya testvéreit, a leszegényedett Pallagi gyereket magától értetődően kitaníttatja az újdonsült férj, Móricz Bálint, s az iskolaigazgatóvá avanzsált rokon, Pallagi Gyula (regénybeli nevén Isaák Géza) kötelességének érzi segíteni az unokaöcsön.

Móricz olyan helyre kerül, ami ugyan nem ragyog oly fényesen a református kollégiumok listáján, mint a korábbiak, de kiváltságos lesz. Az igazgató unokaöccse, aki nem a többi gyerekkel lakik egy sokágyas hálóban, hanem az igazgatói lakásban. A tanárok és a diákok ekként kezelik, s szerzőnk nem idegenkedik a kivételezetti szereptől. Ekkor Móricz már író, nem azért, mert még Debrecenben eldöntötte, hogy ő író lesz, nem azért, mert a Fehér könyvbe firkálgat, vagy mert egy akadémiai pályázatra megírja első komolynak szánt művét, a *Sertorius* (1899) című drámát, hanem mert ösztönösen tudja, minden, amit lát, alapanyag az íráshoz. Megismer egy alföldi kisvárost, annak mindenféle szereplőjét, s ez bőséges anyagot kínál a későbbi kisvárosi terepen játszódó regények és novellák számára az *Úri muri*tól (1928) a *Forr a bor*on át (1931) a *Rokonok*ig (1932). Kisújszállást Móricz rakja fel a magyar irodalom térképére. A kisújszállási lakosok persze ennek egyáltalán nem örültek, hiszen minden a városkával kapcsolatba hozható Móricz-művet kulcsregényként olvastak, mindenki tudta a történetet, és személyesen ismerte a szereplőket. Állítólag a városi tanácsban a *Forr a bor*ból volt egy olyan példány, amibe bele voltak írva a valós szereplők nevei, a valóság mint megfejtés.

E regény kapcsán, miként a teljes Móricz-életmű kapcsán, különösen fontos felvetés a valóság és fikció minden kívülállót izgató, örök kérdése. Móricz maga is élt azzal az írói csúsztatással, hogy regényei, kiemelten például *A boldog ember* (1935) vagy az *Árvácska* (1941), tulajdonképpen a valóságos történetek lejegyzései, afféle riportok vagy tudósítások az igazi életről. Holott a megmaradt jegyzetek alapján pontosan lehet tudni, hogy mindkét regénynél elég suta alapanyagból dolgozott, s valójában a fantázia és az elbeszélői készség emelte a történeteket irodalmi művekké. Móricz mégis szerette az „én csak lejegyeztem,

amit az adatközlő mondott" gesztusával hitelesíteni a műveket. Ám ez a gesztus éppúgy része az elbeszélésnek, mint amikor egyes szám első személyű narrátort használunk, s azt a látszatot keltjük, hogy a szöveg azért hiteles, mert pont velem történt meg, tehát az átéltség az igazságalap. Ám az irodalmi mű igazsága művön belüli igazság, s nem a valóságon mérettetik meg. A mű létrejön az írói tapasztalat alapján, megteremtődik egy fiktív világ, aminek belső rendszerét, a játékszabályait az olvasónak el kell fogadnia. Ha el tudja fogadni, akkor be tud lépni a teremtett térbe, méghozzá a saját tapasztalataival. Amikor a saját tapasztalat és a mű által megélt tapasztalat, amely tartalmazza az írói alapélményeket és a fikció által felélesztett élményeket, egymásra talál, akkor érintődünk meg, akkor érezzük, hogy a mű hozzánk szól, akkor történik meg, avítt szóval élve, a katarzis. E miatt az elbeszélői szabály miatt az író mindig az elbeszélés belső szükségszerűségei és nem a valóságos emlékek szerint alakítja a szöveget. A szereplők úgy alakulnak a jellemükben, ahogyan a mű megkívánja, ahogyan az eseményeknek is az a logikája, ami a mű logikája. Minden utalás a valóságra, a megtörténtségre, még akkor is, ha önéletrajzról van szó, a fikció része. Megkockáztatom, ha a *Forr a bor*t egy az egyben áttette volna Kiskőrösre, a kiskőrösiek éppúgy felismerték volna magukat, ahogyan a kisújszállásiak felismerték. Minden regényhős épp annyi tipikusságot hordoz magában, hogy bárhová áthelyezhető, s épp annyi egyediséget, hogy könnyen párját találni bárhol a világon. Az olvasó flexibilis, ahogyan a regényalakok is flexibilisek, ám ez még véletlenül sem azt szolgálja, hogy bárki is konkrétumokat ismerjen fel, hanem azt, hogy képes legyen az olvasó a saját létét felfedezni az elbeszélésben. Szóval két Kisújszállás van, az egyikben a kisújszállásiak laknak, a másikban mi, akik Móriczot olvassuk.

Az érettségit felsőbb tanulmányok követik, fél év teológia, fél év jog Debrecenben (1899), aztán egy gyors váltás a fővárosba, ahol Móricz megint csak jogot, majd bölcsészetet tanul (1900). Ám hamar elmaradnak ezek a tanulmányok is, mert egy rövid hivatalnoki kitérőt követően (Központi Statisztikai Hivatal, díjnok) újságírónak szegődik, s lesz első lépésként a Tisza-párti konzervatív szellemiségű Az Újság legendásan rossz riportere. Hangsúlyozni kell, egy író életében minden idő és tevékenység, amit nem írással tölt, aranyat ér. Ezek a tapasztalatok válnak a későbbi művek betonbiztos alapjaivá, hisz téma- és valóságismeret nélkül nincs mű. Hogyan is lehetne például a *Rokonok*at rokonok nélkül, a *Házasságtörés*t házasságban való jártasság nélkül, s mindkettőt alapvető hivatalismeret nélkül megírni!

A kilencszázas évek elején járunk, szerzőnk épp a budapesti életbe akar integrálódni, amikor Budapest-szerte elterjed a híre, hogy van itt egy franciafordító, aki nekiesne a Molière-összesnek. Egy ilyen rendkívül tehetséges friss hús, most a neve még nem is ugrik be, mondja, aki mesél erről az emberről egy kávéházban, de annyira keni-vágja a franciát, hogy egyenesen egy egész klasszikus életművet is képes magyarítani kissé régies franciából, ráadásul versben. Még Trianon előtt volt az ország, de már akkor is kicsi és provinciális volt az elit. A leghihetetlenebb hazugságokkal el lehetett kápráztatni a lassacskán szerveződő szalonok és kávéházi társaságok tagjait. Van egy nagybácsim, akinek gyémántbányái vannak Dél-Afrikában, egy amerikai galéria megvásárolta a festményeimet, a kor divatos íróival lumpolok Nizzában, vagy ha épp ott nincs hely a Ritzben, akkor Monte-Carlóban, ha épp Losziban vagyok (Los Angeles), csinálok a David Bowie-val egy lemezt, ja, már meghalt, amikor még csináltuk, élt, legalábbis úgy nézett ki, bár a hangja már nem volt az igazi. Mindenki mindent elhisz, mert mindenki, mi magyarok különösképpen vágyunk

a saját másodlagosságunkból kimozdítani tudó mesékre. Ezekhez a handabandákhoz képest a Molière-fordító zseni megjelenése mondhatni visszafogott, majdhogynem lapos ügy. Egy ilyen mesével akár még igazmondónak is számíthat egy magyar, pláne ha az épp Móricz Zsigmond.

A híres fordító, aki persze egy sort se fordított még, Molière-t meg pláne nem, így kerül a Pesti Hírlaphoz, hogy zaftos francia tárcanovellákat magyarítson. Valójában nem túl izmos a franciája, bár Sárospatakon épp franciából nem bukott. Megkapja az újságtól az adagot, búvja a szótárakat, majd végül, mikor megérti a szöveg lényegét, kanyarít a maga fejéből egy majdnem olyat, csak kicsit mégis másmilyet. A francia tárcák akkor divatosak voltak, tekintettel az erotikus tartalomra, afféle playboysarkok voltak a napilapokban, oázisa a tőzsdén és a napi seftelésben megfáradt férfiaknak. És a Molière-fordító számára sem haszontalan ez a munka, minimum két dolgot hoz, egyrészt megtanulja, mit jelent határidőre pontosan dolgozni, s innéttől nincs olyan mozzanata az életének, amikor ne határidőre, méghozzá feszes határidőre dolgozna. Megtanulja azt a fegyelmet és felelősséget, ami munkatechnikai alapja ennek a gigantikus életműnek (csak a négykötetes novellák közel négyezer könyvoldal), s egyszerre örök nyomás rajta, ami alól kibújni sem bír. Néhányan feltételezik, a halálának is ez a fegyelem lett az oka, hogy egy pillanatig sem lélegzett fel szabadon, mert ha kívülről való megrendelés nem nyomasztotta, önszorgalomból rántotta a mellére a síndarabot. S mért ne lenne igazuk a határidőket (deadline is the headline) halálokként megnevezőknek? Ahogyan az életének is ez volt az egyedüli támasza, ez tartotta benne a lelket a permanensen megélt boldogtalanságban, ez segítette át a halálon túli világba is, mert neki „több az életnél, a szerelemnél, családnál, mindennél: az *Írás*" (*Napló*, 1924).

A tárcafordítás másik haszna, hogy ezek a francia szövegek evidenssé tették, igenis lehet és kell is használni az erotikát az írásokban. Azért, mert ez nálunk nem volt szokásban, sőt afféle illetlenségnek számított, még nem lehet evakuálni az irodalmi szövegekből. Fontos felszabadítás ez, hiszen az erotikától amúgy is túlfűtött szerző nem lett volna képes teljes mellszélességgel a művek mögé állni, ha ezt a határt nem törheti át. Minden alkotó küzd azzal, hogy a személyisége túlzó vonásait megrendszabályozza, ha például érzelgős, azt képes legyen ellensúlyozni mondjuk pontossággal, ha okoskodó, akkor életes anyaggal vagy épp érzelemmel, de egy biztos, akkor válik az író teljesen kiforrott alkotóvá, amikor a teljes személyiségét, a ballasztnak számító vonásokat is hadrendbe tudja állítani a mű megírásához. És Móricz eszerint cselekszik, a regényekben, novellákban nem ódzkodik a zaftos szexuális jelenetektől, bár azért benne is van szemérem, néha elhallgatja, hogy két csók között mi történik. De a kor tűréshatárán így is gyakorta túlmegy, olyannyira, hogy a *Baleset* című gyűjteményben (1927) szereplő két novella, *A királynő* és a *Titok* miatt szeméremsértési pert akasztanak a nyakába. A két novella minősége persze nem azonos, a *Titok* nagyon finoman, figyelmesen rakja fel egy kamaszodó lány első vérzésének történetét, míg *A királynő* olyan, mint egy osztrák pornófilm, királynő ámuldozik a mezőn dolgozó paraszton, elsétál előtte, feltüzeli a vágyat, aztán a végén a paraszt, egy életem, egy halálom, meghágja az úrnőt. Amúgy Móriczot egész életén keresztül nyugtalanította a rosszul, sietősen odavetett novellák tömege, számtalanszor felvetődött benne az újraírás gondolata, mert „a legnagyobb részük kurta, elkapkodott riport, amely legfeljebb a perc hangulatát adja" (*Napló*, 1933), ám a megvalósítástól többnyire elrekesztették az friss anyag termelésének terhei.

A szeméremsértési perben végül Móriczot a bíróság felmenti, pedig ha olvasta volna a naplót, főként a második feleség és Zsiga bácsi aktusainak leírását, hát gályarabságra ítélik, annyi szent. „Csak onnan emlékszem, mikor újra lökni kezdtük. – Mi történt. – Szívem, kedves, kedves kis babám. – Baszunk. – Igen. Mit mondtál? – Baszol? – Még egyszer. Tisztán. – Baszol. – Baszlak. – Egész nap bírnál baszni? – Igen."

Az Újságnál közben folyik a munka, a bukott riportert nem akarják kitenni a laptól, azt az ajánlatot kapja, hogy inkább vackolódjon be a gyerekrovathoz. Ez időben már házasemberről van szó, elveszi 1905-ben Holics Eugéniát (jelentése előkelő, nemes származású), hétköznapi nevén Jankát, aki ettől a perctől mint az író felettes énje működik. Móriczban mintha semmi más erő nem dolgozna, csak hogy szerelemre gyújtsa a rajongott feleséget. Ösztönösen legyártja az alá-fölé rendeltségre épülő házassági viszonyt, amiben ő van alul, a kis paraszt, aki kepeszt a szeretetért, s nem utolsósorban a szexért. Nyilas Misi házassága, talán ezt a címet adhatnánk a most következő életszakasznak. Szenvedek az alávetettségtől, hogy ne szenvedjek attól, hogy lanyhul bennem a becsvágy és ennek következtében az alkotóerő. Ahogyan az érzelmeket, úgy a szellemet és a biologikumot is áthatja a teremteni akarás. Házasság, gyerek, család. Ám ha erre rendezkednek be, nem engedheti meg magának, hogy állástalan üdvöske legyen. Elfogadja Az Újság ajánlatát, bár elég nagy ugrás az erotikus novelláktól a gyerekirodalomhoz keveredni, bölcs nagyapóként vinni a levelezési rovatot. De nem mindig múlik rajtunk, hogy mit hoz a sors. S ahogyan Móricz magánéletében oly sokszor látszik az eleve elrendeltség törvénye, a determináltság, úgy tükröződik ez a regényfigurák tragikum felé vezető elkerülhetetlen sorsában is. Mindenki rohan a vesztébe, ahogyan a tizenkilencedik század regényhősei, s ilyen szempontból Móricz nagyon is ragaszkodik a múlt hagyományához, az ok-okozatra épülő sorsértelmezéshez.

Talán meglepő – hogy kis időre megint bekukkantsunk Az Újság szerkesztőségébe, ezek közé a tájékozott, ám rém konzervatív kollégák közé –, de ennek a néhány évnek mégis olyan különleges hozadéka lett, amit a legtöbb magyar nem is tud Móricz nevéhez kötni. Sokan azt hiszik, hogy az *Iciri-piciri* mese vagy a *Volt egy török, Mehemed* tulajdonképpen népköltészet, holott nem. Igaz, ha a *Mehemedet* nézzük, ezt a fülbemászón ütemhangsúlyos versikét, rögvest látszik, hogy írója elég olcsón megoldja a rímelést (Mehemed, tehenet), úgy, ahogy egy népdal szerzője soha nem tenné. S ezt bizonyára Móricz is pontosan tudhatta, hiszen 1903 és 1908 között számtalanszor barangolta be a szatmári vidéket, s gyűjtött népdalokat, legendákat, népmeséket. Az évente egy-két hónapnyi vidékjárás biztosan erősítette benne a valóságélményt, a gyűjtött anyag számtalan elbeszéléstechnikai érdekességet hozott a számára, de mindezeknél is fontosabb, hogy aktívan foglalkozott olyan művészeti tárgyakkal, amelyekben a megszólalás magától értetődő. Nem kérdőjeleződik meg a ki beszél a szövegben és miért. Minden evidens, s Móricz valójában mindig is erre a természetességre törekedett. Innét vagy inkább innét is magyarázható a regények és a novellák párbeszédessége, a beszélt nyelvi megszólalásra való törekvés, sőt bizonyos tekintetben még a slendrián nyelvhasználat is.

Amúgy a dallamos jelenlét, hogy utaljak ismét Mehemedre és a tehén farkára, egyáltalán nem idegen ekkor szerzőnktől. Móricz nem annyira prózista, mint inkább költő szeretett volna lenni, s ha már költő, természetesen Petőfi. Petőfi- és Tompa Mihály-utánzatokkal lepi meg a Fehér könyvet, s hogy végül mégis a próza terepén kötött ki, néhány vers elolvasása után nem csudálkozunk, sőt kifejezetten örülünk. „Csudálkozol rajtam édes, / Szelíd külsőm,

arczom. / S néha, hogyha szavam csendül, / Mintha állnék harczon" (*Csudálkozol*, 1903). A róla való megszokott kép után nehéz elképzelni, hogy külsejében is megpróbálta a lángoszlopot leképezni. S milyen egy lángoszlop? Azonkívül hogy folytonosan lángol, olyan karcsú, mint a nádszál. Aki hitetlenkedik, kukkantsa meg a fiatalkori fotókat. Akkor ő még álmában sem gondolta, hogy nem az ifjú Petőfi lesz belőle, hanem az öreg Arany, akihez később küllemben és mentalitásban is oly sokan és sokszor hasonlították. Még halála után is jelent meg olyan cikk, amely a két alkotót mint igazi magyar fejű embereket emlegette, ami persze rossz üzenet olyan magyaroknak, akiknek nem ilyen és nem is hasonló a fejük, mint például nekem.

Az első könyvek, munkaköri ártalom, gyerekkönyvek lettek. Lettek, mert lenniük kellett, a mesék mellett egy azóta már joggal elfelejtett kamaszregény, a *Magyarok a tengeren*, amely annyiban azért mégis érdekes, hogy már ebben is van egy Nyilas Misi-szerű, magányos szenvedő hős, szóval, hogy valamit megelőlegez. De a korabeli olvasó nem tudta, mit, a későbbit meg már nem érdekli. Születnek novellák, kicsit Mikszáth, kicsit Bródy nyomán, adoma, anekdota, naturális világérzékelés keveredik bennük, s mindegyiknek hatásra törekvő befejezése van, meg van mondva a tuti. Egyébiránt ezek a hatáseffektek a későbbi novelláktól sem idegenek, különösen ilyenek a nagy hírűek, a *Szegény emberek* (1916), a háborúból szabadságra hazakerülő, a gyilkosság súlyát már nem érző katonáról, vagy a lelki és egzisztenciális nyomorúságot expresszív erővel felrakó *Barbárok* (1931), s az *Egyszer jóllakni* (1933).

De kanyarodjunk vissza a pálya elejére. Én húzom-halasztom az igazi pályakezdést, vagy szerzőnk húzta-halasztotta, de tény, hogy már majdnem harminc, amikor hirtelen kirobban a reménytelen szövegek közül egy novella, a *Hét krajcár* (1908). Valami történik Móriczcal. Kicsit másképp érzékeli a valóságot, lekopik róla a régi mesterektől ellesett műviség, ahogyan lekopik az életéről is egyfajta mesterkéltség, hogy pusztán egy rendületlenül családot és írói pályát építő ember. Az első gyereke, fiú, alig pár hónap után meghal, s meghal a második is, mindkettő Ady után lett elnevezve, Bandika. Az érzelmi sokk, mivel valódi íróról van szó, hamarosan eltávolítva, a teremtett műben megjelenik mint érzelmi energia. „A legvégső elcsüggedés, elkeseredés és a halál szélén éreztem magamat, mikor a kisfiam koporsója mellett megirtam a »Hét krajcár« című elbeszélésemet abban a reményben, hogy a temetési költségek egy részét valahogy megkapom érte" (1929). A *Hét krajcár*ban a szegénységet szikáran, s ekként megrendítő valóságossággal ábrázoló történet, a családon belüli érzelmi szálak finom felfejtése még a teátrális befejezéssel együtt is, hogy az anya vért köhög fel, óriási siker, s a mai napig mintanovella. Amikor Osvátnak megmutatja, a Nyugat szerkesztője lohol a nyomdába, hogy a már nyomásra előkészített lapba beleszuszakolja ezt a lenyűgöző írást. A *Hét krajcár* Móriczot, ha a szélesebb publikum előtt nem is, de a pályatársak körében igazi íróvá avatja. „Idéznem kell akkori érzésemet, tisztáznom kell, hogy mi hatott rám annyira. Mindenekelőtt meglepett a hang biztossága, a szűkszavúság, mely művészre vall, az erő és egyszerűség, mely nem magyarázza, hanem varázslatosan megláttatja, érzékelteti az életet. Ugyanekkor azonban megdöbbentett valami más, ami túl van a mesterségen, a szemérem előkelősége, a kacaj és vér együtt. Ezt az elbeszélést többnek tartottam művészi munkánál. Egy nagy költő első jelentkezésének éreztem, aki hétköznapi tárgyak között a XX. század népmeséjét írja, egy szürke tündérregét" (Kosztolányi Dezső). Móricz a maga barbár őserejével bekerült a finom és művelt nyugatosok körébe. Egy Dzsingisz kán a spleenes Baudelaire-utánzatok csapatába.

Móricz örök életében úgy érezte, ellentétek ütközőpontján áll, miként valódi születésnapja az év első és második hat hónapja között. Ennek a kétpólusosságnak a feszültségét próbálja rávetíteni a szülei viszonyára. Megképzi a finom paplány és a világot hódítani akaró barbár apa kettősét. „A két pólus között szikra pattant, s lettem én", írja, ám e kettősség, mint minden múlthoz nyúló önértelmezés, valójában a saját belső kétféleségét volt hivatva magyarázni. Azt az evidenciát, ami minden gondolkodó ember sajátja. Mert való igaz, hogy tulajdonképpen nem volt otthon se itt, se ott, jószerével sehol, mert nincs otthona annak, aki gondolkodik, vagy épp az van, hogy ő maga volt a kételyekkel, bizonytalanságokkal együtt az otthon. Hogy Magyarország volt egy személyben, közötte a keletnek és a nyugatnak. Mert olyan a mi országunk, hogy derékig trágyalében, de mégis eredetiben olvassa Kantot, ráadásul gót betűvel. Határállomás volt, aki rajongott az oroszokért, látszik is Dosztojevszkij és Csehov a szövegek mögött, de alapvető orientációja mégiscsak a nyugati szociális alapokon működő kapitalizmus volt. Határállomás, akinek az élete épp ezt az ide-oda sodródást szimbolizálja, hisz a Nyugatnál kezd, s lesz „Nyugat csapatjának keleti zászlója" (Ady), majd Osvát halála után főszerkesztője a lapnak, s az életét a Kelet Népe főszerkesztőjeként fejezi be. Egyesek szerint ő az, akit parittyával lőttek át a Vereckei-hágón, holott a szittya érzelem és a tradicionális nemzeti sorskérdések teljességgel idegenek voltak tőle.

Bármibe vágunk az élete kapcsán, olyan érzése van az embernek, hogy azon a nyomvonalon rögvest strukturálni kell az egész életét, holott ezek a rendszerek csak részterületei a személyiségének. Ám a regények olvasása után az életét olvasva kényszert érez az ember a struktúraépítésre, pedig még mindig épp csak a pályakezdésnél vagyunk, ami talán az első Nyugat-közlés. Talán itt indul Móricz íróként való értelmezése, talán akkor, amikor megjelenik az első már erős novellákat összegyűjtő kötet (*Hét krajcár,* 1909), talán akkor, amikor az első igazi regény, a *Sárarany* (1911) kijön. Vagy csak úgy egyik rakódott a másikra, s végül lett egy megkérdőjelezhetetlen művészi állítás, amibe a kor embere beleütközött, s azóta is beleütközünk, ha a klasszikus magyar irodalom terepére tévedünk.

A *Sárarany* cím a nagy pályatárs és rajongott barát egyértelmű sikert hozó kötetére, a *Vér és arany*ra utal, s egyben jelzi, Móricz a Petőfi-szerepet átadja Adynak, s maga viszi a decensebbnek tartott Arany-szerepkört. „Egy erős, fekete fiút láttam, kissé feltűnően széles kalapban s nagy galléros köpenyben, amint éppen továbbment s eltűnt a kollégium sarkán. – Ki az? – Az új Petőfi. Megdöbbentem. Fájó irigységgel néztem újra a helyre, ahol már nem volt ott. Megelőztek?... – gondoltam magamban." De a kettős csillag így is meg van őrizve. Egymásra figyelve indultak, meg voltak győződve arról, hogy ők ketten képviselik az őserőt, ami újraértelmezi a magyar irodalmat. Bár Ady egy kicsit jobban látszott őserőnek Móricz szemében is, hisz szerzőnknek komoly gondot okozott, hogy a férjes asszonnyal viszonyt fenntartó és időnként nappal is részeg erőt miképpen mutassa be a feleségének, Jankának.

Móricz mint őserő megteszi a legfontosabb lépéseket, hogy kanalizálni tudja azt a vad energiát, ami képes a személyiség és a test teljes szétmarcangolására is. Márpedig ezt egy prózaíró nem engedheti meg magának, a prózához idő és nyugodt háttér kell, ez nem olyan, hogy jön egy vízió, és hopp, már készen is van egy örökbecsű költemény. Olyan hátteret teremt a házassággal, a családdal, ami konszolidált életre kényszeríti. Megteremti az egyszemélyes családi csendőrséget, Jankát, akiről azt gondolja, tudásban, származási-

lag, viselkedésben messze fölötte áll. Emiatt kell és akar egyre magasabb és magasabb szinten teljesíteni, el akarja kápráztatni a felettes szervet. „Milyen furcsa egy őrült futás volt ez, maga után s maga körül: ami öröm, álom, tréfa, kedvesség, odaadás, hűség, jóság csak volt bennem, azt mind kiárasztottam, kifejlesztettem magamból a maga örömére" (*Napló*, 1924). De minden hiába, hisz Janka merevségének, érzelmi zártságának nem volt köze Móricz teljesítményéhez, csak olyan volt, aki képtelen az elvárt elevenséggel szeretni, s amúgy hisztérikus volt, és egyre inkább lett. Pajzsmirigytúltengés, de hiába az operáció, nem enyhültek a tünetek, sőt az alaphisztériához hozzájött a féltékenység is. Móricz azt akarta látni, hogy érte, a jobb minőségért folyik a harc, de Janka legtöbbször személyes sértettségből alázta le, tépte szét vagy netán dobta tűzbe a kéziratokat.

Innét nézve a Sárarany sem más, mint megfelelésregény. Ahogyan egészen 1925-ig minden mű megfelelésmű, majd Janka halálát követően van egy váltás, s a könyvek bűnbánó vagy épp bűnmagyarázó művekké válnak, a jelentős alkotások közül csak az Árvácska lóg ki a sorból. Akár egyik, akár másik csoportba sorolódik a mű, valahol mélyen mindegyik a férj-feleség problémába szalad, a Móricz házaspár számtalan alteregójával találkozhatunk, csak eggyel nem, a boldog párral. A Turi Dani–Erzsi párost követi a Veres tanító és felesége (*Az Isten háta mögött*), Szakhmáry Zoltán és Rhédey Eszter *(Úri muri*), Kopjáss Pista és Lina (*Rokonok*). Ugyancsak a házasságot, a felszámolt házasságot járják körül a bűnbánó könyvek is, amilyen a *Míg új a szerelem* (1938) vagy a *Rab oroszlán* (1936). Láthatóan Móricz a gyerekkori sérelmek mellé felvette a listára a párkapcsolati megaláztatásokat, s nem szégyellt ennek a témának ezerszer nekirugaszkodni, ezer alakba beleoltani a saját életének fájdalmait. Mert minden műnek a szerző a főhőse, nem idegen sorsokat mutat be, ahogyan az ismeretterjesztő filmek mesélnek a világról. Nem, az író mindig olyan problémát vet fel, ami épp mélyen foglalkoztatja, arra keresi a választ, abban a hiszemben, hogy a keresésben egymásra találhat olvasójával.

Fiatalon nem találtunk egymásra. Képtelen voltam elolvasni Móricz regényeinek jó részét, köztük a *Sárarany*t, mert ahogy megláttam azokat a népnyelvet imitáló párbeszédeket, amelyeket Karinthy az *Így írtok ti*ben olyan pazarul parodizál, „–Hej, muramiste, de Bira merre lófrálsz? – beszélt Dani, de a szemét már elöntötte a hímes vérharag. – Merre? – rüstölt a ján nyelveskésen. – Merre, hát mér, aszongya kee! Amerre fekete jérce jár: A lábán. S megrisszantotta újfent a derekahajlását. Dani akkor nem szólt, hanem eccercsak nagybüszke hímdagadás fogta el." Ha mindezt az eredeti szerzőtől láttam, rögvest eldobtam a könyvet. Népszínműnek éreztem, álságosnak és hamisnak, ráadásul rettenetesen idegesítő volt, hogy olyan akusztikát teremt, ami nekem annyira idegen, hogy lehetetlen vagyok megszokni. Pedig ez a tájnyelv épp csak része a reáliafestésnek, s a könyvbe befelé haladva egyre inkább enyhül, s a művek vége felé a szöveg majdnem teljesen konszolidált magyarba csúszik át. A realitásérzet megteremtését hangsúlyozzuk elsőként, ha a nyelviséget vizsgáljuk, ugyanakkor, ha mélyebben megnézzük ezt a beszédmódot, láthatjuk, a nyelv felépítése a szövegben nem nyelvi kérdés, hanem környezeti. Móricz oly sokat költözik már gyerekként is, és oly sokszor kerül új nyelvi közegbe, hogy tulajdonképpen úgy tekint a számára otthontalan, alig érthető nyelvekre, ahogyan az éppen megmásult tárgyi környezetre. Talán azért használja annyiszor a táj- vagy szubkulturális nyelveket (pincér, boltos, kocsis, hordár), mert mint tőle idegen nyelvbe beköltöző, a nyelvet kívülről, mint megfejtendő

világot látja. Számára a nyelvimitációk korántsem a bensőségességet jelentik, inkább egy akusztikai környezetet, nyelvi házsort, nyelvi tájat, nyelvi lakhelyet, amiben a szereplőinek tényleges, immáron nem tájszerű, hanem általános érvényű sorsa zajlik.

A Sárarany mint első regény az itt-ott még naturalista stilisztika mellett számtalan túlzással is meg van terhelve. Rögvest az első fejezetben a kutya felborítja a csuprot, az asszony kiabál, összetöri a másik csuprot, a tej kifut, a gyerek felébred, annyira erőltetett a feszültség, hogy az olvasó inkább mosolyog, mintsem beleélni tudná magát. Első regény, amelynek problémafelvetéseiből tulajdonképpen levezethető szinte az egész életmű. Megvan a férj-feleség probléma, a házasság, szerelem feszültsége, a feltörni vágyó főhős karaktere, a bukás mint sorslehetőség. Még véletlen sem a vidék regénye a *Sárarany*, hanem egy szerelemért, érvényesülésért küzdő és vergődő férfi története. Az íróilag kicsit mókás első fejezeten túljutva látjuk az evidens írói erényeket. Turi Dani és környezete lélektanilag pontosan van feltéve, olyan pontosan, amilyen mélyre lélektanilag most nyúlt először magyar író, s még ehhez kapunk egy társadalomrajzot is, ami, bár nincsenek már hercegek és grófok, pontosan hozza a mindenkori társadalom alsó és felső rétegei közötti feszültséget.

Móricz, míg efféle remeket tesz az asztalra, nem feledkezhet meg arról, hogy neki pénzt is kell keresnie. A *Harmatos rózsa* (1910) című regény, a maga romantikus esendőségével, egészen más írót mutat, olyat, akiről jobb volna nem tudomást venni, de mégis érdemes. Móricznak nem csak ebben a kezdeti időszakban vannak népszerűségre törekvő ambíciói, s ebből adódóan a ponyva irányába tett gesztusai. A pálya során számtalanszor próbál besztszellert írni, olyan témát feldolgozni, amelyik korábban ponyvatéma volt. Ide tartoznak a betyárregények, amelyekről már fiatalon úgy fantáziált, hogy ilyesfélékkel be lehetne törni az amerikai piacra, easternekkel mintegy alternatívát kínálva a westernekbe beleunt amerikai olvasóközönségnek. A regényekbe végül csak idősebb korában fog bele, először a maga a kicsit sematikus a sorsüldözött parasztigazságát és az élősdi arisztokrácia álságosságát megfogalmazó Betyár című regénybe (1937). Innét csak egy ugrás, hogy nekikezdjen a szintén régóta tervezett, ekkor még nem tudja, de az életművet lezáró Rózsa Sándor-regényekbe, amiből végleges formában csak az első kötet készül el (*Rózsa Sándor a lovát ugratja*, 1941), a második (*Rózsa Sándor összevonja szemöldökét*, 1942) magán viseli a folyóiratközlés szakadozottságát, összefésületlenségét. Mert Móricz első lépésben, miként pályatársai is, folyóiratban, sorozatban közölte a regényeket. Hétről hétre alakult a szöveg, s csak az utólagos összeillesztés tett bele végső rendet. Nem véletlen, hogy a *Légy jó*ban az utolsó fejezet vagy ötfejezetnyi eseményt hoz. Le kellett zárni. De nincs végleges lezárás. Móricz úgy gondolta, a regény addig nem végleges, amíg az író él. Nyitott mű, amin bármikor lehet módosítani, s ezt majdnem minden új kiadásnál meg is tette. Nem riadt vissza a radikális önkritikától sem. „Ezt nem én írtam", jegyzi meg a *Nap árnyéka*, lapban megjelent második könyve kapcsán. „Ezt nem vállalom. Ezt egy diák írta, aki történelmi tanulmányoknak veti buta fejét, és semmit meg nem ért abból, amit összezagyvált… Ez borzasztó. Egy ilyen könyvvel egy író végképp tönkre teheti magát" (*Napló,* 1934).

A sorozatközlés révén a kor írói amúgy azt hozták az olvasók számára, amit ma a televíziók hoznak, a heti folytatást. Épp annyi regény futott akkortájt a lapokban, ahány sorozat fut most hetente a képernyőn, s épp olyan volt a színvonal. Megvoltak a csöpögős, érzelgős sorozatok éppúgy, mint a rafináltabb, átgondoltabb, s stílusuk és gondolatviláguk, a jellemábrázolás terén magas színvonalúak. Talán ennek a részletekben való megjelen-

tetésnek a következménye, hogy Móricz soha nem használ bonyolult szerkezetet. Minden regény cselekménye lineárisan fut. Alig vannak visszatekintések, és sehol nincsenek időugrások, amelyek a megértést, a történet követését esetleg megzavarták volna. Móricz a linearitáson túl addig is elmegy, hogy a legtöbb regény cselekménye egy vagy csak néhány napot ölel fel (*Az Isten háta mögött,* az *Úri muri* 24 órát, a *Kivilágos kivirradtig* egyetlen éjszakát). Tulajdonképpen egyetlen szűkre szabott eseménysoron kell bemutatnia a szereplőket, a belső és külső viszonyokat, ezen keresztül kell társadalmilag is elhelyezni a történetet és a szereplőket. Mintha az az elv dolgozna szerzőnkben, hogy a baj mindaddig nem létezik, amíg el van fedve, s nem folyamatában mutatkozik meg, hanem a robbanáskor, akkor látszik meg az előzmény is, vagy ha nincs előzmény, a katasztrófahelyzet néhány nap alatt ki tud alakulni. A vészterhes események amúgy helyszínileg is elég sablonosak: vendégség, kaszinó, kocsma, hivatal. A legfőbb tevékenység az ivás. Olyan érzése van a késői olvasónak, hogy egyedül Móricz volt annak idején józan, s ezért tudott beszámolni arról, hogy mindenki, egész Magyarország apraja-nagyja folyamatosan be van állva. Az időbeni és helybeni szűkösség, az egyszerű szerkezet, úgy tűnik, legtöbbször nem ad lehetőséget a túl mély és sokoldalú emberábrázolásra, nagyon sokszor egycélú s egyjellegzetességű alakkal találkozunk még a főhősök körében is, a stílus terén pedig slendriánsággal, odakent mondatokkal. „Pongyolábban s istenibben írni már nem is lehet" (Füst Milán: *Napló*). Bár a problémákat nem üti el adomákkal, mint Mikszáth, azok használatát Móricz is a bajokat elfedő technikának tartja, de azért csak elhangzanak a borozgatás közben pletykák, anekdoták, szellemesnek szánt történetek. Kénytelen élni ezzel az eszközzel, hisz oly statikus a cselekmény, hogy valamivel ki kell tölteni az időt. Ám szerencsére az adomák szövetén finoman átázalognak a tragédia felé rohanó sorsok eseményei. Regénysorozatok, novellák, a háború előtti években Móricz teljes munkaidőben benne van az irodalomban. Keres is rendesen, megveszi a leányfalui telket, amely ettől az időtől életének legfőbb helyszínévé válik. Menedékhely, és az elvesztett falusi háttér pótlója, mert ő nem tud úgy beilleszkedni a budapesti világba, mint Petőfi tette annak idején. „Mikor Budapestre kerültem, 1900-ban, ebben a nagy városban véghetetlenül idegennek éreztem magam. Valósággal fizikai fájdalom volt, ahogy az utcákat róttam, s nem ismertem rá előbbi életemnek semmi ízére, illatára, reményére és tartalmára." A korai idegenkedés ellenére idővel mégis megtalálja a helyét és a szerepét, bár szinte maga sem érti, mitől tud élni. „A fák tövén, az aszfaltban félméteres sugarú vasrácsok. Sűrű rács, nyolc karika, át- meg átbordázva. Alatta kemény a föld, száraz, soha egy csöpp nedvességet nem kap… Csodálatos, hogy mégis élnek. / Vágrándy tanácsos felnézett a fa sűrű repedésekkel szőtt háncsán túl, fel a lombkoronába… Ebből él? Az ember nem érti. Még ha eső jön is, csak ez a méteres kör van szabadon, hát honnan szed táplálékot a fa szétágazó gyökérzete, hiszen kővel van borítva az egész környék, s az eső fölöslege nem szivároghat le a talajba, hanem elfut, a csatornanyílásokon menekül ki a városból. / Ez Pest mondta magában, s valami olyat gondolt, hogy hát azt meg lehet érteni, hogy ő miből él meg? Az ő lelke szintén egyméteres kör vasrácsa alatt ereszti le a gyökereit a létbe, s mégis él…" (*Rab oroszlán*). A regényt nyitó metafora egyszerre csodálkozik rá, hogy miképpen lehet élni egy ilyen városban, s hogy miképpen képes az ember élni egy házasságban, mintegy összekötve e két környezetet, Pestet és a házasságot, mint szükségszerű élhetetlenséget. Pedig ő bizony házas és pesti lakos, sikertelen szereplője egy párkapcsolatnak, sikertelen beilleszkedő, de

sikeres írója a házasságnak és a városnak. Az 1911-es Bovary-regény, *Az Isten háta mögött*, szédületes ütemben fogy, és eléri a 175 ezer példányt, legalábbis az író visszaemlékezése szerint. A kisvárosi értelmiség üres és kiúttalan életét ábrázoló regény szélesebb réteget érint, mint a paraszti témát feldolgozó *Sárarany*. Azokról szól, akik olvasnak, a jobb sorsra várakozókról. Pedig nagyon szomorú ez a könyv. A történet egyszerű, mindenki szerelemes az idősecske tanító gyönyörű feleségébe. Ám e szerelmi érzületek konklúziója lesújtó, s még véletlenül sem olyan, mint a francia minta volt, hiszen itt nem történik meg a lángolás. Mi lenne annál elkeserítőbb, mint egy olyan könyv, ami a szerelemről szól, de nincs benne szerelem, csak érzelemszimulációk. Az embernek tényleg nem jut más az eszébe, mint Veres tanítónak, hogy hozassunk pár üveg bort, aztán dobjuk az agyunkat a felejtés mocsarába.

„Téli Budapestnek kevés, vidám fája / Móricz Zsigmond úrnak csodatettét várja / S ha várja várhatott s ha várta megkapja /Móricz a váratlan Tavaszoknak apja", ekként áradozott Ady, a lenyűgözött barát, épp ez időben szerzőnkről (*Levél-féle Móricz Zsigmondhoz*). Mert Móricz tényleg evidencia lesz a magyar prózában. Be is állna minden a legnagyobb rendbe, amikor híre jön a Ferenc Ferdinánd elleni merényletnek, amire lánya (Móricz Virág) emlékei szerint Móricz rögvest azt mondta, épp csónakon voltak a Dunán, furcsa, hogy oda is csak úgy megérkezett a hír, biztos bekiabálta valaki a partról. Szóval azt mondta, hogy háború lesz. A legendásító történet talán nem helytálló, de az tény, hogy háború lett, s minden összezavarodott, ami addig megbízhatónak és betonbiztosnak látszott. Az a pozitív eszme, amiben a századforduló polgársága hitt, hogy a legjobbik világok legjobbika évről évre még jobb lesz, egy nyár alatt darabokra hullott. Móricz a frontra akar menni haditudósítónak, s megy is 1915-ben. Születnek beszámolók és novellák. Anyagot gyűjteni megy valójában. Neki látnia kell, még ha kockázatos is, hogy mi történik. Ez a vérontás része a kor tapasztalati világának. Aki nem látja, nem tudja, hol él. Amúgy a nyugatosok mind kimaradnak ebből a csörtéből, a szerencsétlen, rémes állapotban lévő Adyt akarják csak besorozni. Nahát, ha sikerül, lehet, hogy nyerünk, vagy előbb vesztünk, esetleg kisebb véráldozattal. Móricz az egyetlen, akinek tényleg van arról fogalma, mi a háború.

Visszatérve a frontról, tulajdonképpen nem ír mást, csak az úgynevezett *Tükör-füzeteket*. A csak részletekben megjelentetett grandiózus jegyzetanyag felfogható volna afféle posztmodern Móricz-verziónak is, ha nem volna az olvashatatlanságig aprólékos, töredezett, összevissza. Nincs benne vezérfonal, és a fonaltalanság mint művészi elv már a legvérmesebb avantgárdokat sem nyűgözi le, legfeljebb a kutatókat, akik örökösen hisznek benne, hogy ha saját kútfőből nem is, de némi szerzői inspiráció segítségével csak rájönnek valamire. Móricz csak figyelni akart, úgy gondolja, háborúban nem lehet érvényesen megszólalni, mert a külső zaj minden művet elsüketít. „Az irodalom célja, hogy megerősítse az emberekben az életérzést, ezért a háborúban nincs igazi szerepe. Azért a háború témát nem ad, mert ahogy a betegséget igyekszik elfeledni az ember, úgy örül, ha túlvan a bajon, és csupa olyat akar hallani, ami feledteti vele a kiállott rémületet, bajt, fájdalmat."

Amit megfigyelt, megpróbálta neutrálisan papírra vetni. Nem napló ez, kevés benne a személyesség, inkább afféle külső megfigyelésre, pontos detektálásra törekvő látásmód, egyértelműen az a cél, hogy valamit majd használjon belőle később. Van, amit használ is, inkább emlékezetből, mint visszalapozgatva a jegyzetekben, de maga a teljes anyag olvasásra nem érdemes, tehát nem mű. Móricz szerint az irodalmi mű az, ami olvasó elé

kerül. Számára az asztalfióknak írott művek nem számítottak műnek. Itt persze felvetődik a naplók kérdése, amelyek megjelenése, halála után hetven évvel, sokban revitalizálta a Móriczról alkotott képet és az életművet. Vajon az milyen szerepet játszik? Móricz jegyzetei, levelei egy részét, amit nem szánt kiadásra, kézzel írta, ilyen a *Tükör-füzetek* és a *Napló* egy része, más részét géppel, szóval ilyenfajta különbség nem tehető. Ugyanakkor tudni való, hogy amit egy író ír, és nem semmisül meg, illetve a szerző nem semmisíti meg, valamilyen szinten az életmű részét képezi. Ha olvasóhoz juttatható, akkor mint olvasmány, ha érdektelen kiadóilag, akkor mint kutatandó anyag. „Különben is a napló nekem ugyanolyan írás, mintha regényt vagy drámát írok. Az a különbség, hogy a regény befejeződik, a napló csak a halállal", írja az 1929-es *Napló*ban, mintegy legitimmé téve a közzétételt.

A szerző életében nem publikált, afféle hordalékanyag kapcsán persze adódhatnak olyan problémák, hogy a kanonizált alkotó nem a legjobb, s esetleg nem az általunk ismert színben tűnik fel. A kanonizálás alapaktusa, hogy a nemzeti panteonba beemelt alkotóról minden olyan esendőséget le kell faragni, ami erkölcsileg megkérdőjelezhető. A kánonba emelés egyben az erkölcsi makulátlanság megképzését is jelenti. A nemzet nagyjai közé csak olyan alkotók kerülhetnek, akiknek az élete és a jelleme is szeplőtlen és példaértékű. A panteonba nem a valahai írók, költők, festők kerülnek, hanem az ő szentté avatott változataik. Szentek lesznek, akikkel nem lehet párbeszédbe kerülni, mert egy szentnek csak kinyilatkozásai vannak, s különben sem megszólítható. Hol vagyunk mi ahhoz, sérülékeny kis életükben vergődők, hogy megszólítsunk efféle nagyságokat? Így aztán egy kanonizált alkotóból nem lehet már más, mint díszkiadás és tananyag. De ki akarná ezt? Az író? Az olvasó? A nemzet? Épp Móricz siránkozik a *Légy jó* tananyaggá válása kapcsán, hogy itt ér véget a mű elevensége.

A *Naplók* megjelenése erősen megbontja a Móriczról alkotott stabil képet. Egyrészről látszik, hogy messze nem az az ösztönös alkotó, akinek a mítoszát épp ő terjesztette magáról, hogy Péter-Pálkor, ugye, az elképzelt születésnapján leül dolgozni, és kirobban belőle a regény. Nagyon is mélyen gondolkodó és önreflexív alkotó volt, aki természetesen, mint minden alkotó, nem volt híján a kellő ösztönösségnek. Ennél izgalmasabb része is van a sok ezer oldalnak, mondhatni a kukkolók megnyalhatják a tíz ujjukat, mert bepillanthatunk a hálószobába, ráadásul villanyoltás után, s láthatjuk az írónagyság szexuális játszmáit, s azok nyílt verbális megfogalmazását. Megijedhetünk, ki akarja ezt a kövér embert így látni, vagy ezt a híres írót, ugyanakkor nem feledhetjük, hogy Móricz a nemi vágyat, a potens állapotot általános teremtőerőként fogta fel. Freuddal szemben, aki mindent elkövetett a testiség kiiktatására, hogy a teremtőerő az agyán folyjon ki, Móricz úgy gondolta, aki testileg impotens, az nem tud szellemileg sem potens lenni. „Különösen, ha írok, ha erős regényen dolgozom. Szinte kimeríthetetlen a potentiám. Gyakran napközben is elbúvok a fürdőszobába, klozetba. Ha egyedül vagyok, írás közben megállok, s az íróasztal előtt onanizálok, aztán tovább folytatom az írást. Egy véletlenül fölvillanó erotikus hatású szó elég, hogy kilendítsen. Állandóan valami nemi feszültség van ilyenkor az altestemben. Mikor impotens vagyok, egyáltalán nem is tudok írni. Ez valahogy összetartozik" (*Napló*, 1929). Az intimitás mellett megismerhetjük az önsajnáló ént, aki folyamatosan szenved saját boldogtalansága miatt. „Csüggedtség van bennem, zokogási vágy. Elrontott és megjavíthatatlan élet. Minden fáj" (*Napló*, 1929). Aki gyötrődik a pénztelenségtől. „Felébreszt a félelem, hogy mi lesz velem. Hogy keresem meg a jövő hónapban a miniszterelnöki fize-

tést, amennyi szükséges a háztartásunkhoz" (*Napló*, 1931). Aki nem érti, hogy miért nem épp körülötte forog a világ. Láthatjuk azokat a kicsit arcpirító játszmákat, amikor két vasat tart a tűzben, s egyszerre üzenget Magoss Olgának Debrecenbe és Simonyi Máriának Budapesten. Attól sem ódzkodik, hogy ugyanazt az újságközlést mindkét irányban kijátssza. *A Fekete ruhás nő* (1925) című tárcája kapcsán így üzen Simonyi Máriának: „Mondja kicsim, nem volt ma egy hete feketében?... Az valami rendkívüli volt, ahogy rám hatott... aznapon írtam a fekete ruhás nőt, beledolgoztam a fekete ruha kérdést: üzenetül Magának!" Másnap ezt írja Magoss Olgának: „küldöm a tárcát, hogy, hogy lássa... bár nem valószínű, hogy valaki fölismerné és bepletykálná az esetet." Amúgy Móricz szinte betegesen ragaszkodott az újságokon keresztüli szerelmi üzengetéshez, valahogy úgy tekintett a megjelenő szöveg erejére, mint középkori lovag a szablyára, hogy na, ennél jobban aztán semmivel nem lehet megtámogatni az érzelmeit.

Végezetül nem hallgathatók el a *Naplók* zsidókról szóló, nem kis mértékben kínos kijelentései, amelyeket jó volna kimagyarázni, de miért tennénk. Móricz bár nyilvánosan soha nem tett antiszemita kijelentést, sőt erősen kiállt a zsidótörvényekkel szemben, ő fogalmazta meg az első zsidótörvény elleni, sok híresség által aláírt levelet, a húszas években pedig még zsidóbérencként tartotta nyilván a konzervatív sajtó. Ez a nyilvános Móricz suttyomban, a *Naplók* mélyén elzsidózgat magában. Többször is belefog a zsidók mint faj külső és belső jellegzetességeinek elemzésébe, a társadalmi szerepük felvázolásába. Pozitív és negatív jelzők pattognak, nincs egyértelmű véleménye, de egy biztos: különbséget tesz. Hol arról beszél, hogy a zsidóság a nemzet kovásza, ami megkeleszti a halódni látszó nemzeti tésztát. „A zsidóság a művelt elem, mindenre jók, a legmagasabb intelligenciával állnak mindenütt, az irodalomban, újságírásban, üzemekben, gyárakban, a munkásszervezetekben. A hivatalokban, az egyetemeken, iskolákban, mindenütt. Ha a zsidókat kiemeljük a magyar életből: borzasztó parasztság, műveletlenség, tunya tehetetlenség marad itt" (*Napló,* 1919). Hol arról, hogy a zsidóságnak semmi nem drága, hogy társadalmi biztonsága és anyagi jóléte érdekében meggyengítse a többségi nemzet kohéziós erőit, és szétzüllessze legfőbb értékeit (haza, nemzet, család stb.). „A kereszténység abból él, hogy szerzett jogaihoz ragaszkodik, a zsidóság abból, hogy ezeket megszüntetendőnek tekinti… Modern. Ami azt jelenti, hogy a mát éli. A tegnapot úgy lerázza magáról, mint kutya a vizet" (*Napló*, 1934). Míg általánosan beszél a zsidókról, érdekes módon egyetlen barátjáról vagy írótársáról még akkor sem, ha épp rühelli, nem mond olyat, hogy mert zsidó. Neki ez a fogalom egyediségében nem, csak általánosságában létezik. Hozzá kell tenni, hogy a faji alapú diskurzus abban az időben zsidó és nem zsidó oldalon is elfogadott volt. Egy zsidó újságnak saját zsidósághoz való pozitív hozzáállását felmutatva Móricz ekként beszél: „Számomra, az író számára ez a helyzet ugy alakult – és ezt most kötelességem elmondani –, hogy addig, amig a »Nyugat«-nál nem találkoztam egy egész nagy, európai műveltségü, szellemileg és moraliter a legmagasabb nivón álló zsidó társasággal, addig minden irói munkásságom abszolut eredménytelen volt… Ezt az elbeszélést (*Hét krajcár*) egy zsidó ujságiró barátom, akivel egy redakcióban dolgoztam, elvitte egy zsidó szerkesztőhöz, aki azonnal elfogadta…" (Egyenlőség, 1929).

A háború nem nyugalommal és csendes békével, hanem forradalmakkal ér véget. Móricz szerepet vállal a Károlyi-kormány idején, s a Tanácsköztársaság első hónapjaiban is, Ady halála után ő lesz a Vörösmarty Akadémia elnöke. Leginkább a parasztkérdés érdekli, hogy

miképpen lehet felszámolni a vidék nyomorát, de hamarosan megszimatolja a forradalom vezetőinek gátlástalanságát, látja a terrort, és nem tud tovább közösséget vállalni. Visszahúzódik családjával Leányfalura, s teljesen kimarad az eseményekből. A forradalom után mégis lecsukják néhány napra. Tulajdonképpen éveken át képtelen lemosni magáról a kommunista, valamint a zsidóbérencnek állt népi arc bélyegét. Gyanús alakként kezelik a húszas években, s a gyanút csak növeli, mikor az elszakadt részeken utazgatva üdvözli az ott ragadt magyarok igyekezetét, hogy megismerjék az új kulturális közeget és nyelvet. Ez a gondolkodás ördögtől való volt az akkori revánsra vágyó magyar közéletben, holott Móricz furcsamód csak azt akarta mondani, hogy az új kihívások okán gazdagodunk mindahányan.

Amúgy Trianont nem élte meg személyes veszteségként, családilag nem volt érintett, de megélte piaci veszteségként. A Trianon utáni Magyarországnak nemcsak a földrajzi, de a kulturális és nyelvi határai is szűkösebbek lettek. Csonka-Magyarország piacilag rosszabb megélhetést biztosított egy magyar írónak. Százezres példányszámokról már álmodni sem lehetett. Elvesztek a határon túli magyarok, valamint azok a félig-meddig asszimilálódott, illetve a magyar nyelvet ismerő nemzetiségiek, akiket érdekelt a magyar irodalom, akik adott esetben a modern magyarban afféle, a saját kultúrájukat is katalizáló példát láttak (elég csak a román Octavian Goga vagy a szlovák E. B. Lukáč Ady-rajongására utalni). A nemzetiségiek persze végleg elvesztek, mert ettől fogva az volt az érdekük, hogy a saját nyelvük terébe zárkózzanak. De ott vannak a határon túli magyarok, őket nem volna szabad elveszíteni, ez volt Móricz alapgondolata. Ez a gondolat egyébként logikusan következik abból, hogy Móricz számára az irodalom, a kultúra népszerűvé tétele mindig is kulcskérdés volt.

Mikor 1929-ben, Osvát halálát követően átveszi Babitscsal a Nyugat szerkesztését, akkor is ezzel az elvvel fog bele a szerkesztésbe. Mennél több fellépés, felolvasás, író-olvasó találkozó, mennél több embernek megmutatni, mit tud ez a csapat. Sőt, annak ellenére, hogy megfelelően önérzetes képe volt a maga írói munkájáról, kitalálta, hogy a Nyugatot mint alkotóközösséget kell eladni, nem pusztán egyéni erőkként, hanem egy közös ügyként. Ezzel párhuzamosan számos szinte bulvárötlettel állt elő, forszírozta például az írókról készült portrék árusítását, hogy legyen arca az olvasók előtt az alkotónak. Létrehozta a Nyugat-barátok Körét. Egész hetes rendezvényt szervezett, afféle fesztivált. Hétfő volt a pszichológusok napja, kedd a költőké, szerda a prózistáké, csütörtökön Nagy Endre kabarékonferanszié szórakoztatta a közönséget, péntek a képzőművészeké volt, szombat lett volna a női irodalom napja, de leszavazták, végül csak úgy általában az irodalom napja lett. Számtalan ötlete volt, amelyekhez hasonlókat aztán halála előtt, 1940–42-ig a Kelet Népe szerkesztőjeként is próbált megvalósítani, mely ötleteknek egyetlen céljuk volt, szélesíteni az olvasók körét, az irodalmi felvevőpiacot.

A Nyugat szerkesztésébe ezekkel a sikerorientált piaci elvekkel bukik bele. Ő a hasznot hozó vállalkozás lehetőségét látja a lapban, de Babitsot ez a piacosodás nemcsak, hogy nem érdekli, kifejezetten irritálja. A hatszázas előfizetői létszám eléri a két-háromezret. Ez Babits számára nem annyira öröm, mint inkább ijesztő tömegesedés. Meg kell élnie, hogy a lap, amit szerkeszt, a saját munkásságánál nagyobb figyelmet szerez magának. Nemcsak Kosztolányi, még egy irodalmi periodika is a riválisa lesz. A piacra dolgozó író és mai fogalommal élve az alapítványi író gondolkodása csap össze ekkor a Nyugatnál, megnyitva egy olyan frontot, ami a mai napig áthálózza az irodalmi köztereket. Mindenki sikeres akar lenni, de aki mégsem lesz, az acsarkodik a sikeresre, s árulónak tartja, az igazak

lángja kiárusítójának. E kettősségnek magatartásbeli következményei is vannak. A zárt, beavatott elitre szavazó alkotók a mai napig az olvasótól való elzárkózás hívei, míg a piacra termelők afféle bohócnak mutatkoznak, akik mindenféle ravasz marketingmunkával kicsikarják a fogyást. Végül Móricz belefáradva a küzdelembe, 1936-ban örökre kihátrál a Nyugat szerkesztéséből, és magából a lapból is.

Ám a Nyugat piacosítása akkor még a legjobb úton haladt, amikor a határon túli utazgatásairól szóló beszámolók kiverik a konzervatív sajtóban a biztosítékot. Vérárulónak nevezik, akit dekára megvettek a zsidók, hogy a nemzetet először területében, végül érzelmeiben is szétzüllesszék. A Nyugat életében csillagászati mértékű előfizetések azon nyomban visszaesnek a korábbi „elit" szintre. Móricz őszintén zavarban van, minden ostobaságra még érett fejjel sincs felkészülve az ember. 1931. április 2-án, épp felesége halálának hatodik évfordulóján először Zemplén vármegye törvényhatósági bizottsága, majd utána Borsod-Gömör, Kishont, Csongrád stb. is határozatot fogad el, hogy Móricz Zsigmond hazaáruló. Korántsem hihetjük, hogy a vármegyei urak belemerültek volna szerzőnk műveinek tanulmányozásába, pusztán fellelkesültek, hogy van egy újabb ellenség, akire lehet acsarkodni. Emiatt persze minden értelmes önvédelem vagy önmagyarázat hiábavaló. Ám semmit tenni sem lehet, mert ha az olvasók is elfordulnak, vége az életpályának. Móricz rákényszerül a bocsánatkérésre. „Én lelkesíteni akartam a magyarságot, feltüzelni egy szebb és jobb munkára az ifjúságot. Én bocsánatot kérek a nemzettől, boldogan és teljes szívvel, ha akaratlan nemes érzületeket bántottam meg. Ha fájdalmat, vagy sérelmet okoztam. Őszintén sajnálom és ugyanúgy fáj nekem, mint azoknak, akik e téves okokból származott fájdalmat érezték. Én magyar szívvel és magyar tűzzel írtam és azt vártam, hogy úgy fogadják, amit mondtam, ahogy én azt éreztem" (Pesti Napló, 1931. április 28.).

Zsidóbérenc, kommunista, hazaáruló. Folyamatosak a vádak a húszas évektől. Van, hogy a Nemzeti nem tűzheti műsorára a darabját, itt-ott ellenséges cikkek jelennek meg róla, a konzervatív sajtó az olvasottságát és népszerűségét korrupciónak tekinti. S épp ekkortájt zajlik élete legnagyobb drámája is, ami végül, akár a támadások, immáron kitart szinte élete végéig.

1924. januárjában a *Búzakalász* próbáin ismerte meg és szeretett bele a főszerepet, pontosítva a Jankáról mintázott főszerepet játszó színésznőbe, Simonyi Máriába. „Mikor hallgattam tőle a színpadon a magam szavait, úgy tűnt fel, mintha az én tiszta és hű feleségem sátáni másodpéldánya volna előttem." Döbbenetes, hogy első lépésként a saját szavaiba, a maga által teremtett lénybe, második lépésként Janka színpadi alteregójába szeret bele. Ettől fogva Móricz lelkesen üldözi a kiszemelt áldozatot, ezt az általa is tudottan „országosan ismert kurvát", gazdag mágnások kitartottját. Mint egy kamasz, idióta verseket ír és érzelgős levelekkel bombázza a számára nem is nőként, hanem a színházi világ és a bohém élet idoljaként megjelenő nőt. A szerelmi elragadtatottság és a lelkiismeret-furdalás érzelmi erői katalizálják a Móriczban újraéledő poétát. „Te beteg lettél / én beteg lettem: egyszerre történt! Kellemetlen" (*Napló,* 1924). S tényleg nem a szexuális leírások, hanem ezek a rajongó érzelgős versek és levelek a *Napló* legkellemetlenebb részei. Ám ha megengedőbbek vagyunk, azt érezzük, olyan megejtő ez a rajongás, hogy igen, valaki képes hinni még negyvenöt évesen az érzelmeiben.

A szerelmi lobogás végül beteljesedik, s ez felfokozza a Móricz házaspár életében a már amúgy is tarthatatlan feszültséget. Magánéleti válságnak látszik a történet, holott egy

írónak nincs magánéleti válsága, minden válság mélyen összefügg az írói történetével is. Móricz valójában most veszti el a hitet, hogy Jankát egy újabb remekművel végre megpuhítja, és lesz belőle lelkes szerető, akitől nem kell szexet kuncsorogni, hanem csak úgy adja magától, aki le van nyűgözve Móricz írói teljesítményétől, s nem akar olyanokat kierőszakolni, hogy a könyvek borítójára írja rá a felesége nevét is, mert egyedül nem lett volna képes ezeket megírni, meg különben is, mennyi mondatot használ Jankától, ki fizet azért az asszonynak jogdíjat, ha nincs rajta szerzőként a könyvön. Móricz rájön, hogy a Janka által katalizált alkotásnak immáron vége. Elüszkösödik a tűz, s ő maga is elunja a Janka-sorozat folytatását. „Ez a harc nekem írói sikert, neki belső megalázást hozott. Végül belefáradtam, s menekülni vágytam" (*Napló*, 1930).

A házassági és írói válság valójában már a háború előtt elkezdődik. Nem véletlen a háború idején a parttalan jegyzetelgetés. Nem a háború zaja, vére az oka a műhiánynak, hanem hogy nincs katalizáló erő. A háború után visszanyúl a gyerekkorhoz, és megírja a *Légy jó*t, állítása szerint a Trianon és a forradalmak, a terror miatt érzett fájdalom könyvét. Csak a hajmeresztő értelmezést könnyítendő, képzeljük el Nyilas Misit úgy, mint Magyarország, még jó, hogy a szerencsétlen diáknak nem vágják le Debrecenben a kezét vagy a lábát. Aztán keresgél a múltban, így talál rá Báthory Gáborra és Bethlen Gáborra, s írja meg az *Erdély-trilógia* első kötetét, a *Tündérkert*et (1922, a teljes trilógia: 1935), ebbe, a történelmi keretekbe is belefogalmazza magát mint Bethlen Gábort és Jankát mint Károlyi Zsuzsannát (s persze ide befér a csélcsap és meggondolatlan Báthory Gábor szerepében a régi barát, Ady Endre is). A regénybe megint inkább a saját sorsát fogalmazza bele, mintsem Erdélyét.

Az ő háborúja és az ő Trianonja ez az írói válság. Ha tovább akar lépni, más ajzószerhez kell nyúlnia. Ám ekkor még nincsen döntés, csak vergődés, 1924 karácsonyát Debrecenben tölti, ahol beszervezi magának Magoss Olgát mint lehetséges szeretőt és feleséget. A gyerekek várják haza, legalább az ünnepre. Megrendítő Virág levele az apához. „Nem mondhatom azt én neked édes Apukám szemrehányásképpen, hisz erőszakkal nem lehet téged szeretetre erőszakolni. De miért nem szeretsz bennünket… És a mi apukánk, aki olyan jókedvűen, boldogan játszott velünk, míg kisgyerekek voltunk, amíg nem vette tőlünk el a nagy világ, a dicsőség, nem jön többet vissza hozzánk? El lehet ezt hinni? Ugye nem! Ugye itt leszel vasárnap, vagy szombaton, jó? Jó? Gyere haza…" Ám az apa hajthatatlan. A *Napló*ban többek között ezt írja a levél kapcsán: „Édes kicsikém sírtam, hogy elolvastam" (önsajnálat), „Milyen bölcs s milyen szomorú, hogy 15 éves korában ilyen bölcsnek kell lennie" (okoskodó, álságosan együttérző konklúzió), „A gyerekek nevelése is egy igen tisztázatlan probléma nálunk. Én sokkal több luxust adtam volna nekik, az anyjuk ezt is az abszolút takarékosság elvén csinálta" (vádaskodás, felelősségáthárítás). Mindenesetre a kőszívű embernek is megreped a szíve, ha elképzeli az 1924-es karácsonyt a Móricz gyerekeknél.

Amikor hazavetődik, Janka már benne egy öngyilkossági kísérletben, megmentik, de csak idő kérdése, hogy mikor ismétli meg, és meg is ismétli, s ez immáron sikeres. Az öngyilkosságnál nincsen kegyetlenebb teher egy férj számára, ez tudni való, pláne hogy ott vannak a viszonylag kicsi gyerekek, de az élet megy tovább. Móricz egyelőre Olgát puhítja, hogy legyen a felesége, de a nő ellenáll. Fél, vagy talán nem is szereti, s furcsamód épp ez a vonzereje, mert Móricz benne látja Janka folytatását, a műveit lekicsinylő, szerelmet nem osztogató feleség szerepében. Aztán hirtelen dönt, az egyik debreceni látogatás tanulsága számára az, hogy ebben a városban semmi olyan nincs, ami őt művészileg előbbre vinné,

ki akar debreceni házasember lenni? Nyilas Misi talán, de az ő lemeze már lejárt. Amit lát, már ismeri, idegenkedik az emberektől, a gondolkodásuktól, a társasági hangulattól. Minden szilajsága és őseredetisége ellenére ő egy fővárosi értelmiségi, a helyi erőviszonyok sem nem érdekesek számára, sem nem inspirálók. Ez egyértelművé teszi, hogy más irányba kell mennie, s ez újra felerősíti a Mária-szerelmet, egészen addig, míg végül házasság lesz belőle. Utólag pragmatikusnak látszik ez a döntés, holott folyamatában ösztönösség volt, de egy író addig író, míg az ösztönei az újabb inspirációk felé viszik. Minden íróban, de Móriczban kiváltképpen látszik ez a beteges elkötelezettség az irodalommal. „Én addig bírom, míg van papírom." Vagy ahogyan Mária mondta róla, „Magának van egy farka és egy ceruzája. Ez maga. Szíve nincs, lelke nincs, élete nincs. A farka mindig áll, és a ceruzája mindig kész jegyezni." Móricz nem esett kétségbe, lenyűgözték Mária találó mondatai. „Ez az első jó, amit hallottam magától", mondta megint csak pragmatikusan (*Napló*, 1930). Emiatt gondolhatja sorsának kései vizsgálója, hogy minden lépés ki volt módolva, holott mikor a lépéseket épp tette, semmi biztosíték nem volt, hogy az a dolog beváltja a hozzá fűzött vagy tőle várt reményeket.

Mit vár Móricz Máriától, tehetnénk fel a kérdést, s persze az egyszerű válasz, hogy több és felszabadultabb szexet, holott a szex is csak része (mondjuk szimpatikus része) annak az író által elképzelt világnak, amiben Mária élt. A szex mellett tőle várja a nagy színházi regény alapanyagát, s persze sok-sok egyéb anyagot. Ám Mária nem szállít. Nem is tud mit, amit meg tudna, nem akarja. Nem akar regényanyaggá válni. Móricz lassan ráébred, hogy Máriával a kezdeti látványos szexen kívül a luxuséletet kapta, amit immáron biztosítania kell. Egy hónap vele többe van, mint Jankával egy év. És persze semmi hozadék, mert a nő nem mesél semmiről. „Négy év alatt Mária egyetlen adattal nem gazdagította írói témakörömet. Jankát írhattam éjjel-nappal szakadatlan. Mert oly gazdag volt a lelke, író számára, számomra, mint egy kimeríthetetlen kincsesbánya. Ha emberek közé ment olyan megfigyeléseket hozott és mondott el, hogy csak írni kellett. Mária néma volt, mint az aranyhal. Soha egy szót nem mondott el előző életéből, sem a jelenből. Ismeretsége a manikűrös lány, a fodrász és masszírozó nő. Színészek és színésznők, akikkel léha pillanatnyi pletykát váltott ki. Üres volt, mint egy fémlemez. Viszonyunk nem volt lelki, csak sexuális" (*Napló,* 1930).

Móricz elidegenedik második feleségétől, akit lelkileg és szellemileg is silány nőnek tart, s a szépsége, ami miatt belehabarodott, immáron foszlik szerte. Egyre több a zsörtölődés, ráadásul a harmincas évekre egyre nehezebb összeszednie a luxusélethez és a rokonok támogatásához szükséges pénzt. Rokonok meg vannak bőven. Valahol ez a rokonok által való kirablás hozza a sokáig egyedülálló remekműnek tartott *Rokonok* című regényt. A korrupció örök és véghetetlen voltát megéneklő regény, úgy tűnik, soha nem fog veszíteni aktualitásából. Ugyanakkor a *Naplók* tükrében pontosan végigkísérhetjük, hogyan válik a rokonokat hol szívesen, hol kényszerűen támogató Móricz Zsigából Kopjáss Pista. Móricz egymást segítő nagycsaládban gondolkodik, ugyanakkor szembesülnie kell azzal, hogy ő, mint a saját családjának sikeres tagja, örökösen ki van téve a kéregető rokonoknak. Immáron nem pusztán Mária luxusigényeit kell kielégítenie, hanem a csődbe jutott, öngyilkossággal és végpusztulással fenyegető rokonokat is. Volt olyan időszak, amikor negyven embert tartott el vagy támogatott rendszeresen. Testvérek, a testvérek gyerekei, aztán felzárkóztak az unokatestvérek, az elszegényedett felmenők, s végül Mária rokonai is beálltak a sorba. Azon igyekszik, hogy a kiadást bevétellé változtassa, hogy a rokonok törté-

neteiből mű szülessen, s ezáltal bevételhez jusson. A legtipikusabb példa erre az *A boldog ember* (1935), amelynek témája egy kuncsorgó rokontól jön. Mindez persze nem csökkenti benne a rettegést, hogy teljesen a pénz fogságába kerül, s mint Karinthy, a végén csak azért ír, hogy az adósságait csökkentse. Különösen a harmincas években feszíti a kérdés, hisz a húszas évek anyagi terheit megoldotta a dráma.

A dráma, ami mindig is izgatta, nem utolsósorban azért, mert az elvégzett munka, úgymond, további befektetés nélkül is hoz bevételt. Sorra születnek a regényekből készült színpadi átiratok, amelyek a mai olvasó számára szinte komikus műveknek látszanak, hiszen a mesterséges népnyelv színházi helyzetbe emelése olyan, mintha önmaga paródiája lenne, egyetlen betűjét sem lehet elhinni. Elég csak belepillantani az *Úri muri* drámaváltozatába, hogy lássuk, nincs benne egyetlen hiteles alak sem, a jól megírt regényből vidékieskedő népszínmű lett papundeklifigurákkal, üres és fülsértő párbeszédekkel, pláne ha még a szerzői utasítást is elolvassuk, hát…

„BORBÍRÓ *kövér kun úr, csizmás, magyar nadrág, fakó kabát. Izzad.* Hopp ! *Elkap egy legyet, s azt a vaskos markából kiszedi, és a lábánál fekvő kutyának dobja. A kutya elkapja a legyet.*

ÁBEL *nyugalmazott ezredes, akin meglátszik, hogy katona. Vászonruhában, civilben is az.* Ne mozogjék kend annyit. Kiizzad.

BORBÍRÓ Igazad van, ezredes uram. Ebbe a kuttya melegbe tejjesen elígsíges seritallal foglalkozni. *Poharát az asztalhoz kaccintja, s iszik.*

CSULI *jön. Kemény, fekete kun: kalapja a feje búbjára tolva. Deres kun kurta bajusza van, felpederve.* Hát Tisza Pista győzött. *Elöveszi vastag szivartárcáját, és mintha ő győzött volna, nagy megelégedéssel vesz ki egy vastag britannikát" (Úri muri,* dráma, 1927,1942).

Móricz saját anyagi kényszerhelyzetét írja bele Kopjáss Pista morális és érzelmi összeomlásába. „A testvéreim úgy függenek rajtam, mint a fuldoklók, s hogy el ne merüljek, kénytelen vagyok lerúgni őket. Egy testvéremben sem volt egy percnyi örömem. Mindeniket folyton, mint büntetést kell viselnem, azért a bűnért, hogy én nem fuldoklom" (*Napló*, 1929). A *Rokonok* regény ebből a szempontból nem más, mint Móricz írói bukástól való félelmének kivetítése, s inkább ez, mint afféle dzsentriregény, amit könnyű és konszenzuálisan elfogadott dolog szerzőnk nyakába varrni. De kik azok a dzsentrik, s ha tudjuk is a történelmi meghatározottságukat, kit érdekelnek a dzsentrik? Senki nem szeretne egy letűnt kor levitézlett alakjairól olvasni. Nem azért nyitunk ki egy könyvet, hogy megismerjünk egy társadalmi réteget, s annak mozgását, működését. Magunkra vagyunk kíváncsiak, olyan történeteket akarunk olvasni és olyan sorsokkal szembesülni, amelyek hozzánk szólnak. Ekként a dzsentriség vádjával illetett Móricz-kötetek valójában az életért küzdő és az életbe kapaszkodó embert próbálják megragadni, hozzánk hasonló esendőket. S ha pedig társadalmi szinten értelmezzük a regényeket, a dzsentriügynél általánosabb konklúzióhoz jutunk: az új mellett küzdő modernitás és a régihez ragaszkodó, a változásnak ellenálló konzervativizmus harcát látjuk, amely birkózást minden társadalom újratermeli, hisz ez a társadalmi „gond" valójában az életből kikopók és az életet elfoglalni akaró fiatalok örök küzdelme.

A haszontalan, ám rendkívül költséges nővel végül megbomlik a kapcsolat. Móricz elég gyorsan rájön, hogy rosszul választott. „Az öregkort egy ilyen műveletlen teremtéssel átélni lehetetlen. Nincs közös téma, közös megbeszélés. Nincs semmi gondolata. Nem szórakoztat, nem szórakozik. Ez a négy év belekerült 160.000 Pengőbe" (*Napló*, 1930). A házaspár

szétköltözik, bár nem válnak el, s Móricz élete végéig apanázst fizet a feleségének. Nem is keveset, 400 pengőt, s ahogy a dal tartja, „Havi kétszáz pengő fixszel / ma az ember könnyen viccel" (Szántó Gyula), négyszázból meg már standup comedyt lehet szervezni.

Móricz mélységesen csalódott a választásában, s egyre inkább gyötrődik Janka hiánya és öngyilkossága miatt. „Belezavarodtam az egészbe. Jó volna most Janka. Ha vele kibeszélhetném magam. De nincs, aki előtt egy szót is szólhassak… Regényeimben mindenütt ott a Janka munkás szelleme. Minden kritikus pillanatban hozzá menekültem" (*Napló*, 1929). Némely regénye, például a *Rab oroszlán* olyan, mintha hitvallás volna a házasság mellett, s egy fohász, hogy Janka, ha megvártad volna, hogy kioltódjon az a szerelem, most boldogan élhetnénk. De Janka nem várt. „Még ma sem tudom, még ma sem értem, még ma is csak egy ráfogással vigasztalom magam, hogy beteg volt" (*Napló*, 1934).

Móricz a harmincas évek első felében újra átéli az írói megtorpanást, amit persze az olvasók nem érzékelnek, mert a megtorpanás, az afféle kábulatban múló évek alatt is aktívan dolgozik. De hiába a sok munka, egyre komolyabbak az anyagi gondjai, ráadásul azzal is szembesülnie kell, hogy szinte észrevétlenül klasszicizálódik, hogy szoborrá válik még életében, holott épp szobor nem akart volna lenni. Aktívnak, tetterősnek hiszi magát így hatvan felé is. „Hogy öregek vagyunk? Engedje meg, hogy bevalljam, nem érzem magam annak. Az ember testileg szépen elromlik, fogai elhullanak, és a modern technika legszebb hídépítészetére szorul az ember, de az nem igaz, hogy az illúziók elmúlnak. Én legalább egyáltalán nem érzem, hogy benne volnék ennek a zónájában. Éppen olyan gyermek vagyok, mint debreceni kisdiák koromban, ezelőtt 43 évvel" (*Levél Magoss Olgának*). Ám ez az éppen olyan gyermek magányos pillanataiban másképp gondolkodott. „Időm lejárt. Rég kerülget ez érzés, ma nagyon belém harapott" (*Napló*, 1934).

Móricz klasszicizálódik, s ez nem jó üzenet, mondjuk úgy, élve van eltemetve. Atyamesterré választják a feltörekvő népi írók, míg a kedvelt kollégák, a valahai harcostársak valóban kikopnak az életből. Meghal Miklós Andor, az Est lapok szerkesztője, aki az utolsó volt azok közül, akik moderálták és érdemben véleményezték az írásait. Elveszti az utolsó külső szemet. „Mindig lebeszélt, ha túl őszintén fejeztem ki magam. Mióta Janka meghalt, ő volt az egyetlen fék a számomra." Bármit leadhat, megjelenik. Nincs kontroll.

A kollégák halállistáját Osvát 29-es öngyilkossága nyitja. 1933-ban meghal Krúdy, 1934-ben Csinszka, 36-ban Kosztolányi, 38-ban Karinthy. A korszak emblematikus alakjainak fogyatkozása egyre ijesztőbbé teszi Móricz világban való státuszát. Megretten a pusztulástól. Mást akar élni és mutatni. Azt, hogy most kezdődik egy új élet, mi másért is szerzett ennyi tapasztalatot az ember, fejtegeti, ha nem azért, hogy hasznosítsa. De amikor Csinszka temetésén van, lesújtja a valóság képe. „Csinszka olyan, mint egy tizenöt éves lány a koporsóban, ellenben itt kint mindenki megvénülten... Fáradt arcok, veszettül kifestett öreg nők, rokkant férfiak... Mindenki öreg" (*Napló*, 1934).

Az anyagi nehézségeket, mint eddig is már néhányszor, megpróbálja a leányfalui gazdálkodással korrigálni, de csak veszteséget termel. Nem értett a gazdálkodáshoz, ráadásul legendásan rossz személyzetet tartott fenn, mert híre ment, hogy a pesti írónál nem kell dolgozni, csak mesélni. A gazdálkodó író ott ólálkodott a munkásai körül, és jegyzetelt a kis füzetébe, vicces lehetett a sok ezer szál szegfű vagy épp a rengeteg fej káposzta, mikor mit látott a Mester hatalmas üzletnek. Szóval a termőföld közepén ott áll egy író jegyzetfüzet-

tel, míg a munkások kapára támaszkodva mesélnek, s amíg mesélnek, nem kell dolgozni. Ez is egy Seherezáde-történet.

Egyre inkább kétségbeesik, holott az anyagiak miatt már eleve kétségbe volt esve. A *Naplók* jelentékeny része szól arról, hogy milyen pénzeket kell megszerezni, milyen kiadásokat kell fedezni, afféle magánkönyvelések vannak, kilég, belég, s persze a kettő összevetéséből örökösen csak a mínuszok jöttek ki. De most mégis új helyzet van! A zsidótörvények következtében azok a fórumok, ahol ő megjelent, megszűnnek. „Az Állam soha nem tudott hozzám férni, mert sohasem kerestem egyetlen fillért sem, állami pénzt: nem volt mit elvennie tőlem. Most, hogy a zsidótörvénnyel egyszerűen megszüntették a zsidó olvasóközönséget a magyar író számára, ezt betetézték azzal, hogy megszüntették a zsidó könyvkiadást magát. Elvették Az Estet s lapjait s vállalatát, az Athenaeumot: teljesen szárazon maradtam, mint a hal, mert első dolguk volt, hogy felmondták az állásomat, s most május 1-én már nem is kapok fizetést. Elsején nekem sehonnan egyetlen fillér sem jár, ellenben a Kelet Népe teljesen rajtam fekszik. Itt pedig havi 3000 pengő kellene." A kuncsorgók serege meg nem csökken. Sőt valakivel növekedett.

Ez a valaki Littkey Erzsébet, akit csak Csibe néven ismernek az olvasók. A fedősztori szerint Móricz 1936. szeptember 25-én éjjel baktatott át a Ferenc József hídon, mikor megpillantotta az öngyilkosságra készülő tizenhat éves lányt. Hát rögvest fel is lángolt benne az öngyilkos lányokat megmentő akarat, és hopp, lekapta a híd karfájáról az éppen ugrásra készülő Littkey Erzsébetet. Dr. Kovács vagyok, mondta az író. De jó, hogy erre járt doktor úr, mondta a lány, mire az író, hogy jogi doktor vagyok. Nem baj, mondta a lány, az is olyan szép szakma. Vagy nem így történt? Ment az író elmerülve valamely írásában, mikor kiáltozásra figyelt fel. Jaj, jaj, öngyilkos leszek, dr. Kovács, nem segítene rajtam!? Na, akkor szaladt oda az író, és néhány jó szóval eltérítette az öngyilkosjelöltet a szándéktól. Vagy az volt, hogy ott állt ez a fiatal lány, és Móricz megkérdezte tőle, talán csak nem öngyilkos akar lenni? De, mondta a lány. Jó, mondta az író, akkor én most megmentem, és elviszem egy szállodai szobába, és a megmenekülés örömére szexelünk is egyet. Kihez van szerencsém?, kérdezte a lány. Doktor Kovács vagyok, mondta az író. „Ezek után lelkileg kötelességemnek éreztem, hogy magamévá tegyem. De sok zavar volt bennem. Én egy züllött s kétségbeesett lelkiállapotban jöttem ide, s a kéjt akartam kipróbálni, a fiatal test hatását, hogy alvó idegeimre hat-e? Másfelől rettegtetett a betegség fertőzése. De egyúttal egy furcsa öngyilkos elszántság volt bennem, hogy nekem magamat fel kell áldoznom: bűnözni kell" (*Napló*, 1936). Az igazság persze, hogy Littkey Erzsébet már korábban találkozott dr. Kováccsal, méghozzá mint prostituált, s a lány korántsem tizenhat, hanem huszonegy volt, épp várandós, a feltételezések szerint dr. Kovács gyerekével. Dr. Kovács megörül a lánynak, akitől új témákat várt. Nem győzte jegyzetelni, hogy miket mond. A lánynak nem volt furcsa, hogy egy ügyvéd vajon miért is jegyzetel, mert persze régen tudta, hogy ez a Kovács kicsoda, hisz akkor olyanok voltak a bulvárlapok, hogy írókról is pletykáltak, akár fotóanyagot is közöltek, némikor a lakásukat is bemutatták, a családjuk életét. „A Pesti Napló egy sorozat képet közölt rólam, fotóriportot. Ez a bemutatás szinte megijesztett, oly hamisnak tűnt fel előttem: valami dúsgazdag, boldogan élő tőkésnek az életét mutatja. Azaz mivel tele van könyvvel, írógéppel a lakás, egy dúsgazdag írónak és nagy fényben élő boldog családjának a nyilvánosság előtt való leleplezése" (*Napló*, 1934).

Móricz boldog volt, hogy a lány mint adatközlő segítségével végre írhat a proletár Budapestről, mert Littkey Erzsébet megszimatolja, hogy milyen történetek érdeklik Móriczot, és ő olyanokat mesél, angyalföldi szegénységről, külvárosi nyomorról, holott a lány még véletlenül sem ott nőtt föl, hanem egy kis faluban. Móricz, aki fantasztikus jellemábrázoló volt, mikor írt, a valóságban elég sokszor melléfogott a másik ember megítélésében. Sokáig nem is vette észre, hogy felzárkózott mellé egy másik hazudozó is. Móricz szerint Csibe úgy hazudott, hogy az már szinte művészet. De Csibe csak a történetekkel hazudott, az életével, az érzelmeivel nem. A szeretőként tartott, majd végül a családba gyerekestül gyerekeként beemelt, harminchét évvel fiatalabb lány meghozta az érzékeny szeretést, az üde szexualitást az öregedő férfinak, s meghozta a nem várt nagy történetet, az *Árvácská*t (1941), az utolsó remekművet.

A sorsüldözött lány története megkapja az írót, olyan érzelmi és valóságerőt robbant ki belőle, ami egyedülálló az életmű legjobb darabjai között is. A szöveg nem fejezetekre, hanem zsoltárokra van tagolva, mintegy ezzel is jelezve, kicsit talán túljelezve, hogy a történet mélyen kötődik egy emberi alaptörténethez, a megváltásért való, szenvedéstől sem mentes örök küzdelemhez. Pazarul rakja fel immáron minden gyerekkori tapasztalatát, felhasználva a vidéki terepet, s a rajta mozgó szereplőket, egy pillanatra sem enged az érzelgősség vonzásának. Csöre valóságos a maga elesettségében és kiszolgáltatottságában, de öntudatában is. Az álmok, a rémtörténetek, a pedofília, a könyörtelenség, a rosszul működtetett szeretet olyan szervesen van összeszőve, hogy egy kis fonálka sem lóg ki belőle. Az *Árvácska*, mint utolsó remekmű, nekünk, olvasóknak mindig azt az örök reményt is jelenti, hogy nem kell egy íróról lemondanunk, ha igazán nagy író, utolsó leheletéig dolgozik, hogy a világot autentikusan meg tudja ragadni.

A szükségből örökbe fogadott Csibe – hisz Móricz élettársként vagy feleségként nem merte volna felvállalni, mert rettegett a morális megítéléstől, amely Magyarországon adott esetben az olvasók elvesztését is jelenthette, mint jelentette Jókai esetében –, ez az új lány, akit oly gyanakodva és rosszindulatúan fogadtak a testvérek, elmondta mindazt, amit tudott, ebből született egy csokor novella is, és szerzőnk számára újfent megképződött az űr. Móricz legnagyobb gondja, hogy mit csináljon az adatszolgáltatókkal, ha már nincs bennük több adat. A kisebb történetekre jók voltak a rokonok, akiket hol rendszeresen, hol alkalmilag támogatott, de mégsem voltak benne aktívan az életében, ahogyan a kertben dolgozók sem; ha már elmondtak mindent, le lehetett őket cserélni újabbakra, akiknek van még történetük, s minden történet valahol pénzt hozott. De mit kezdjen Csibével, aki immáron kiürült mint forrás, s nem pénzt hoz, hanem pénzt visz. Talán könyörtelen, s alig elfogadható gondolat azok számára, akik nem érdekeltek egy írói életmű felépítésében, hogy ennyi egy író érzelemvilága, ha van anyag, van szerelem, ha nincs, akkor a másik csak nyűg. Pedig épp ez a színtiszta valóság. Az író bármilyen ember is, egyetlen gondolat motoz benne, miből lehet valamit létrehozni. Ha feladja ezt az ambíciót, akkor válik a priváténje rabszolgájává, élete élvezőjévé, holott neki az a dolga, hogy írjon.

Az öregedő, ám kifelé fiatalságot mímelő író az anyagi nyomás miatt 1940-ben elvállalja a halódó Kelet Népe főszerkesztését. Megint beleveti magát az építkezésbe, hogy előfizetőket gyűjtsön, hogy támogatókat szerezzen, ugyanakkor az egész családot próbálja belevonni a munkába. A Kelet Népe körül beindul a Móricz és tsaládja co. Az adminisztrációs

ügyeket Littkey, immáron Móricz Erzsébet viszi, abban a nyomdában készül a lap, ahol az öccse, Móricz Miklós dolgozik, kötészet Móricz Gyöngyi és férje, Simon Andor költő, állandó művészettörténeti író Móricz Virág. A hatalmas tervek és a család bevonása ellenére is alig tud fizetni, holott például a Rózsa Sándor-regényeket ingyen adja közlésre. Vergődés, amit egy hatvanas éveibe lépő, amúgy sikeres író nem kívánhat magának. Anyagi gondok mindenünnét, s szinte nem is veszi észre, hogy közben a nyakukon a háború. Olyan, mint az a férfi, akinek a házasságon kívül születik gyereke, ez már nem az ő háborúja, az ő háborúja valójában már megvolt. Anyagi nehézségekkel küzdő nagyság, s ez, valljuk meg, nem mutat jól a nemzet vitrinjében. A harmincas évektől az egyre erősödő népi irodalom atyamesterének választja. Magában megmosolyogja, mert nála jobban ki tudná, hogy őt a falu valójában szociografikusan soha nem érdekelte. Mindig is általános emberi problémák után kutatott, azok feltárása és újabb és újabb regényvilágok építése érdekelte. „Nekem a falu azonnal, mint minden miliő, csak keret, amelyben saját lángomat szítom fel" (*Napló*, 1934). S mivel így gondolkodott, az ő könyvei, szemben a falukutatók és szociográfiákat író, egyébként kiváló szerzők (Szabó Zoltán, Féja Géza, Kovács Imre) könyveivel, a mai napig olvashatók.

Volt az a régi elképzelése, hogy a betyártörténetekkel sikerül átbetyárkodnia magát a nyugati világba, mert azért csak bántja valahol, hogy a határokon túl egyáltalán nem respektálják mint írót. Szeretett volna betörni a világpiacra, ám amikor Kálmán Imre operett-alapanyagnak akarja használni a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*t, mélységesen felháborodik, „erkölcstelen ajánlatnak" tekinti, holott csak annyi volt a kérés, hogy külföldön a darabot nem játszhatják, amit nem lett volna nehéz teljesíteni, hisz Móricz darabjait nem játszották külföldön. Ráadásul a felajánlott másfél százalék minden bizonnyal rendbe rakta volna az anyagi helyzetét. De győzött az írói önérzet. Én, Móricz Zsigmond, az utolsó nagy legenda, nem válhatok más művész főzetének alapanyagává.

Utolsó nagy dobásként – bár senki nem tudja ekkor, hogy utolsó, a vállalkozás mérete épp arról vall, hogy dehogy értünk a végére – a negyvenes évekbe érve belefog a Rózsa Sándor-regényekbe, de ez a sorozat már befejezetlen marad. 1942. augusztus végén agyvérzést kap. Ügyetlenül és ellentmondásokkal terhelten épül fel a halállegenda, hogy is épülhetne másképp, az igazi legendagyártónak már nincs rá hatása. Egyesek úgy emlékeznek, hogy magára rángatta az ágya melletti könyveket, más szemtanúk szerint Ady-kötettel borította be az arcát, s mindez épp akkor volt, amikor először éri bombatámadás Budapestet.

A totális fasizmus elől menekült a halálba, tartja a legenda, holott csak meghalt – egyedül, mint mindenki – szeptember 5-én a Korányi Intézetben. Temetése állítólag szégyenletes volt, temetése állítólag felemelő volt. Temetése temetés volt. Az életművet meg hol kihantolták, és márványtalapzatra rakták, mint valami evangéliumot, hol a föld mélyére taposták az utána következő korok, volt sár és volt arany, de leginkább sárban arany, amiért le kell hajolni, és meg kell kicsit dörgölni a nadrágunk szárában, hogy fényesedjen tovább az idők végezetéig.

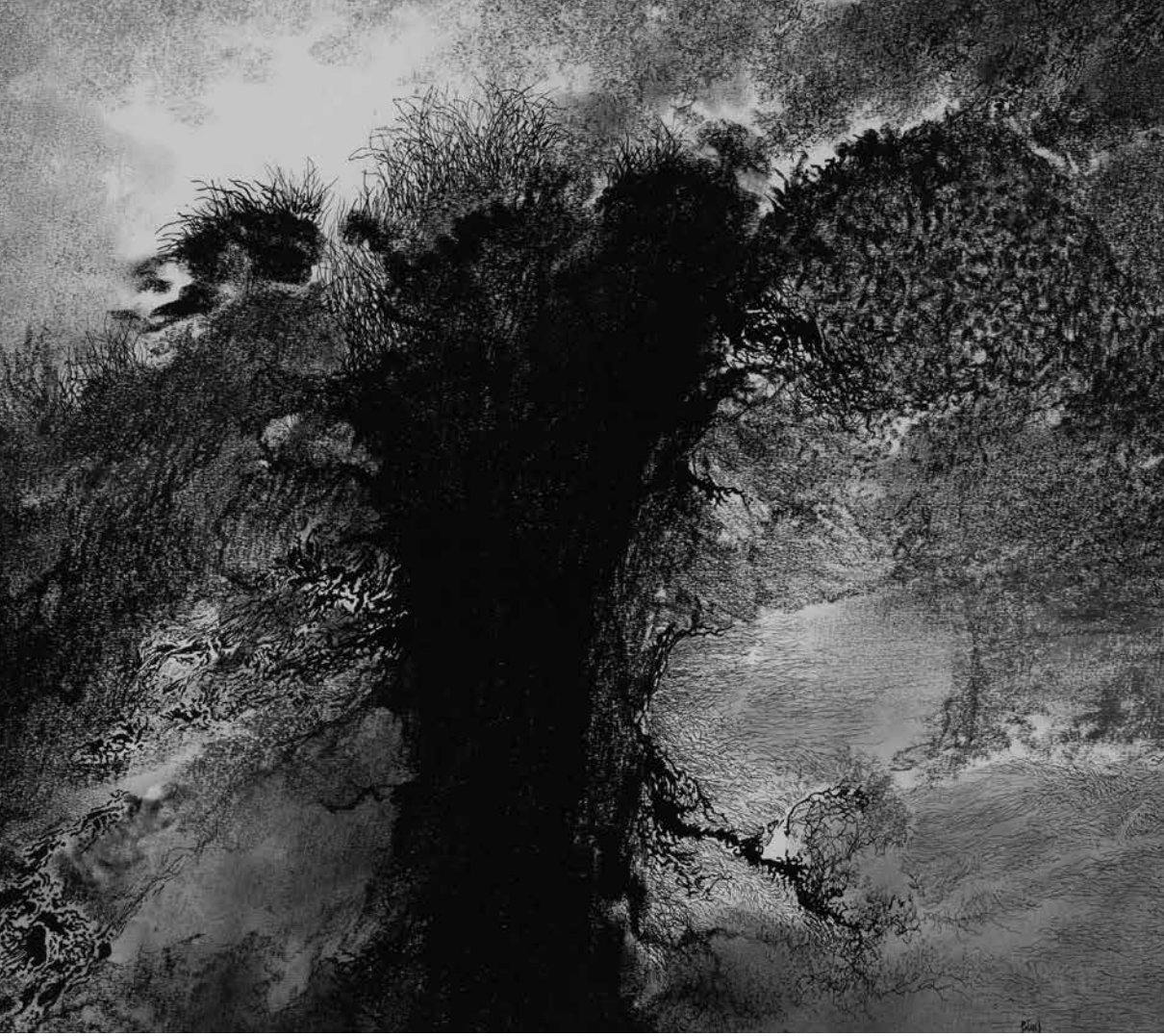

DENKE DOROTTYA

AZ IDŐ LÉLEKTANA

Bánki Éva: Elsodort idő. *Jelenkor Kiadó, Bp., 2017*

Bánki Éva *Elsodort idő* című regénye, ahogy az alcím is utal rá, a *Fordított idő* folytatása. A végeredmény várhatóan trilógia lesz. Örök betegsége a regényhármasoknak – különösen az ifjúsági kategóriába sorolható disztópiáknak (pl. *A beavatott, Éhezők viadala* stb.) –, hogy a középső kötet csupán átvezető szerepet kap. Mivel a világot és a szereplőket bemutató, ezzel az újszerűséget is biztosító első rész után csak köztes elemként funkcionál a csinnadrattás harmadikhoz. Szerencsére a „második kötetek betegsége" egyáltalán nem jellemzi az *Elsodort idő*t.

Az első kötet, a *Fordított idő* fejlődés- és karrierregénynek tekinthető, hiszen végigkísérhetjük Rioldát azon a rögös úton, amelynek során megtalálja önmagát és helyét a világban szülőföldje, a később általa elnevezett Nyugati szél szigetének királynőjeként. Az *Elsodort idő*ben tizenöt évvel később látjuk viszont, s ideiglenesen éppen menekülne ettől a nehezen megtalált szerepétől és a szigetről is, de legfőképpen az unalomtól, amely lelkének lassú gyilkosa. Három gyermekének szerető anyja, férjének szerető felesége, népének megbecsült királynője – összességében a családja és a helyzete is ideális. Miért nem meglepő mégsem az elvágyódása? Riolda nő, anya, feleség és királynő – de nem utolsósorban ember is, méghozzá a nagyon intelligens és kíváncsi fajtából. Márpedig a vele együtt kilencvenhat lelket számláló, izolált szigeten intellektuálisan nem tud kiteljesedni. Ellenkezőleg: nem talál sem társra, sem támogatásra, elnyomva vergődik. Pedig igazán kreatívan próbál javítani a helyzetén, például saját ábécét szerkeszt a szigetnek, próbálja rábírni a lakókat, hogy tanuljanak meg olvasni – mindhiába. Ezt az intellektualitást nem úgy kell elképzelni, hogy egy kis Einstein veszett el Rioldában. Csupán érdekli az emberek sorsa, a világ, és képes tovább látni önmagánál, globálisan gondolkodni filozófiai kérdésekről is. Ez teszi tökéletesen alkalmassá arra, hogy a regény többi, látszólag egymáshoz nem kapcsolódó karakterét, történeteit egybefogja.

A második kötet, az *Elsodort idő* ugyanis Riolda Európában tett utazását mutatja be. A személye egyfajta laza kapocsként működik: nincs ott minden történésnél/történetnél, abban azonban biztosak lehetünk, hogy akiről szó van, az előbb-utóbb kapcsolódni fog Riolda történetéhez is. Az utazása valójában csak annyiban fontos, hogy ezt a kora középkori Európát megismertesse vele a sokféle ember, akivel találkozik; ő már nem önmagát keresi ez idő alatt, csak kielégíti a kíváncsiságát, hiszen a többi szerepe, az anya, a feleség, a királynő elég dominánsak benne ahhoz, hogy véges határidőn belül vissza akarjon térni a Nyugati szél szigetére.

De elmélkedjünk az időről is egy keveset, ha már központi fogalma a két kötetnek (ld. a címeket). Képzeljük el az időt fizikai változóként, úgy, mint egymás után rakott háromdimenziós fényképeket ugyanarról a helyről. Valószínűleg valamilyen változást fogunk látni, például sétálnak az emberek, és ha elég gyakran csinálunk felvételeket, akkor mozgásként érzékeljük az egyébként álló képsort (ld. film). Ez a változás jelzi az idő múlását. De fixálhatjuk azt is, hogy kit szeretnénk követni, kinek az idejét szeretnénk megjeleníteni. Ekkor a környezet lesz a változó tényező. Ezzel a kvázi gondolatkísérlettel gyakorlati szempontból definiáltuk az objektív (adott hely) és a szubjektív (adott személy) időt. A *Fordított idő*ben inkább még egyfajta őskáoszként érzékeljük az időkezelést, s csak lassan válik világossá, hogy a narrátor Rioldára fókuszál. Minden egyéb csak annak megértésére szolgál, hogy az olvasó megfelelően elő legyen készítve az ő történetének megértésére. Az *Elsodort idő* már sokkal könnyebben követhető, mivel egyrészt hozzászokik az olvasó Bánki Éva stílusához, másrészt egyértelmű, hogy Riolda a középpont.

Eddig fizikai változóként hivatkoztam az időre, holott a regény lélektani eszközként használja inkább. Ahol a „rendes" időhöz képest eltérést tapasztal az olvasó, ott valamilyen traumát, lelki tartalmat sejthet a háttérben. Például a bretagne-i erdő kísértetei mind olyan valaha élt emberek, akik még nem készek arra, hogy elhagyják a földet. Fogalmazhatunk úgy is, hogy befejezetlen dolguk van még. Egészen más a „jövőbe látás képessége", amelyet még a férfiak is nagyra értékelnek. Ezt is erős lelki kapocs, hiányérzet teszi lehetővé. Tulajdonképpen a női lélek állhatatosságának szimbóluma.

Annak ellenére, hogy Riolda szubjektív idejének követésében biztosak lehetünk, azt, hogy ez illeszkedik-e bármilyen objektív időhöz, nem tudhatjuk. Két névtelen és minden egyéb szempontból lényegtelen szereplő szerint a Nyugati szél szigetének királynője évek óta járja Európát – holott az előzetes tervek szerint egy évre hagyja csak ott családját és népét –, illetve egy fontos női karakter is megjegyzi, hogy Riolda „összekutyulja" a napokat. Hogy kinek van igaza, Riolda ideje hogyan kapcsolódik az objektív időhöz, az nem derül ki. A regénynek nem valamiféle igazság vagy objektivitás, sokkal inkább a szubjektív idők egymáshoz való viszonyának és a karaktereknek a maguk valójában való bemutatása a célja. Szinte senki sem fekete-fehér, még Riolda sem, a szürkének viszont sok árnyalata jelenik meg.

A férfiak és a nők élesen elkülöníthetők az emlékezőképességük alapján. Általánosan igaz a regényben, hogy a nők azok, akik emlékeznek a múltra. Az első kötetben is szereplő normandiai hercegnő, Hildi képviseli a végletet; belebetegszik a múltjába, mert három gyermekét cserben hagyta. Ezt az sem tudja felülírni, hogy később még tizenegy gyereket szül, noha közülük jóformán senki nem éri meg a felnőttkort. A jelenben csak túlél, de valójában minden gondolata és cselekedete az első háromnál jár. Ezzel szemben a férfiak a gyakorlatiasságot, a jelenben élést és a jövő tervezését tartják elsődlegesnek. Ennek végletét a zsidó kereskedő örökbe fogadott fia, Benjamin képviseli, aki „emlékeit csak annyira hiszi valóságosnak, mint a futó álomképeket", vagy talán tényleg el is feledi őket teljesen.

Hildin és Benjaminon kívül két karakter van, akik más szempontokból ugyan, de kivételesek Riolda utazása során. Az első Hanna, aki a Benjamint örökbe fogadó zsidó kereskedő szolgálója, csúnya és félsüket asszony, aki talán épp nagyothallása miatt válik sokkal érzékenyebbé a környezetére és az emberekre. Riolda, amikor kettejük szubjektív ideje egybefonódik pár fejezet erejéig, benne találja meg élete első barátnőjét. Hanna az egyetlen szereplő, aki tisztán fehér. Hányatott sorsú szolganő, feddhetetlen anyja egyetlen lányának, nincs benne szemernyi gonoszság sem, ámde annál több éleslátás és kedvesség azok felé, akiket arra érdemesnek tart.

A másik kivételes szereplő Hákim, akit már az első kötetből jól ismerünk, katonai tanácsadóból lett filozófus, tudós. Gyermekkorában fogságban volt, aminek következménye, hogy életfilozófiája szerint „a szabadság vagy a függetlenség a haszontalanság állapota" (127). Szerencsés véletlenként az arabok ellen lázadó szlávok megbecsült rabszolgája lesz, így szabadon nekiállhat fizikai valójában is megjeleníteni jónak remélt elgondolását a „Tökéletes Városnak". Az alapelvvel, mint oly sokszor a történelem folyamán, egyetérthet minden jóérzésű ember: „az összekapcsolódások varázslatosan sokféle módjában […] mutatkozik meg a magasabb értelem" (121). Azonban a gyakorlati megvalósítás ijesztő disztópiát szül, bár az elvitathatatlan, hogy egy alaposan kidolgozott, minden igény kielégítésére törekvő katonai anyaváros vizióját. Végső soron Hákim az, aki saját terveit ki tudja terjeszteni egy nagyobb közösségre, és tömegek életét képes befolyásolni velük. Ilyen nagy hatást Northumbria királya – aki merő naivságból keresztes hadjáratot akart indítani a „hitetlenekkel", azaz nem keresztényekkel szemben – sem tud elérni. Elgondolkodtató, hogy melyik lett volna a nagyobb katasztrófa.

Az *Elsodort idő* elsodort karakterek tucatjáról szól, akik valamilyen módon Riolda életében forrnak nagy egésszé. Mindenki hozzátesz egy kicsit Rioldához, amiért cserébe ő is ad valamit magából – éppúgy, ahogy az olvasással töltött időért cserébe a végén az olvasó is egy kicsivel több lesz.

FÖRKÖLI GÁBOR

HALOTTAS ÉNEK ÉS MINIMALISTA HANGSZERELÉS

Terék Anna: Halott nők. *Forum–Kalligram, Újvidék–Budapest, 2017*

Olvasom Szolzsenyicintől *A Gulag szigetcsoport*ot, és csodálkozom, hogy a maga idejében az egész világot izgalomban tartó könyv irodalmi műként ma már menynyire nehezen állja meg a helyét. Inkább tematikus esszék gyűjteménye, mintsem regény vagy memoár, és fejezetei megannyi példatárként érvelnek az akkor még ismeretlen vagy szunnyadó igazság mellett. Terjedelme mellett talán éppen a megörökített történetek mennyisége miatt fogadható be nehezen azok számára, akiknek a táborok léte vagy éppen a totális állam rémtettei már nem szolgálnak a meglepetés erejével, hiszen történelmi evidenciákká váltak. Ugyan világos, hogy a *Gulag*ból kihúzni nem lehetett semmit – hiszen ethosza éppen az áldozatok számbavételét és a róluk való hiánytalan tanúságtételt írta elő –, a mai olvasó már inkább hajlamos lenne szelektálni belőle. Ennek ellenére is természetesen rengeteget tanulok belőle, és átérzem, hogy mennyire fontos dolgot mondott el a világról, amikor megjelent, mint ahogy azt is, hogy ez a tudás nem évült el, legfeljebb azóta megjelentek olyan szaktudományi, történeti munkák, amelyek a felidézett események egy részét pontosabban, alaposabban dokumentálva tárják fel. Úgy tűnik, most is valami nagyon fontos dologról beszélnek a világ írói. Ez a nők által elszenvedett fizikai vagy lelki erőszak, amit sohasem elszigetelt jelenségként értelmeznek, hanem valamilyen önmagában is erőszakos hatalmi környezet – jellemző módon, de nem mindig valamilyen háborús esemény – eredőjeként. Számba venni sem lehetne valamennyi témába vágó regényt, amelyet a posztkoloniális Afrika vagy éppen az etnikai konfliktusokkal terhelt Balkán szerzői írtak, és ezek még csak a legtipikusabb példák. Azért állíthatók párhuzamba Szolzsenyicin monumentális könyvével, mert zavarban lennénk, ha meg kellene mondani, hogy ebből a hatalmas könyvtermésből melyik lesz az a néhány maradandó remekmű, amely fél évszázaddal később is nemcsak lebilincseli majd az olvasót, hanem a felmérhetetlen korpusz prototípusaként képviselni tudja majd a mostani sokszínű, mégis egy irányban konvergáló törekvéseket.

Olyankor pedig még nehezebb dolga van a kritikusnak, amikor olyan nyelvileg és poétikailag minimalista szövegekről kell nyilatkoznia, amelyek az áldozatok nevében történő tanúságtételre szorítkoznak, miközben a nyelvi és poétikai invenciót nem teszik láthatóvá. Ezért eshet zavarba az értelmező, amikor például Borbély Szilárd *A testhez* c. verseskötetével szembesül, amelyben a költőnek sikerült egy semmi mással össze nem téveszthető, átlátszatlan költői nyelvet teremtenie, ugyanakkor az ezen a nyelven írott versek közé olyan szövegeket is beékelt a szerző, amelyekben női hangok vallanak rendkívül egyszerű és transzparens stílusban vetéléssel, abortusszal kapcsolatos traumáikról. Az egyszerűség és a keresetlenség zavarba ejtő Terék Anna *Halott nők* c. verseskötetében is, amelyben a címhez hűen valóban halott nők mesélnek önmagukról. A színpadi műveket is író szerző voltaképpen

drámai monológokat alkotott, amelyek valószínűleg jól mondhatók lennének színházban is. Gyászversekként is olvashatók, hiszen komoly irodalmi és liturgikus hagyománya van annak, hogy a költemény – a *prosopopoeia* eszközével élve – az elhunyt nevében szólítsa meg a gyászolókat. A kötet öt nő történetét mondja el öt versciklusban, amelyeket akár verses novelláknak is nevezhetünk. A könyv hősei: Jelena, aki alkoholista férje és a délszláv háborúban lelőtt kisfia emléke elől öngyilkosságba menekül; a Párizsba emigráló és bántalmazott orosz nő; Maja, a szarajevói kislány, akit az ostrom idején csoportosan megerőszakolnak és megölnek; Judit, a fiatal rákbeteg; valamint a vallási fanatikus férjét megcsaló feleség, aki a tengerbe fullad, miközben szeretője társaságában fürdőzik. Ezek az önállóan is értelmezhető történetszálak egyébként időnként találkoznak, és ha figyelmesen olvassuk a könyvet, akkor az egymás mellett beszélő szólamok képesek lehetnek ugyanazt a történést több oldalról is megvilágítani.

A néhol érzékelhető elliptikus szerkesztés ellenére az elbeszélt események pontosan rekonstruálhatók, a szereplők hús-vér figurák, és még a versek stílusa is kötetlen, már-már prózába illő. Ettől a semleges alaptól időnként azonban elemelkedik a szöveg, de ilyenkor is igen takarékos marad. Az egyik különösen szép kép – „Apám arcára / ráverték szögekkel / a könnyeket" (*Jelena*) – több versben is visszatér, kevés változtatással. A *Judit* ciklus *Csillagok* c. versében a ráncok vannak szögekkel az arcra verve. Ha metaforikus nyelven szólal meg Terék Anna szövege, akkor jellemzően a földhözrögzítettség, a mozdulatlan bénultság érzetét sugallja ezzel. „Állok, / valahol a város közepén, / már alig áll a város, / ráült vállára a nap, és úgy nyomja / lefelé, hogy / fél lábra ereszkedik" – írja a *Maja* ciklus *Lakótelep* c. versében. A lefelé húzó erő egyetemessé és kozmikus méretűvé válik, mint itt is: „Hajszálakon lógnak mind a csillagok. / Húzza-e súlyuk, Uram, a fejedet?" (*Judit* ciklus, *Hajszálak*). Itt kell megemlítenünk a könyv Antal László által készített illusztrációit. A technikailag is rendkívül igényesen visszaadott képanyag kivételessé teszi Terék Anna könyvét a kortárs verseskötetek mezőnyében. Nem véletlenül nyerte el tavaly a *Halott nők* a Vajdasági Szép Magyar Könyv pályázat fődíját. Antal maszkszerű, már-már totemmé egyszerűsített emberalakokat ábrázoló festményei jól ellenpontozzák Terék Anna láttató, áttetsző és partikularitásokban is gazdag történetmesélését. Egy-egy jelenet még felismerhető bennük, mégis a szereplők archetípusokká válnak a képeken. Egyetlen illusztrációba tudnék csak belekötni, abba, amelyik a megerőszakolt lányt, Maját, az erőszaktevők szemszögéből ábrázolja – „Jobb lenne majd hátulról, / hogy közben ne kelljen / néznem őket, szép sorban, mindet egymás után. / A tarkómra lihegjenek / inkább, / az csak nem lesz / olyan borzasztó, / mintha néznem kéne közben / a szemüket" (*Maja ciklus, Puskatussal*) –, sőt a szövegben szereplő gyermekkorú kislányt érett nővé stilizálja. Amit a szövegben is lehetőségként mer ábrázolni Terék, azt Antal a szemünk elé tárja, és érzésem szerint ezzel átlépett egy olyan határt, amelyet nem kellett volna.

Visszatérve a szövegre, annak egy másik erénye a szépen adagolt metaforákon kívül a lélektani hitelesség és mélység. Erről a kortárs irodalomkritika – különösen lírai művek esetében – nem nagyon szokott beszélni, talán azért sem, mert a hagyományos szubjektum fontosságát aláásta a nyelvi, kulturális, sőt újabban a testi meghatározottságokra irányuló figyelem, és a pszichológiai motivációk elemzése visszaszorult a referenciális kódot használó prózai epika felségterületére. Terék Anna könyvében azonban a lélektani aspektusnak különös jelentősége van, és nem csak azért, mert a szerző egyébként pszichológusként dolgozik, és szakdolgozatát a jugoszláv háborúk poszttraumás hatásáról

írta. Ez a tudás a könyvben is előjön, amely nagyon precízen írja le a folyamatot, amelyben a férfiak által bántalmazott nőnek a férfiakkal kapcsolatos attitűdje végérvényesen megváltozik, akár saját – valós vagy soha meg nem született – fiúgyermekével szemben is: „Azt mondják, az apa jelenti a gyereknek a hidat / a külvilág felé, / abból a fekete, mély gyomorból, / amivé az anyák / a családot teszik. // Ha tudtam volna szülni, / fiam lett volna. / És mélyre nyeltem volna őt, / sokat ittam volna rá, / hogy víz alá merítsem azt / az utolsó ingatag hidat is" (*Szibéria* ciklus, *Üvegek)*. A szürreális, dehumanizáló képben – a fiú lenyelése – a lírai szubjektum éppen saját elembertelenedésére ismerhet rá.

Komoly erénye a könyvnek továbbá, hogy miközben az áldozati pozíciót nem teszi viszonylagossá, és a bántalmazók válláról nem veszi le az erkölcsi felelősség súlyát, Terék Anna nagyon sok oldalról képes megvilágítani az emberi törékenységet, akárcsak a jugoszláv háborúk okozta traumákról prózát író Danyi Zoltán (*A dögeltakarító*). A *Szibéria* ciklus *Babakocsi* c. versében azt meséli el a főhős, hogy amikor édesapja használhatatlan babakocsit vett születésekor, akkor ennek hatására édesanyjában valami eltört, és felesége reménytelenségét látva az apára is rázuhant tehetetlenségének a súlya. E sokrétű, dinamikus viszony leírása után később, a *Sziget* c. ciklusban pedig már egyenesen a bántalmazó fél verzióját emeli az áldozat szólama mellé Terék. Ez az a történet, amelyben a férj saját elvakult vallásosságát feleségére is rákényszeríti, aki aztán megcsalja őt, majd szeretője társaságában vízbe fullad. Ezekben a versekben két helyen is olyan emelkedett és költői lesz a szöveg, amire egyetlenegy másik szövegben sem találunk példát. És ez a szárnyalás, amely a megszólalásig hasonlít Pilinszky *Apokrif*jének a felütésére, ugyanabban a történetben megadatik mind a női, mind a férfihangnak: „Mert elhagynak szépen lassan mind a hegyek, / az égig csúsznak, alján döfik meg a napot" (*Sziget* ciklus, *Nő*), illetve „Mert messze csúsznak akkor tőletek a hegyek / és kinyúlnak a fák közül mind az árnyékok" (*Sziget* ciklus, *Gašpar*). A szöveg még hosszan folytatódik ugyanebben a stílusban, és a későbbiekben többször is elő-előjön benne ez a nyelvi réteg, különösen a férfi esetében. De miért pont a legellenszenvesebb szereplő monológjában lesz ennyire poétikus a szöveg? Ezzel nekem több bajom is van. Egyrészt szívesebben láttam volna ilyen költőileg szépen megmunkált verssorokat a könyv többi részében is, de ez egyéni ízlés dolga. Másrészt viszont pont a lélektani árnyaltság veszik el ebből a felstilizált versből. Ugyanis ami Pilinszkynél a fenséges regiszterében szól, az itt kifejezetten ellenszenves, bigott beszédbe megy át, már-már önmaga paródiájába: „Mert megromlanak mind a szájak és a csókok, / és kihullik az ima a nyitott tenyerekből, / és tengerbe zuhannak mind a bűnösök, / de én nem félek, várok és állom tekintetét az Úrnak." Az utolsó ítéletet siettető bibliai átkok első ránézésre még lehetnének a megcsalt férj elkeseredett szavai, azonban kiderül, hogy már patologikus vallási hisztériáról van szó. Pedig a vers vége, egyben a kötet zárlata is, amelyben új, valódi emberi kapcsolatok lehetősége villan fel, a szerző részéről nagyobb empátia szándékára utal, nem pedig arra, hogy karikatúrát csináljon a történet egyik lényeges szereplőjéből.

A *Halott nők*, ha egészében nézzük, szerencsére az emberi sorsokkal szemben érzett alázatról és odaadásról tanúskodik, de a fent jelzett kételyek azt mutatják, hogy a könyv koncepcióját lehetett volna következetesebben is érvényesíteni. Ami az írásom elején felvetett problémát illeti: azt természetesen nem tudom, hogy meddig marad újraolvasható Terék Anna verseskötete. Azt viszont fontos megválaszolni, van-e olyan egyéni hangszín benne, amelyért érdemes éppen ezt a könyvet olvasni annyi más hasonló témájú szöveg helyett vagy mellett. Minimalizmusa, egyenetlensége ellenére a válasz nem lehet kétséges: igen.

BOD PÉTER

A VÁLTOZÓ IDŐ TETTENÉRÉSE

Benedek Szabolcs: A fiumei cápa. *Helikon Kiadó, Bp., 2017*

Mit tesz egy vérbeli újságíró, ha az uborkaszezon lezárulta után az uborkaszezon híreit olvassa a lapokban? Először értetlenkedik, mert a hírlapi üzletmenet szerint másfajta híreknek kellene szállingózniuk, mint hogy Fiume partjainál ismét felbukkantak a cápák. Az értetlenkedést hamar kíváncsiság váltja fel, amit gyors elhatározás követ. Nyomába kell eredni a titoknak, és az őszbe boruló Budapestről az Adria ékkövének számító magyar kikötővárosba vonatozni. Ha nem csal az újságírói szimat, akkor a szenzációs riport alapanyaga várja a Pesti Nap főszerkesztőjét, Kovách Richárdot Fiumében.

Ez volna a kiindulópontja Benedek Szabolcs legújabb regényének, *A fiumei cápa*nak, amely olyan komótos lassúsággal, részletezéssel, ihletett korábrázolással és helyszínrajzzal vetíti az olvasó elé a huszadik század első felének földközi-tengeri kikötővárosát, hogy könnyen bedőlhetnénk a látszatnak: egy olyan huszonegyedik századik regényt olvasunk, amit írhattak volna a tizenkilencedikben is. Ezt a benyomást erősíti a nagypróza cselekményessége, a tucatnyi szereplőt felvonultató történet mellékszálakat bátran megrajzoló jellege, a fiumei mikrovilág részletgazdag bemutatása. A fentieken túlmenően azzal az illúzióval is megajándékoz a szerző, hogy a regény valóságábrázolása problémamentes. Azt nem állíthatnánk, hogy a történetben minden és mindenki pontosan az, akinek és aminek látszik; egy magára valamit adó regényben – és *A fiumei cápa* ilyen – a titkok, a rejtélyek, a személyek és életsorsok mögötti feltáratlanságok jelentik a történet magvát és lényegét. S egyben azokat az utakat, amelyeket a befogadónak végig kell járnia, hogy eljuthasson a regény megértéséhez.

A kezdetben lassú hömpölygésű próza fejezeteit olvasva aligha ötlik fel bárkiben, hogy a békés mindennapjait élő Fiume, a kikötőváros, a világ metaforájaként is értelmezhető. A „boldog békeévek" nyugalmának képei bár nem zavartalanok, a közelgő tragédia bekövetkezésének lehetősége senkiben sem fogalmazódik meg. Megbolygatta viszont a város nyugalmát Noskó Gáspár helyi tanácsnok lányának, Emíliának az esete, akit halálos cápatámadás ért. A helyiek eddig sem kételkedtek a fiumei cápa valóságosságában, ám a nő veszte mégis más megvilágításba helyezi a ragadozó garázdálkodását. A hírt mindenki a helyén próbálja kezeli, és nem sejtik, hogy a fiatal nő halála csak prológusa a közelgő rémes fejleményeknek. A nyugalmasnak hitt felszín mögött zabolátlan erők viaskodnak. A város olasz és horvát többsége nem képes belenyugodni a magyar fennhatóságba. A virulens nacionalizmus ebben a helyzetben esztelen tettekre sarkallja a forrófejű fiatalokat. Egy olasz anarchista csoport bombát robbant a kikötőben, s az sokkal nagyobb lyukat üt a város védelmi rendszerén, mint azt az elkövetők gondolták. Nem része a tervnek, hogy halálos áldozatai legyenek a hajnali detonációnak. A szándék és a megvalósulás közötti különbségre akkor is figyelnünk kell, ha ennek egyelőre nem

tudunk komoly jelentőséget tulajdonítani. A várost sújtó újabb, majdnem végzetes csapás a Fiume partjainak közelében észlelt földrengés. A nyomában fellépő szökőár a fél települést elpusztította, a lakók a puszta túlélésért harcolnak. A cápamotívum itt kerül elő újból, mert a víz alá került városban csak úgy hemzsegnek az addig a kikötő előtti nyílt vízen fickándozó biológiai „gyilkológépek". Mintha a cápák tömeges megjelenésével a természet rendjében állt volna be olyan fordulat, amelyre sem a laikus, sem a szakember nem találja a magyarázatot. Történik azokon a kora őszi napokon Fiumében valami, amit senki sem ért.

Benedek Szabolcs új regénye itt lép át egy másik minőségbe, és válik ízig-vérig huszonegyedik századivá az elbeszélés, amit addig tizenkilencedik századinak gondoltunk. A regény szálait visszafelé gombolyítja a szerző, éppen azért, hogy eljusson a lényeg kimondásához. De miről is van szó?

Kovách Richárd főszerkesztő fiumei útja, vele az ott szerzett tapasztalatai, benne a kikötői merénylettel, a szökőárral, a gyilkos cápatámadással, a forrongó nemzetiségiekkel ennek a nagyprózának csupán a kerettörténeteként szolgálnak. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy udvarias szerző Benedek Szabolcs, aki a fordulatos cselekményességet megkövetelő olvasó kíváncsiságát magától értetődően természetességgel szolgálja ki. *A fiumei cápa* azonban ennél sokkal több, sokkal mélyebb alkotás, és itt kell visszatérni ahhoz az előrevetett megállapításhoz, hogy a földközi-tengeri kikötőváros valójában nem önmagát reprezentálja, hanem világmetaforaként működik. Sajátos írói eszközzel teremtette meg ezt az értelmezési lehetőséget a szerző. Bármennyire részletező a korrajz, a közel négyszáz oldalas regény egészen a befejező két oldalig egyetlen utalás erejéig sem tér ki arra a fontosnak látszó kérdésre, mikor játszódik a regény cselekménye. Abban biztosak lehetünk, hogy valamikor az első világháború előtt, ám ennél pontosabban a legszorosabb olvasás mellett sem lehetséges meghatározni a cselekmény idejét. Noha ez hihetetlenül fontos, nyugodtan fogalmazhatok úgy, hogy önmagán túlmutató, jelképes erővel rendelkezik.

Egy évvel a szökőár tombolása után a Pesti Nap főszerkesztője ismét vonatra ül Budapesten, hogy felkeresse újságírói munkájának egyik legfontosabb állomását, Fiumét, ahonnan emlékezetes riportját írta. A vasútállomásról kigördülő vonat utasai a legteljesebb gyanútlansággal vágtak neki útjuknak: „Hírlapárus suhanc futott a peronon, feje fölött rázta az esti lapok különkiadását, és torkaszakadtából üvöltötte: – Rendkívüli hírek! Megölték a trónörököst! Ferenc Ferdinándot meggyilkolták Szarajevóban! / Ám ezt a Budapestről Fiumébe tartó gyorsvonaton ülők már nem hallották. Ha látták is az újságokkal vadul integető fiút, legfeljebb egymás között találgathatták, mi lehet az a rettenetesen nagy szenzáció."

Kizárólag innen derül ki, hogy a regény 1913-ban játszódik. Óriási ennek a jelentősége, hogy a regény lapjain megelevenedő Fiumét a világháború kitörése előtti esztendőben látjuk. Innen érthető meg az írói szándék: Benedek a világháború előtti kor teljességének ábrázolását tűzte ki célul. Az első világháború kitörése korszakhatár, élesen azt *megelőző* és azt *követő* dolgokra osztja a történéseket. Ebből a nézőpontból szemlélve a felbomlás előt-

ti pillanat ábrázolása lehetett a legfontosabb írói törekvés. A pillanat – még ha kiterjesztett pillanat is – megragadásának szándéka vezethette a szerzőt, akinek ezt az alkotói ambícióját a regényről eddig született kritikák és elemzések nem méltányolták kellőképpen. Nem kizárólag az első világháború kitörése vetett véget egy korszaknak. A Titanic katasztrófája semmissé tette a technikai haladás gondtalanságát, és vele azt a hitet, hogy az ember képes győzedelmeskedni a természet felett. Az angol luxushajó példáját nem önkényesen említem, Fiume és az Egyesült Államok között teljesített szolgálatot a Carpathia nevű gőzös, amellyel kivándorlók tízezrei hagyták el az első világégés előtt Európát. A Carpathia indulása és érkezése mindig is eseményszámba ment a magyar kikötővárosban. Az epizód része a regénynek, egyik történetszála a cselekménynek. A Fiuméhez ezer szállal kötődő hajó volt az egyetlen, amely a Titanic segítségére tudott sietni 1912. április 14-én, azon az éjszakán, amikor a luxushajó jéghegynek ütközött. Benedek Szabolcs nem hagyta kiaknázatlanul a Carpathiában rejlő lehetőséget – hosszú oldalakon keresztül írt a mentési munkálatokban részt vállaló magyar felségjelzésű hajóról –, mert a korszak lezárulásához a Titanic elsüllyedése legalább annyira hozzátartozik, mint Ferenc Ferdinánd szarajevói meggyilkolása. Ilyen vonatkozásban az 1913-ban Fiumében játszódó nagyprózа esetében különös a jelentése és jelentősége a Carpathia megörökítésének, ami akaratlanul is felidézi a hajó egy évvel korábbi mentőakciójának részleteit. Korforduló(k) ábrázolása ritkán lehet ennél plasztikusabb, a (letűnt) pillanat megragadásának igénye markánsabb.

Megannyi erénye mellett Benedek Szabolcs új regényének legnyilvánvalóbb alkotói tétje a felismerhetetlenül megváltozó idő tettenérése, vele a visszavonhatatlanul múlttá váló kor tűpontos ábrázolásának igénye.

KARÁDI ZSOLT

KÍSÉRTETEK ÉS HALÁLMENNYORSZÁG

Nagy Zsuka: küllők, sávok. *Orpheusz Kiadó, Bp., 2017*

2009 nyarán Nagy Zsuka *mégismarionett* című kötetének elemzője, Hanti Krisztina a Bárkában arra kérte a szerzőt, „hogy ne hagyja (el) magát. Összeszorított foggal küzdjön az elemekkel és mindenképpen próbáljon ellenállni a zsinóron való rángatásnak is. A mítosz- és a modern világ markáns stílusú versbeli szintetizálása mindenképpen helyes és nem utolsósorban egyedi útnak bizonyul." A recenzió megjelenése óta eltelt nyolc év, mire a költő második könyve napvilágot látott. Vajon sikerült-e megtalálni a kritikus által ajánlott egyedi utat?

A *küllők, sávok*, úgy tűnik, folytatja a kezdetben megtalált hangot, azonban élete alakulásának következtében a lírai beszéd a korábbiaknál erőteljesebb kontúrokkal jelenik meg. „Önálló, öntörvényű, következetesen építkező, jelenből kibomló versvilág Nagy Zsukáé" – írta a kötetről Gerliczki András. Valóban: műveiben a gyarló ember, a vágyakozó, a beteg, a szerelmes, a megcsalatott, a veszendő nő a maga

gyötrelmeivel, félelmeivel, kötődéseivel, labilis érzelmeivel, családi-szociológiai meghatározottságaival, otthonos otthontalanságával mutatkozik meg. A költemények beszélője olykor a leghétköznapibb cselekvések közepette, a határozottan líraiatlan enteriőrökben lép elénk, hogy egy pillanatra meghökkentsen, szembesítsen önmagunkkal és a világgal. Távlatokat nyitó, önmagába forduló, vallomásos, ugyanakkor tárgyias, szigorúan szerkesztett világ ez, amelyben totális meztelenségében mutatkozik meg egy lélek, a század posztmodern poklai közepette.

Az új kötet egyedi módon tervezett kiadvány: szokatlan, négyzet alakú megjelenése következtében kézbe simuló. A Fekete József Jofo által megálmodott fekete-fehér borító viszont tragikus hangoltságú, sötét tónusú műveket ígér. A könyv olyan világba vezet, amelyben az emberi boldogság csak pillanatokra tűnik fel. A kilenc verscsoportot, mondhatni, *ciklus*t Fekete József Jofo illusztrációi vezetik be. Az egységeket nem jelöli külön cím; a részeket egymás után olvasva megmutatkozik az empirikus élményeket verssé szervező lírai *én* magántörténelme, amelyben a családi viszonyok rajza éppúgy kibontakozik, mint a szemlélt és tapasztalt külvilág megannyi (gyakran negatív) impulzusa.

Nagy Zsuka már a *mégismarionett* lapjain megtalálta a csak rá jellemző beszédmódot: azt a líraimonológ-formát, amelyben élményeit sajátos szenvtelen, merész asszociációkkal és metaforákkal, olykor groteszk hangsúlyokkal mondja el, miközben sorait hol direktebb, hol rejtettebb intertextusok gazdagítják *(május asszony fázik, nagypéntek, mindig más, psycho, valóság és képzelet, lelőttem egy angyalt, hullahó, mega-blues)*. Az első kötet a mostanihoz képest merészebben kísérletezett formákkal, hangokkal; fésületlenebb volt, miközben bátrabban emelte be szövegeibe a mítosz és a tágas irodalmi horizont elemeit *(szenteste előtt, khaosznak, lehetnél, mementó, letépett vérző tapétára, kámea-menny, k. balázs, a vers)*.

A küllők, sávok hangja egységesebb, kevésbé szertelen, mondhatni mélyebb, mint a korábbi könyvé. Olyan érzetet kelt, mintha egyetlen verset olvasnánk. Egyetlen verset, amelyben a beszélő erőteljes vallomásosságát hol rejtett, hol erőteljes utalások színezik. A művek egymásutánjából összeállítható a lírai én megannyi traumája: a vers így Nagy Zsukánál gyakran az elmondhatatlan elmondási kísérletévé válik. A lapokon megszólal a szerelmes, a gyermek után vágyakozó, a boldog és boldogtalan, a lét-nemlét kórházi peremén is megfordult, rajongva szeretett nagyanyját elvesztő, személyes világának gyakran marginális tereit bejáró, s ott a lepusztultságot meglátó és műbe emelő nő, akinek a számára a bicikli nemcsak közlekedési eszköz, hanem – mint a borító is sugallja – az alkotói *image* része. A művek között vannak erős, az olvasóban sokáig visszhangzó darabok. Ezekben a kifejezés gyakran vagy azzal hökkent meg, hogy a hétköznapok olykor tárgyias semmiségeiből épülő szöveg egyszer csak katartikus poentírozást nyer *(bicikliút műanyagszék, jegyzetek egy testhez, nem ez a divat)*, vagy azzal, hogy szinte szürreális látványokat teremt *(romkocsmában szeretkezni)*.

Nagy Zsuka figyelemre méltó módszere az anyagát át- meg átszövő intertextualitás alkalmazása. Mondatain leggyakrabban József Attila szüremlik át *(anya és a negyven év, szobanyár, trek5, trek13, április 11, félcipő)*, de olykor Petőfi *(nem ez a divat)*, Ady *(m5)*, Kosztolányi *(second hand world, kállói úti fák)*, Shakespeare *(trek1, romkocsmában szeretkezni)*, Vörösmarty *(bicikliút műanyagszék)*, Juhász Gyula *(örök)*, Karinthy *(elefánt)*, Dsida Jenő *(szerelemcsütörtökdobszerda)*, Janus Pannonius, Pálóczi Horváth Ádám, s az *Ómagyar Mária-siralom (R.E.M.-montázs)*, továbbá az *Énekek éneke* motívumai fénylenek vissza, de egy-egy játékos-ironikus utalás erejéig Gazdag Erzsi, sőt Soltész Rezső is feltűnik *(romkocsmában*

szeretkezni, kis nyíri). (A hatások közül az egyik legbeszédesebb a „nem bánom hogy albatrosz vagyok" sor, amelyben Nagy Zsuka rájátszik a költőnek az őt nem értő és kigúnyoló polgári világban történő csetlését-botlását allegorizáló Baudelaire-műre.) A könyv nóvuma a műfajteremtő riportvers *(tájember)*, amelyben megmutatkozik a Ratkó József-díjas szerző elesettek iránti érzékenysége. A kötet második egységében a *tájember* mellett még nyolc olyan alkotás található, amelyeknek műfaji megjelölése szintén lehetne „riportvers", hiszen ezek olykor szándékos kakofemizmussal erősítve hoznak hírt a város (és az ország) pereméről; így az öt forintot kolduló gyerek rajza *(a kisfiú)*, a nyomorgó, „borszagtól bűzlő" hajléktalanok gyengéd kapcsolata *(szerelmespár)*, a szétesőő kocsmák világa *(kis nyíri)*, ahol „csak kísértetek vannak és halálmennyország" *(fehér egér)*, s ahol „műanyagpapucsban a ház hátánál presszókból kidobott színes műanyag / székeken ül a vidék pereg a malter kiég a villany a spóron kész a lekvár / semmi nem fáj kapát fog a hajnal esőt zokog és egy hazát szárít zsinórján" *(bicikliút kettő)*.

A könyv hatodik verscsoportjában *(trek1 – trek13)* a beszélő fiktív kerékpárutakat láttat, amelyek során az én nemcsak a „felszántott gyerekkor" *(trek4)* vidékén teker, ahol majd „a kiharapott múlt idő szagát hordja a szél" *(trek13)*. A szívkamera ironikusan fordítja át a shakespeare-i 75. szonettet kerékpárnyelvre („te vagy a biciklimben a karbonszál […] defektjeimben te vagy a ragasztó", *trek1*). A lírai alak „koszos udvarok rendetlen házak" között jár, ott, ahol „szaga van a szegénységnek" *(trek6)*. Az önmegszólító beszédben a személyiség alakulása a világnak, a körülmények kényszerének kiszolgáltatottan jelenik meg, hogy eljusson a legfontosabb tétel, a delphoi jósda felirata, a *gnothi szeauthon* inverzzé tételéhez: „megtanították hogy mindig vigyázz / fogadj szót mindenkinek köszönj előre / engedd előre ne pofázz ne magyarázz / csak magadat ne ismerd meg / elvesztél a megfelelésben / sokféle ragaszkodásban alkalmazkodtál a nemönmagadhoz / fogalmad sincs ki vagy / felfestett nemiség / szaggatott sárga csíkokon / menekülési útvonal élet és halál / sosem szabad azt / nem leszel szabad / be vagy zárva a szobanyárba" *(trek13)*.

A *küllők, sávok* legemlékezetesebb darabjai: *a kötés, a mióta*, s a negyedik fejezet, a családi versek csoportja. A nagymama halálának feldolgozhatatlan élménye, a veszendőség, a test öregedése, elmúlása, a szerelem, a betegség (és gyermektelenség) meg- és túlélése a verseknek gyakran ihletője. Jól mutatja Nagy Zsuka építkezését a Petőfi-intertextussal színezett *nem ez a divat* ötödik strófája („nézem a varjakat / és őszülök hogy telt el ennyi év / hogy folyik el az a sok vér / hogy itatja fel az a sok csecsemőtelen / nap azt a sok vért ami hiába folyt / nem ringat bölcsőt se a nappal / se az éj és a tél dere a fejemen"), miként az otthonhoz és a szerelemhez fűződő ambivalens viszony villódzását *a kötés hét* és az *m2*.

A *küllők, sávok* jól megszerkesztett, az alkotói világ teljességét felmutató könyv. A személyes sorsalakulás ciklusai *(kötés, mióta, szobanyár)*, a családi versek s az *hommage* darabjai *(kállói úti fák, örök, táviratok, dúcok)*, illetve az utolsó öt mű *(csésze, R.E.M.-montázs, rózsa mama és a halál, elefánt, félcipő)* biztosítják a szerkezet koherenciáját. Nagy Zsuka lírai világában konkrét és elvont, tárgyias és szubjektív, valós és mitikus olykor harmonikusan, máskor szándékoltan diszharmonikusan olvad össze nyíregyházi emlékkel *(fehér egér, nóta, néni a buszon, dúcok)*. Teljes világérzékelést felmutató munka, amelyben a költő megtalálta a mégismarionett kritikusa által prognosztizált saját utat.

SZERZŐINK

AHMED AMRAN (Dhamar, Jemen, 1966): novellaíró. Szolnokon él. Kötete: *Az utolsó ebéd* (2017).

BALASKÓ ÁKOS (Dombóvár, 1984): költő. Hamarosan megjelenő új kötete: *Tejsav*.

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve: *Elsodort idő* (2017).

BENEDEK SZABOLCS (Bp., 1973): író. Egykor Szolnokon élt, most Budapesten. Legutóbbi regénye: *A fiumei cápa* (2017).

BIRTALAN FERENC (Bp., 1945): költő. Legutóbbi kötete: *Akár egy etűd* (2017).

BOD PÉTER (Gyula, 1967): irodalomtörténész, irodalomkritikus. Legutóbbi könyve (Szilágyi Erzsébettel közösen): *Barátom Kim Ir Szen* (2017).

CSIKÓS ATTILA (Szombathely, 1969): író, dramaturg. Legutóbbi kötete: *A napon sütkérező hal* (2015).

DARVASI LÁSZLÓ (Törökszentmiklós, 1962): író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Szív Ernő: Az irodalom ellenségei* (2017).

DENKE DOROTTYA (Szolnok, 1995): az ELTE pszichológia szakos hallgatója.

FEKETE VINCE (Kézdivásárhely, 1965): költő, író, a Székelyföld szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A világ újra* (2017).

FÖRKÖLI GÁBOR (Veszprém, 1986): irodalomtörténész, kritikus, az ELTE Régi Magyar Irodalom Tanszékének tanársegédje.

GŐRFFY ÁKOS (Vác, 1976): költő, író. Legutóbbi kötete: *A hegyi füzet* (2016).

HÁY JÁNOS (Vámosmikola, 1960): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Az öregtó felé* (2017).

JÓNÁS TAMÁS (Ózd, 1973): költő, író. Legutóbbi verseskötete: *Törzs* (2016).

KARÁDI ZSOLT (Miskolc, 1956): kritikus, főiskolai tanár. Legutóbbi könyve: *Az erdélyi Helikon vonzásában* (2017).

KONTRA FERENC (Darázs, 1958): költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Életkörök* (2017).

KÜRTI LÁSZLÓ (Vásárosnamény, 1976): költő. Legutóbbi verseskötete: *A csalásról* (2017).

LACKFI JÁNOS (Bp., 1971): író, műfordító. Legutóbbi könyve (Vörös Istvánnal közösen): *Szilágyi Örzsébet e-mailjét megírta* (2017).

MARKÓ BÉLA (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Kerítés* (2016).

NAGY LEA (Szolnok, 2000): középiskolás. Képzőművészettel, irodalommal foglalkozik; balettozik, énekel. Budapesten él.

NAGY ZSUKA (Nyíregyháza, 1977): író, költő, tanár. Kötete: *küllők, sávok* (2017).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író. Legutóbbi könyve: *Aysa* (2016).

PUNGOR ANDRÁS (Celldömölk, 1967): író, újságíró. Legutóbbi könyve: *Zozi mindig hazajön* (2016).

SAÁD KATALIN (Bp., 1944): író. Legutóbbi könyve: *Hálóban* (2017).

SULYOK GABRIELLA (Sopron, 1939): grafikusművész.

SÜTŐ CSABA ANDRÁS (Győr, 1979): költő, kritikus, szerkesztő. Legújabb verseskötete: *Aura* (2013).

SZEIFERT NATÁLIA (Zirc, 1979): író. Legutóbbi kötete: *Az altató szerekről* (2017).

SZÍV ERNŐ (Törökszentmiklós, 1962): hírlapíró. Legutóbbi kötete: *Az irodalom ellenségei* (2017).

TERÉK ANNA (Topolya, 1984): költő. Legutóbbi kötete: *Halott nők* (2017).

VÁMOS MIKLÓS (Bp., 1950): író, dramaturg. Legutóbbi könyve: *Hattyúk dala* (2016).

VARGA DÁNIEL (Bp., 1958): költő, író. Legutóbbi kötete: *Az Austerlitz-eset* (2017).

ZALÁN TIBOR (Szolnok, 1954): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Revizorr* (2017).

AZ ESŐ MEGJELENÉSÉT TÁMOGATJA:

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTÉRIUMA

Nemzeti Kulturális Alap

SZOLNOK MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

500 FT

9 771419 798000 18001